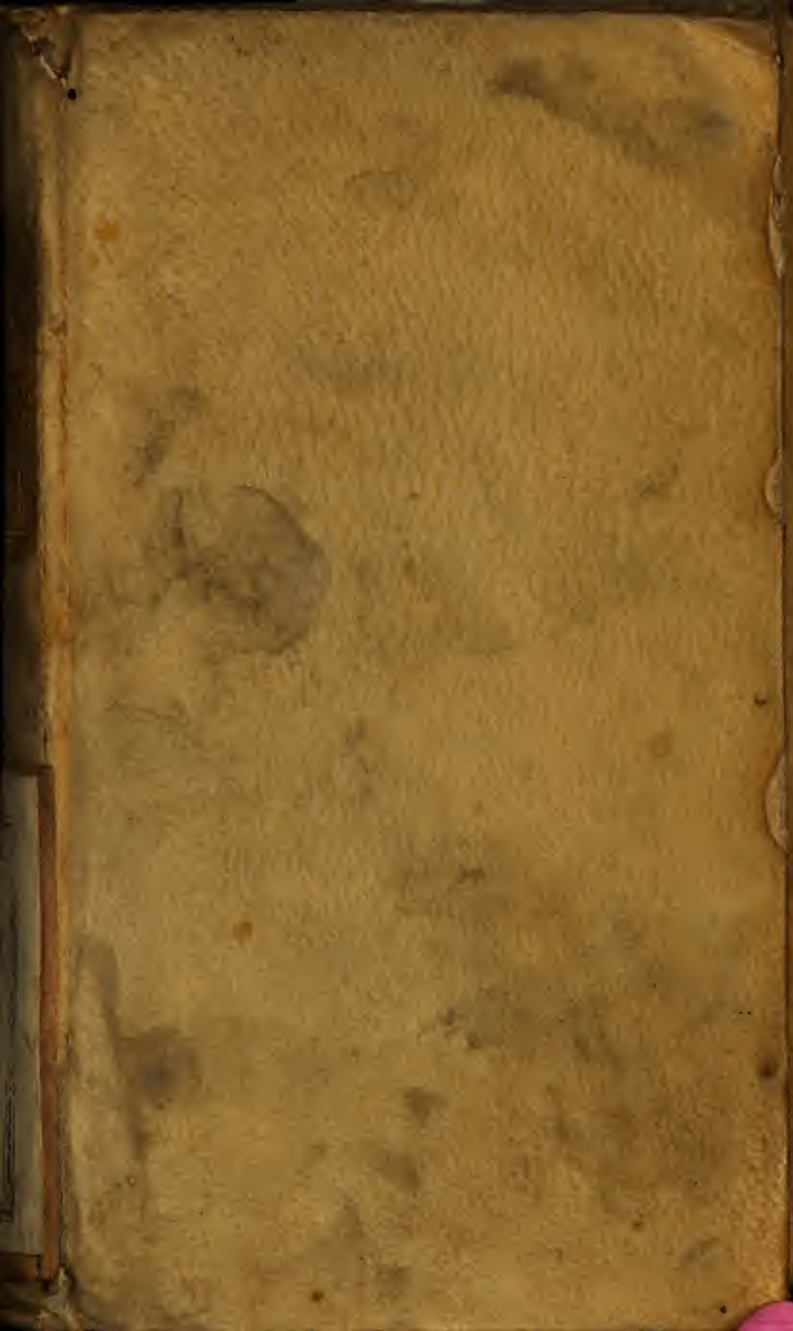

~~58~~

~~a~~

~~60~~

CASP. BARTHOLINUS
DE
TIBIIS VETERUM
AMSTELÆDAMI
Sumptibus Henr. Wetstenii.
cIↄ Iↄ c LXXIX.

CASPARUS BARTHOLINUS
THOM. FIL. CASP. NEP.
A°. C. CIↄ IↄCLXXVI. ÆT. XXII.

CASP. BARTHOLINO

Patritio Hafnienſi

De Tibiis Veterum ſcribenti.

Cur vates meminere lyram ſuper aſtra locatam?
Scilicet hic melius Tibia veſtra foret.

Petrus Andreas Trincherius
Varro Nicænus.

Ad Eundem.

Tibiæ origo, ſonus, ſpecies, diſcrimen, & uſus,
Quæque fuit virtus, edocet iſte Liber.
Cit mentes, Pæana canit, flet funera, morbos
Depellit, placat numina, ſacrat hymen,
Regni aditum, menſaſque hilarat. Quæ non facit? omnis
Te Auctore eſt veteri, Gaſpare, Tibiæ honos.
Illam ut pœniteat ſe projeciſſe Minervam,
Et vereor poſita ſumat Apollo lyra.

N. F. A.

CAS-

CASP. BARTHOLINI
THOM. FIL.

De TIBIIS VETERUM,

ET

EARUM ANTIQUO USU
LIBRI TRES.

Editio altera, figuris auctior.

AMSTELÆDAMI,
Apud HENR. WETSTENIUM,
CIↃ IↃC LXXIX.

EMINENTISSIMO PRINCIPI

CARDINALI

SIGISMUNDO CHIGI

CASPARUS BARTHOLINUS Felicitatem.

IN Antiquitate indaganda haudquaquam par labori gloria Scriptorem ſequitur. Etenim de rebus à noſtra memoria remotis, quæ fugitivo ævo ſe tacitè ſubduxerunt, commentari, diverſa ab aliis artibus lege conſtat, in quibus proprium valet arbitrium & ſuo cuilibet modo eva-

evagari licet. In Antiquitate adornanda tenor quidam obſervandus eſt, non tam libero & ſibi relicto calamo, quàm multiſcio & vetuſtati innixo. Præterea ad hunc ſcribendi laborem etiam rerum reperiundarum difficultas accedit, cum plerumque veluti in alta nocte lateant Antiquitatum veſtigia, & ſi quæ nondum periêre, in mutis librorum latibulis ſepulta jaceant, vel ex tritis marmorum ruderibus ad lucem novam revocanda. Ita huic laborum generi non merita contingit gloria, cum in illo nihil noſtrum ſit præter meram explicationem rerum, quæ jam demum in lucem tanquam novæ protrahuntur, cùm tamen ipſis, qui ſe προσελήνους jactabant, Arcadibus interdum antiquiores ſint. Earum rectam & veritati omnimodo con-

conformem expoſitionem invenire haud facile eſt, omnibus tamen placere longè difficilius. Nam cum ſua cuilibet mens ſit, ad cujus judicium cuncta examinant, ſi quid illorum opinioni præjudicatæ conforme affertur, laudant; contra, ſi ab ea recedatur, ignorantia atque errore factum exiſtimant. Nihiloſeciùs omni ævo Antiquitatis non fuit cura poſtrema. Res multis retrò ſeculis obſoletas à vetuſtatis oblivione & ignobili morte vindicare, & ſuos invenit cultores, & Fautores habuit atque Protectores. Inter illos me, ſed omnium minimum, profiteor, qui ad Antiquitatem haud exiguo ſemper ſtudio & amore ductus ſum. Inter hos, nempe ejus Patronos ac Protectores, Te primo loco numerarem, *Eminentiſſime Princeps*,

nisi jam tum simul & reliqua quæ sciri possunt, capaci pectore amplexus esses, & ad omnes scientiarum terminos ex Eminentissimo fastigio animum cœlestem demisisses. Ut quicquid illæ solidi habeant, id ex aureo & purpureo ore Tuo hauriri possit. Nam ut alia omittam, magnum sanè amoris Tui in Naturale studium, & favoris in me documentum hoc interpretor, quod in Eminentissima & florentissima Aula Tua non semel locum mihi indigno dederis, & admiseris jam partem Anatomes demonstrantem, jam novas circa eandem aliorum & proprias observationes referentem audiveris. Nec Antiquitatis indaginem displicere intellexi. Unde quemadmodum Græci Veteres ad Cynosargen, & Psylli partus suos serpenti-

pentibus dijudicandos obtulerunt, ita ego fœtum hunc meum ad limbum Purpuræ Tuæ in humo ſtatutum depono, ex veteri Romanorum ritu, viſurus, veluti Aquila dubios natos ad Solem examinat, an partus hic illos Tuos Solares radios ferre poſſit, & humo tolli atque ſuſpici dignus ſit. Prima hæc fœtus mei ſupra terram conſtitutio, non Statinæ Deæ, ut apud Gentiles olim, ſed Tibi, *Eminentiſſime Princeps*, ſacra erit, nec aliam cum Ethnicis Levanam Deam & παιδοτροφίαν advoco, quæ humo tollet. Natalis dies Libri mei hodie eſt, Luſtricus erit, ubi Tu illum ſuſceperis & nomen ab Eminentiſſimo Nomine Tuo acceperit. Ita mihi hunc ingenii mei partum tollendi, cum pauperibus olim educandis, ex *Plinio*,

una ratio erit, *Bonus Princeps*, qui ſui fiducia procreatos augeat, foveat, amplectatur. Et Tibi iiſdem verbis acclamabo, quibus *Plinius* Trajano ſuo: *Super omnia eſt, quod talis es Trajane, ut ſub Te liberos tollere libeat, expediat.*

Vale, qui inter Purpuratos Patres emines, *Eminentiſſime Princeps*, Senatus Romani non ultimum decus, & diu, antiqua & celeberrima ſtirpe tot virtutibus digniſſime, perenna.

Romæ Kal. Februar. M. DC. LXXVII.

CAS-

CASPARUS BARTHOLINUS
THOM. FIL.

LECTORI SUO S.

SI ad genium seculi currentis calamus instruendus esset, & ea solùm afferenda, quæ publico palato sapiunt, jure, fateor, vilis hic meus censebitur labor. Is enim est tempore nostro laborum delectus; ut qui paulo diligentius in Antiquitatem inquisivit, operam quasi perdidisse videatur, cum Nova magis jam placeant, experimentis novis in lucem protracta, antea ignota. Nec ex horum numero me esse diffitebor, qui antiquos ex Naturæ latebris errores novis & veris experimentis proscribere nituntur; quanquam etiam haud raro ad illorum partes transierim, qui Antiquitatis multifariam eruditionem novis studiis & laboribus illustrant. Ego sanè in hoc foro tacuissem potiùs, nec cum his lucubrationibus jam Romæ prodiissem, nisi ad id compulsus fuissem à Clarissimo Amico Francisco Nazario. *Viro omnibus notissimo ob omnigenam eruditionem, quam etiam ejus publicæ Ephe-*

merides Literatorum hic indies loquuntur, tantam librorum cujuscunque scientiæ & linguæ varietatem tamque distinctam notitiam complectentes, ut singularia eorundem quæ ipse laboriose solus perstringit, clarius & solidius ab ipsis seorsim auctoribus haberi nequeant. Illi postquam communicaveram ea, quæ de Tibiis Veterum & earum Antiquo usu, ex utriusque linguæ Auctoribus frequenti lectione opera non translaticia adnotaveram, Romano prælo non indigna judicavit, & protinus me simul atque Typographum in vota sua faciles habuit. Non enim exigua hæc antiquitatis pars est ad quam sic satis multa pertinere præsens Volumen ostendit. Feci verò ut solent peregrinantes, qui non promiscuè quæcunque oculis subjiciuntur, sed elegantiora quædam admirantes condunt, reponuntque in memoriam. Ita ego quæ de hac materia, latè dispersis Auctorum variorum monumentis involuta habere potui, cum delectu & justi ordinis necessaria ratione congessi. Subtilem verborum singulorum crisin, nonnullis nimis familiarem, sponte subterfugi, nec

præ-

præter rem & modum in alios ſedulus, eos imitari ſtudui, qui cenſoria virgula ſuperbientes ſuis obeliſcis omnes confodiunt, & reliquos præ ſe contemnunt. Mihi certè omnes applaudentes nec habiturus ſum, nec opto, acquieſcam ſi bonorum conſenſum meruerim. Hippomachus Tibicen, apud Ælianum, *diſcipulo ſuo cum aberraret ab arte inter canendum, & nihilominus plauſum auditorum aſſequeretur, feriens eum baculo, dixit,* Perperam cecinisti, nam aliàs hi tibi non applauderent. *Scilicet haud difficile eſt, communem populi auram captare; at non omnibus datum eſt ab iis ſolùm approbari, qui rectum judicium ferre poſſunt. Ita felicius, ex monitu* Fabii, *procedunt artes, ſi ſoli artifices de ipſis judicant. Nec ſanè alii in judicium admittendi ſunt, quam qui incorruptè judicare, vel norunt, vel velint. Rectè Cajus Lucillius olim dixit, neque ſe ab indoctiſſimis neque doctiſſimis legi velle, quod illi nihil intelligerent, hi plus fortaſſe quam ipſe. Tu Lector, qui me plus ſapis, Vale & indulge.*

JHENR.

JHENR. WETSTENIUS

LECTORI.

NOvam hanc Tractatus de Tibiis veterum editionem juxta exemplar ante biennium Romæ impressum adornavimus; cujus sphalmatis emendatis ne nova irreperent cavimus; suis etiam locis inseruimus addenda in calce adjecta. Idem præstitimus in figuris, quæ non solùm elegantiores, sed & numero duplo auctiores exhibentur. Si Tibi operam nostram minùs ingratam fore viderimus, eo ipso incitabimur ad edendum non tantùm plura hujus generis, sed & alia hujùs Autoris, qui etiam Tractatum *de Novis Inventis Anatomicis* nostrâ curâ divulgandum promittit.

ELEN-

ELENCHUS CAPITUM.

LIBRI PRIMI.

LIBRI SECUNDI.

LIBRI TERTII.

III. De

A U-

AUTHORES

Qui in Opere citantur, nominantur & illustrantur.

A*Chilles Tatius Acron.*
Paul. Ægineta.
Ælianus.
Æschylus.
Alexander ab Alexandro.
Ambrosius.
Ammonius.
Car. Neap. Antipixes.
Alex. Aphrodisæus.
Appianus Alexandrinus.
Apollodorus.
Apollonius Carystius.
Apollonius Citiensis, inter Veter. Chirurgos MS. in Bibliotheca Medicæa.
Apulejus.
Arcadius Grammaticus.
Aringhus.
Aristænetus.
Aristophanes.
Aristoteles.
Josua Arndus.
Arnobius.
Artemidorus.
Asconius Pædianus.
Athenæus.
S. Augustinus.
Avienus.
Cæl. Aurelianus.
Ausonius.

B

R. Baba Metsia.
Barthius.
Thom. Bartholinus Pater.
Basilius.
Bellonius.
Jo Petr. Bellorius.
Benjamin Tudelensis.
Beroaldus.
Biblia Sacra.
Boethius.
Boissardus.
Boxhornius.
Brodæus.

Bulengerus.

C

Callimachus.
Calphurnius.
Capitolinus.
Cartesius.
Jo. Bapt. Casalius.
Casaubonus.
Cassiodorus.
Catullus.
Caussinus.
Censorinus.
Charisius Grammaticus.
Valer. Chimentellius.
Petr. Chrysologus.
Chrysostomus.
Chytræus.
Ciacconius.
Cicero.
Claudianus.
Coldingus.
Columella.
Cointus Smyrnæus.
Cornelius Nepos.
Gisb. Cuperus.
Curtius.
Cyprianus.

D

Dalecampius.
Dempsterus.
Diodorus Siculus.
Diomedes.
Donatus.
Bapt. Donius.

E

Ennius.
Epictetus.
Epigramm. Veter. Græc.
Erhardus.
Eugraphius.
Euripides.
Eusebius.
Eustathius.

F

Felix Faber.
Petr. Faber.
Raphael Fabrettus.
Octav. Falconierius.
Favonius Eulogius.
Oct. Ferrarius.
Festus.
Jul. Firmicus.
Fulgentius.

G

Jac. Gaffarellus.
Galenus.
Jo. Galvanus.
Gellius.
Gesnerus.
Glossæ veteres.
Damian. à Goes.
Goltzius.
Gonzales.

Gotho-

Gothofredus.
Grevinus.
Gronovius.
Gruterus.
Gutherius.
Gyraldus.

H

Dionys. Halicarnassæus.
Heliodorus.
Heliodorus, inter Veteres Chirurg. MS. in Biblioth. Medic.
Heraclides.
Herodianus.
Herodotus.
Hesiodus.
Hesychius.
Hieronymus.
Hippocrates.
Homerus,
Horatius.
Horus Apollo.
Hyginus.

I

Jamblichus.
Josephus.
Isidorus.
Isocrates.
Hadr. Junius.
Juvenalis.

K

Kircherus.
Kirchmannus.

L

Lactantius.
Dionys. Lambinus.
Lampridius.
Christoph. Landinus.
Langius.
Petr. Lasena.
Constant. L'Empereur.
Fortun. Licetus.
Lightfootus.
Livius.
Dionys. Longinus.
Lotichius.
Lucanus.
Lucianus.
Lucillius.
Lucretius.
Luctatius Gramm.
Lycophron.

M

Macrobius.
Hier. Magius.
Antonius Magliabechius.
Manilius.
Mantuanus Poeta.
Manutius Paul. F.
Ammian. Marcellinus.
Marius Victorinus.

Mar-

Martialis.
Martianus Capella.
Maximus Tyrius.
Barthol. Mayerus.
Meibomius.
Mersennus.
Mercurialis.
Meursius.
Anton. Mizaldus.
Muretus.

N

Nannius.
Franciscus Nazarius.
Pāul. Nolan.
Nonius Marcellus.
Nonnus.

O

Oppianus.
Oribasius.
Ovidius.

P

Palladius.
Palmerius.
Pancirollus.
Panvinius.
Papias.
Paschalius.
Passeratius.
Patritius.
Pausanias.
Petronius.
Philostratus.
Phædrus.
Pineda.
Pighius.
Pignorius.
Pindarus.
Plato.
Plautus.
Plinius.
Plutarchus.
Politianus.
Pollux.
Polybius.
Porphyrius.
Priscianus.
Propertius.
Prudentius.
Car. Anton. à Puteo.
Cassianus à Puteo.
Junius Philargyrus.

Q

Quintilianus.

R

Pascas. Ratbertus.
Rhodiginus.
Jo. Rhodius.
Rittershusius.
Rosinus.
Rubenius.
Rufus Ephesius.

S

Sallustius.
Salmasius.

Salvia-

Salvianus.
Alexand. Sardus.
Saxo Grammat.
Fortun. Scacchius.
Scaliger.
Schefferus.
Schegkius.
Scholiastes Aristophanis.
Euripidis.
Horatii.
Juvenalis.
Pindari.
Gasp. Schottus.
Scultetus.
Sedulius.
Seneca.
Seneca Tragicus.
Servius.
Sextus Empiricus.
Sidonius Apollinar.
Silius Italicus.
Smetius.
Solinus.
Sophocles.
Sorani MS. in Bibliotheca Medicæa.
Ælius Spartianus.
Jac. Spon.
Statius.
Stephanus.
Stobæus.
Strabo.
Stuckius.
Suetonius.
Suidas.
Sylvius Advocatus.

T

Tacitus.
Theocritus.
Theophrastus.
Terentius.
Tertullianus.
Tibullus.
Tomasinus.
Torrentius.
Trebellius Pollio.
Turnebus.
Jo. Tzetzes.

V

Varro.
Valerius Flaccus.
Valerius Maximus.
Vegetius.
M. Velserus.
Polyd. Vergilius.
S. Aurel. Victor.
Petr. Victorius.
Vitruvius.
Virgilius.
Flav. Vopiscus.
Fulv. Ursinus.

X

Xenophon.
Xiphilinus.

CASP

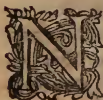

CASP. BARTHOLINI THOM. F. DE TIBIIS VETERUM

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

De Tibia *ad quam Muſices partem apud Veteres pertinebat.*

ON alte repetam regulas omnes Veterum muſicas, nec leges illas uſitatas ex antiquis Muſicorum Libris provocabo, id enim eſſet ex Ledæ ovo ordiri bellum Trojanum. Pauca de triplici Muſicæ genere præmittam, quam

in pulſu, voce, & flatu conſtare putabant. Muſicæ tria genera latè diſtinguit *Boëthius* de Muſic. lib. 1. c. 2. & primam quidem mundanam facit, ſecundam verò humanam, tertiam addit in quibuſdam conſtitutam inſtrumentis, ut in citharâ vel in Tibiis, cæteriſque quæ cantilenæ famulantur. Ultimam illam quam ad certa inſtrumenta reſtringit, partitur ſecundum diverſitatem adminiſtrationis, quæ modo fit intenſione, ut nervis, modo ſpiritu, ut Tibiis.

Mundanam illam Muſicam agnovit etiam *Pythagoras*, ut teſtatur *Maximus Tyrius*, qui illam ex doctrina Pythagoræ admittit, ſed diverſam ab ea quam perficiunt inſtrumenta, nimirum quod cœlum etiam circuitu ſuo modulationem edat, non autem pulſetur ut lyra, vel infletur, ut tibia. Secunda illa Muſices ſpecies, quæ humana appellatur *Boëthio*, harmonica dicitur *Iſidoro*, cujus pars eſt κανονικὴ apud *Gellium* Libr. 16. Capit. 18. quæ longitu-

gitudines & altitudines vocis metitur, & eâ Musici in fundamento artis suæ utuntur. De hac harmonica Musices parte post *Mersennum* Harmon. Instrum. lib. 2. & *Kircherum* Musurgiæ Univers. lib. 6. p. 3. atque varios Autores Musicos veteres, in quos erudita multa congessit *Meibomius*, nolo latiùs evagari & post tot Homeros Iliada scribere, ne noctuas Athenas inferam.

Isidori tantùm mentem audire libet de Musica hac triplici, quæ vel ore, vel manu, vel spiritu editur. Ita ille Orig. lib. 2. cap. 18. *Ad omnem autem sonum, qui materies cantilenarum est, triformem constat esse naturam. Prima est harmonica, quæ ex vocum cantibus constat. Secunda organica, quæ ex flatu. Tertia rhythmica, quæ impulsu digitorum numeros recipit. Nam aut voce editur sonus, sicut per fauces, aut flatu, sicut per tubam vel Tibiam; aut impulsu, sicut citharam: aut quodlibet aliud quod percutiendo sonorum est.* Ab *Isidoro* non dissentit ipse *Cicero*, cum pro Ro-

ſcio Comœdo *cantum* nominat *vocum & nervorum & Tibiarum*; atque lib. 2. de Republ. non innuit aliud quàm triplicem hanc Muſicam : *In fidibus ac Tibiis atque cantu ipſo ac vocibus concentus eſt quidam tenendus ex diverſis ſonis.* Nec aliter interpretor *Ælium Spartianum* in Severo : *Deinde ex altiſſimi montis vertice, orbem terrarum Romamque deſpexit, concinentibus provinciis lyra, voce, vel Tibia.* Quæ tria etiam eleganter conjuncta video à *Philoſtrato* in Ariſtocle : Ἡδονὰς δὲ ὁπόσαι λυρῶν τε καὶ αὐλῶν καὶ συμφωνίας εἰσὶ πάσας εἰσηγάγετο ἐπὶ τὴν δίχιζων : ſic enim legendum præeunte magno *Salmaſio.*

In organica tamen Muſica adhuc ſtrictior eſt *Caſſiodorus*, qui lib. de Muſica Inſtrumentorum muſicorum genera tria proponit : *Percuſſionale, Tenſibile, Inſlatile.* Ille rhythmicam, quam ſtatuit *Iſidorus*, ita confundit cum organica, ut tria inde conſtituat : *Organorum*, inquit, *aliud percutitur, aliud intenditur, aliud inflatur. Percutiuntur aceta-*

acetabula ænea, vel argentea, unde κρέμαλα *dicta. Tenduntur fides, quæ ple-ctro percussæ mulcent aurium sensum. Inflantur Tubæ, calami, organa, pan-duria, & cætera quæ spiritu agitata in sonum vocis animantur.* Apud *Pollu-cem* lib.4. cap. 1. tit 5. Αὐλοὶ καὶ σύριγγες inter ἐμπνεόμενα ὄργανα recensentur, quippe talis organorum fuit olim dif-ferentia, uti apud *Athenæum* Lib. 4. Deipnos. ὄργανα alia sunt ἐντατὰ, quæ tenduntur fidibus, alia ἐμπνευστὰ quæ inflantur.

Aristoxenus apud *Athenæum* instru-menta quæ tenduntur iis præfert, quæ inflantur, ideo quod hæc tractantur fa-cilius: multos enim absq; magistro fistu-la canere, ludereque tibia veluti pasto-res, undé Tibia canere quibusdam vile fuit, & *Arnobius* lib. 2. adv. Gent. cum omnia ad mundi perfectionem redire nec à finibus utilitatis abscedere dicat, nescit quid de Musicis, quid de Pantomi-mis, de cantoribus, tuba, tibia, calamoq; flatantibus dicat. Cum tamen *Lactan-*

tius de Falſ. Sap. lib. 3. cap. 25. muſicam cum Philoſophia affinitatem habere contendat. Atque Ephori dictum quo muſicam ad fraudem & deceptionem inter homines inductam probat, damnat *Polybius* lib. 4. & ex eo *Athenæus* lib. 14. Unde etiam inter Muſicas artes alias Tibia emerſit, & apud *Corn. Nepotem* in Epaminondæ virtutibus commemorabatur, ſaltaſſe eum commodè, ſcienterque Tibijs cantaſſe. Et pretium artis inde elucet, quod Iſmenias ille Tibicen, qui ſibi ſuiſque canere ſolitus erat, ut ait *Hieronymus*, vel, ut *Cicero*, ſibi & Muſis, Corinthi Tibias ſeptem Talentis emerit, ſi credimus *Luciano*,

Aliter Romanæ Stoæ Princeps Epiſt. 90. *Sapientia*, inquit, *altius ſedet, nec manus edocet, animorum magiſtra eſt. Vis ſcire quid illa eruerit quidve effecerit? Non indecoros corporis motus, nec varios per tubam ac Tibiam cantus, quibus exceptus ſpiritus aut in exitu aut in tranſitu formatur in vocem.*

cem. Sed hic nodus alibi vindice dignus erit. Nos properamus ad noſtra ἐμπνευστὰ organa, quæ ab *Iſidoro* recenſentur lib. 2. cap. 21. *Tubæ*, *calami*, *fiſtulæ*, *organa*, *pandoria & iis ſimilia inſtrumenta.* Maximum verò nobis argumentum præbebunt *Tibiæ Veterum*, ex quibus occaſione ſumpta, his affinia organa reliqua quæ flatu animantur, poſtea recenſebimus, ut illorum & Tibiæ noſtræ pareat differentia.

Tibias vero *Veterum* eò tractabimus uberius, quod *Meurſius* Filius, qui per hoc argumentum brevibus lineis progreſſus eſt, minus Lectorum exſpectationi ſatisfecerit. Nam *Bulengerum* de Theatro, *Scaligerum* de Arte Poet. alioſque qui Tibias non niſi aliud agendo quaſi ex occaſione examinarunt, non rectè ad hanc lineam vocaveris. Eruditus quidem *Stephanius* in *Saxonis* lib. 6. in Commentario ſuo Tractatum de Tibiis promiſit quem inter ſchedas certis de cauſis ſe aſſervare dixit, ſed nimium in mora pericu-

lum dolemus, quod in medium nondum processerit. De Tibiis autem plurimos veterum scripsisse facilè constat ex frequenti multorum mentione quæ passim occurrit apud *Athenæum* aliosque, quod suis locis videbitur; hic nonnullos ex *Athenæi* lib. 14. afferam, qui ubi de Magadi Tibia loquitur: *Aristarchus*, inquit, *grammaticus tibiæ genus esse dicit, contra judicium Aristoxeni in libris de Tibicinibus, ac in libris de Tibiis & musicis instrumentis: contra sententiam & Archestrati qui libros duos composuit de tibicinibus, & Pyllidis Delii, qui etiam de tibicinibus librum edidit, & Euphranoris.* Et ex eodem *Athenæo* lib. 4. *Euphranor de tibiis librum conscripsit & itidem Archytas.*

CAPUT II.

Nominis Tibiæ *origo & ſynonyma.*

Tibia organum muſicum πνευματικὸν vel ἔμπνευστον, à prima ſua materia denominationem traxit, ſi fides ſit *Iſidoro* Origin. lib. 2. cap. 20. qui Tibias appellatas fuiſſe notat, quod primum de cervinis tibiis cruribuſque hinnulorum fierent: deinde per abuſum ita etiam vocatas eas, quæ non de cruribus oſſibuſque fierent. Aliam vocis originem ex veteribus Gloſſ. repetit *Coldingus* in Etymolog. Lat. *Tibiæ*, inquit, *propriè de inſtrumento muſico à Tybin, id eſt, Juncus, ut innuit Vetus Gloſſ. ex cujus generibus primum fiebat.* Utrique denominationi non repugnabo, quia utramque illam Tibiarum materiam familiarem deprehendo. Non tamen neſcius ſum ad alias res tractum Tibiarum Nomen.

Ut Tibiæ os quod pedi adaptatur apud *Macrobium* lib. 1. Somn. Scip. cap. 6. & apud *Isidorum* lib. 2. tibiæ humani corporis dicuntur quasi tubæ; sunt enim longitudine & specie similes. Sed ut illa prætercam, quæ ubertim ex Anatomicorum & Medicorum monumentis hauriuntur, non me latet Tibiam pro plantæ nomine usurpari apud *Plutarchum* de Effluv. & Mont. Nominibus, si Latinæ *Turnebi* versioni fides habenda sit, ubi ita: *Nascitur in hoc fluuio* [Marsya] *herba Tibia nomine, quæ ad ventum agitata musicam edit harmoniam, teste Dercyllo lib.* 1. *Satyr.* Forsan ibi Tibia dicitur pro arundine tibiali ex qua Tibiæ compactæ sunt, de qua nos postea.

Imo Tibicen ipse, qui apud *Isidorum* dicitur quasi *Tibiarum cantor*, non ejusdem semper est significationis. In Fragmentis *Festi* Tibicines etiam hi appellantur, *qui sacerdotes, viri religiosi publice sacra faciunt.* Et alibi *Sextus Pomp.* aliam iis significationem

tri-

tribuit: quod *Tibicines* etiam in ædificiis dici exiſtimentur à ſimilitudine tibiis canentium, *qui ut canentes ſuſtineant, ita illi ædificia.* Quo ſenſu commodè explico *Juvenalem* Sat. 3. v 194.

Nos urbem colimus tenui Tibicine fultam.

Sed Tibiam pro inſtrumento Muſico exprimendo uſurpant paſſim Autores Latini. Id tamen noto apud Grammaticos Veteres modò maſcula modò fœminina ſignificatione nomen Tibiæ uſurpatum, id quod innuit *Nonius Marcellus* de Propr. Serm. cap. 3. *Tibia gen. fem. Maſc. Varro Modio: Quare meas lubidines ac Tibias bilinguos.* Non tamen ſemper ad unum hoc tibiæ nomen reſtringebantur, ſed ut alia, quæ ſuo loco occurrunt, prætercam, quia è loto arbore interdum facta eſt, lotos dicitur apud *Ovidium* de Tibia lib. 4. Faſt.

.... Sed me ſonus æris acuti
Terret, & horrendo lotos adunca ſono.

Ita quæ ex buxo fuit Tibia, Buxum

nominarunt, non addita denominatione Tibiæ. *Claudianus* de Rapt. Proſerp. v. 209.

Non buxus, non æra ſonant ...

Ovid. lib. 14. Metam.

..... tinnitibus aëra pulſi
Æris, & inflati complevit murmure buxi.

Atque hæc appellatio Tibiæ ipſis familiaris, qui ſacra Cybeles deſcribunt. *Valer. Flaccus* lib. 1.

Obruit Ideam quantum Tuba martia Buxum.

Virgilius lib. 19. Æneid.

Tympana vos buxuſque vocat Berecynthia matris
Ideæ. .....

Buxus hic pro Tibia, quia aliis Berecynthia Tibia, inter quos *Ovidius* lib. 11. Metam.

..... inflato Berecynthia Tibia cornu.

De Buxo adhuc *Statius* lib. 9. Theb. v. 479.

...... cum Bacchica mugit
Buxus ....

Luctatius in hunc locum Tibiam exponit.

Græcis αὐλὸς Tibia dicitur, cujus etymon nos optimè edocebit *Eustathius*, qui in Iliad. lib. 17. in hæc verba,

——— Αὐλοὶ φόρμιγγές τε βοὴν ἔχον

notat, αὐλὸν dici ab ἄνω, vel ἄω, id est clamo. Exinde varios artis terminos recenset *Pollux* Lib. 4. cap. 9. tit. 5. Ἀπὸ μὲν αὐλῶν, αὐλεῖν, ὑπαυλεῖν, καταυλεῖσθαι, παραυλεῖν, αὔλημα, ἔναυλον, ἔξαυλον, ἐξηυλημένον. Aliquando Tibia ludentes à Græcis κωνίζειν dicebantur, anserum more clangere. Imo tam late in Tibiæ denominatione evagati sunt Græci, ut à *Suida* Tibæi φυσαλίδες vocentur, quod spiritu inflentur. Nam quare *Pratinas* γηνυδόνα tibiam dixit, non ignoro, & rationem dabo ubi de Nænia & usu Tibiæ in funere prolixiùs commentabor. Nec semper αὐλὸν de sola dici Tibia *Polluci* crediderim, apud quem lib. 5. cap. 3. etiam cuspidis pars prope hastile αὐλὸς dicitur.

Ad ſorum Hebræum nolo me devolvere, quippe apud quos Tibiæ nominis derivationem fusè perſequitur *Stuckius* de Sacrif. pag. 3. & Antiquit. Conviv. lib. 3. cap. 20.

CAPUT III.

De Inventoribus Tibiarum.

Tantus de Inventore Tibiarum & inventionis modo inter Autores diſſenſus, ut facilius inter horologia, quam illos conveniat. Nos aliis primam inventionem tribuemus & aliis artis perfectionem ſenſim cultiorem. Inventores plurimos nominat *Scaliger* de Art. Poët. lib. 1. cap. 19. & 20. Et de iis apud *Athenæum* paſſim Iliada reperies. Non in prima Muſices incunabula diligentius inquiram, quandoquidem ex Moſe notum *Genes*.4..v.21. illam ante diluvium fuiſſe, cum trinepos Adami Jubal cithara & Tibia canendi artem invenerit. Quod autem

prius.

prius ore cecinerint quam organis, multis videri poteſt *Voſſius* lib. de Nat. & Conſtit. Poët. & de præſtantia Muſices antiquæ legi meretur *Jo. Bapt. Donius* libris tribus editis.

Quod ad Tibiarum attinet inventores, neutiquam illam laudem ſibi Græciam venditare poſſe contendit *Scaliger* Poët. lib. 1. cap. 19. ſed fruſtra ſimul ac temere Græcam garrulitatem atque ſuperbiam ſibi inventionem arrogare, cum non ſolum Σειρίτην è Libya tibiis canendi primum autorem extitiſſe velit, ſed etiam alios pro ſe adducat, qui in Phrygia primas tibias agnoſcunt, uti Myſorum gentem, quæ tibiæ fuerit peritiſſima, & Alcmana Poëtam, qui tibicines barbaro nec alio nomine deſignarit. Caſui potius fortuito inventionem hanc adſcribit *Lucretius* lib. 5. calamos nempe à ventis agitatos prius ſibilum emiſiſſe, ac poſtea in locis paludoſis id à paſtoribus obſervatum dediſſe occaſionem inventioni; Ita enim ille:

ferunt, ut *Plutarchus* lib. de Muſic. Apollinem omnis muſicæ repertorem judicat, quæ tibia & fidibus conſtat. Nec deſunt qui Ardalum Vulcani filium autorem opinantur, referente *Cæl. Rhodigino* lib. 27. cap. 16. Idem Lect. Ant. lib. 7. cap. 4. Euterpen inventricem judicat. Juxta *Pollucem* lib. 4. Marſyas & Olympus invenerunt Tibiam, ſed Sirites expolivit. *Strabo* in inventione addit Silenum, Geogr. lib. 10. Σειλωὸν καὶ Μαρσύαν καὶ Ὄλυμπον συνάγοντες εἰς ἓν καὶ εὑρητὰς αὐλῶν ἱστοροῦντες.

Solius Marſyæ meminit *Hyginus*: *Quas tibias*, inquit, *Marſyas Oeagri filius unus ex ſatyris invenit, quibus aſſidue commeletando ſonum ſuaviorem indies faciebat.* De Marſya hoc diſcrimen addit *Suidas*, quod illum Tibias ex calamis & ære primum confeciſſe dicat. Sed ut de Marſya, quem autorem Tibiæ clamitant, quid rei ſit aperiamus. Ille quidem Tibias reperit, ſed à Minerva ante inventas & abjectas, quam ſolam nos veram illarum ju-

judicamus inventricem. Hoc ſenſu facile erit *Claudianum* explicare lib. 2. in Eutrop.

Hic cecidit Lybicis jactata paludibus olim
Tibia, fœdatam cum reddidit umbra Minervam.

Et *Propertium* lib. 2. El. 23:

Hic locus eſt in quo Tibia docta ſones:
Quæ non jure vado Mæandri jacta nataſti
Turpia quum faceret Palladis ora tumor,

Eleganter idem perſequitur *Ovidius* Faſtor. lib. 6. de Minerva:

Prima terebrato per rara foramina buxo
Ut daret effeci tibia longa ſonos.
Vox placuit, faciem liquidis referentibus undis:
Vidi & virgineas intumuiſſe genas.
Ars mihi non tanti eſt, valeas mea tibia dixi,
Excipit abjectam ceſpite ripa ſuo.
Inventam Satyrus primum miratur & uſum

Ne-

Nescit, & afflatam sensit habere sonum.

Nimirum excogitavit prima Pallas Tibiarum usum, sed cum oris deformitatem inflatasque in palude vidisset buccas, offensa Tibias abjecit in flumen, quas deinde Marsyas reperit. Sic enim *Fulgentius* lib. 3. Mythol. totam persequitur historiam. Id etiam voluit *Eustathius* in Iliad. 6. qui inventum quidem Palladis esse Tibiam concedit ex *Philostrato*; sed propter deformitatem oris ex inflatis tibiis, illas abiecisse Idem fecisse Alcibiadem credimus *Plutarcho* in Alcib. *Gellio* lib. 9. cap. 17. & *Hygino* Fab. 165. A Minerva tamen, non tantum ob oris deformitatem, abiectas Tibias, sed quod ad cognitionem animi & scientiæ, quæ Minervæ attributa est, nihil facerent, conjectura est *Aristotelis* lib. 8. Polit. cap. 6.

Minerva igitur passim pro inventrice prima Tibiarum habetur, & sic salutatur in Epigrammate Veteri Græco lib. 1.

lib. I. cap. II. Atque de eadem *Diodorus Siculus:* Εὑρεῖν δὲ καὶ τὴν τῶν αὐλῶν κατασκευὴν καὶ τὴν διὰ τούτων συντελουμένην μουσικήν. *Quæ & Tibias primum fabricavit, & Musicam, quæ inspiratione harum perficitur.* Nec quæ huic inventioni occasio fuerit ignoro. Scilicet quum Perseus Medusæ caput ope Palladis abscidisset, sorores ejus Steno & Euryalis ipsam lugebant. Ex capite lugentium, quod serpentibus erat opertum, sibili erumpebant speciem lugentium exprimentes, quod Pallas animadvertens excogitavit ut eundem sonum Tibiis redderet. Omnia fusè à *Pindaro* decantantur Pythior. Od. 12. ubi artem tibiam inflandi, dicit τέχνην

—— —— τάν ποτε

Παλλὰς ἐφεῦρε θρασειᾶν Γοργόνων
Οὔλιον θρῆνον διαπλέξαισ᾽ Ἀθάνα. i. e.

Quam olim Minerva vibratix hastæ excogitavit, audacium Gorgonum gemitum perniciosum contexens, Et mox:

—— —— Παρθένος αὐ-
λῶν τεῦχεν πάμφωνον μέλος.
ὄφρα τῆς Εὐρυάλας
ἐκ καρπαλιμᾶν γνάθων
χριμφθέντα σὺν ἔντεσι μι-
μήσαιτ' ἐρικλάγκταν γόον. i. e.

Virgo (Pallas) *tibiarum fabricata est omnisonum melos* , *ut Euryalæ ex rapacibus genis profusum luctum imitaretur cum organis.* Atque illuc eleganter alludentem reperio *Nonnum* Dionys. lib. 24.

Μὴ δόνακας φλέξειας ὅθεν σέο γείτονες αὐλοί.
Μή ποτέ σοι μέμψαιτο τεὴ φιλόμολπος Ἀ-
θήνη,
Ἥ ποτε Γοργείων βλοσυρὸν μίμημα καρήνων,
Φθεγγομένων, Λίβυν εὗρεν ὁμοζυγέων τύπον
αὐλῶν. i. e.

Ne calamos comburas , *unde tuæ vicinæ Tibiæ,*
Ne olim te reprehendat tua cantus amans Minerva.
Quæ olim Gorgonei terribile simulachrum capitis
Dicti, libycum inuenit conjunctarum figuram tibiarum. Cœ-

Cæterum quemadmodum plurimæ erant ſpecies, quæ poſtea ſuo loco occurrent, & alius aliam reperit, ita unicuique ſua inventionis laus debetur. Sic *Plinius* lib.7. capite 56. teſtis eſt Marſyam geminas Tibias, & Midam in Phrygia obliquam inveniſſe. Alii à Pane plagiaulon ſeu curvam tibiam repertam ajunt, à Minerva re-ctam. Apud *Athenæum* lib. 4. fiſtulæ, cui unicus & ſimplex calamus eſt, inventor Mercurius dicitur; ejus verò, quæ multis eſt compacta calamis, Silenus: illius denique quæ cera glutinatur, Marſyas. Cæterum ab aliis Pani tribuitur calamus. *Virgil.* Ecl. 8.

Panaque qui primus calamos non paſ-
ſus inertes.

Propertius lib. 8. Eleg. 2.

Et Calami, Pan Tegeæe, tui.

Præterea quoniam omnibus hæc communis artibus ſors, quod ex obſcuris exilibuſque initiis in melius quotidie creſcant, non mirum eſt ſi qui rudem & indoctam hujus artis infantiam paulatim

ad

ad perfectionem majorem deduxerint, & aliquid inventis addiderint, si, inquam, illi etiam aliquid sibi deberi velint & inventores audiri. Ita elegantissime de Hyagni *Apulejus* Floridor. lib. 1. *Hyagnis fuit, ut fando accepimus, Marsyæ tibicinis pater & magister, rudibus adhuc Musicæ seculis, solus ante alios cantus canere nondum quidem tam flexanimo sono nec tam pluriformi modo, nec tam multiforatili tibia; quippe adhuc ars ista repertu nova commodum oriebatur. Prorsus igitur ante Hyagnim nihil aliud plerique callebant, quam Virgilianus opilio seu bubsequa*

Stridenti miserum stipula disperdere carmen.

Quod si quis videbatur paulo largius in arte promovisse, ei quoque tamen mos fuit una tibia velut una tuba personare. Primus Hyagnis in canendo manus discapedinavit: primus duas tibias uno spiritu animavit: primus lævis & dextris foraminibus, acuto tinnitu, gra-

vi

vi bombo concentum musicum miscuit. De Pronomo Thebano, qui primus tibias invenit, quæ ad omnimodam modulationem versarentur, idem refert *Pausanias* in Bœoticis. Quippe ante illum cum tibicen à Phrygio transire vellet ad Lydium, aut à Lydio ad Dorium, tibias mutare opus fuit, iis sumptis, quæ unicuique modorum accommodatæ fuere, quod pluribus monet ibidem *Pausanias*, & *Athenæus* lib. 4. De his plura vide apud *Salmasium* Plin. Exerc. p. 119. Cum Tibiis canere voce Trœzenius Dardanus instituit, referente *Plinio* lib. 7. cap. 56. Et secundum *Plutarchum* lib. de Mus. Lasus Hermioneus rhythmos transferens ad dithyrambicam institutionem, & varios adjungens Tibiarum sonos, magnam in Musica induxit mutationem.

CAPUT IV.

De Materia Tibiarum.

Hodieque nonnulli illud instrumentum ad usum revocant, sed ex ligno tantum. At jam olim ex auro, aurichalco, cervorum, asinorumque cruribus parabatur, ut legitur apud *Philostratum* lib. 5. de Vit. Apoll. quærente Apollonio à Tibicine, an à materia ex qua Tibia compacta est, sonum habeat: *An igitur præterea cani efficit hæc tibia, quod ex auro, aurichalco, aut cervorum, aut asinorum cruribus compacta sit?* Plures ad tibiam materias addit *Jul. Pollux* lib. 4. cap. 9. tit. 6. Ἡ δ' ὕλη τῶν αὐλῶν, κάλαμος, ἢ χαλκὸς, ἢ λωτὸς, ἢ πύξος, ἢ κέρας, ἢ ὀστοῦν ἐλάφου, ἢ δάφνης τῆς χαμαιζήλου κλάδος, τὴν ἐντεριώνην ἀφῃρημένος. Primo loco nominat κάλαμον velut antiquissimam Tibiarum materiam, quod etiam faciles concedimus ex plurimis veterum edo-

cti, apud quos hanc materiam frequentem obſervamus. In Orchumenii lacus harundinetis calamus naſcitur tibiis utiliſſimus auleticus ideo dictus referente *Plinio* Natural. Hiſt. lib. 16. cap. 36. *Calamus alius totus concavus, quem ſyringiam vocant, utiliſſimus fiſtulis, quoniam nihil eſt ei cartilaginis aut carnis. Orchumenius eſt continuo foramine pervius, quem auleticum vocant: hic tibiis utilior, fiſtulis ille.* Ante *Plinium Theophraſtus* poſtquam de calami hujus Tibialis generatione tradidit, formam ejus deſcribit, in univerſum differre ab aliis harundinibus aſſerens Τῇ ἀτροφίᾳ τῆς φύσεως, ἀπλύστερον γὰρ εἶναι καὶ ἀσαρκότερον. Hujus calami duo genera, ζευγίτης, & βομβυκίας. Ex ejus uno internodio binæ Tibiæ, dextræ & ſiniſtræ formabantur, unum quippe internodium in duas partes æqualiter cæſum duas Tibias ſubminiſtravit æquales, de quibus vide *Theophraſtum*. Calamus autem ille ζευγίτης ex quo hæc Tibiarum paria facta, ut aptus eſſe poſ-

possLet πρὸς ζευγοποιΐαν crassior esse debuit inundatione lacus per biennium manente, quemadmodum ex *Plinio* ad *Solinum* notat *Salmasius*. Sin autem aqua minoris temporis spatio mansisset, calamus inde minus grandescebat, minusque propterea idoneus existebat paribus faciendis. Ex eo calamo igitur factitari solitæ bombyces tibiæ, longissimæ, ad inflandum difficiles. *Plinius* lib. 16. cap. 36. de lacus Orchumenii aquaticis calamis: *Tertia harundo est tibialis calami, quem auleticon dicebant: nono hic anno nascebatur. Cum igitur anno permansit inundatio, proficiunt in aucupatoriam quoque amplitudinem, vocabantur Zeugitæ: contra Bombyciæ maturius reciproco, graciles: fœminarum latiore folio atque candidiore; modica lanugine, aut omnino nulla, spadonum nomine insignibus: hinc erant armamenta ad inclusos cantus: nam silendo & reliquo curæ miraculo, ut venia sit, argento jam potius cani.* De eodem Orchomenio

lacu calamum Tibiis administrante *Strabo* lib. 9. hic per interpretem: *Ferunt etiam apud Orchomenium terram hiatu diductam recepisse Melanem fluvium, qui per agrum Haliarcium fluens, paludem ibi facit, quæ calamum tibiis aptum ibi producit.* Et alibi: *Sita fuit in arcto loco, inter montem imminentem & Copaidem paludem, prope Permessum, Olmium & Cacum, qui tibiis aptum calamum edit.* In Cephesidis fluvii luco prope Orchomenium calamos pro tibiis crescere innuit *Pindarus* Pythiorum Ode 12. ubi de sono Tibiæ:

λεπτοῦ διανισόμϑυον
χαλκοῦ ϑ' ἅμα καὶ δονάκων,
τοὶ παρὰ καλλιχόρῳ,
ναίοισι πόλει χαρίτων,
Καφησίδος ἐν τεμένει.

Tenue transeuntem per æs, pariter & calamos, qui exstant apud urbem Charitum, pulchro in loco fundatam Cephesidis in luco. Huc alludit *Apuleius*, cum arundinem, quæ Psychen allo-
qui-

quitur, Musicæ nutriculam appellat, Metam. lib. 6. *Sed inde de fluvio Musicæ suavis nutricula, leni crepitu dulcis auræ divinitus inspirata, sic vaticinatur arundo viridis.* Quippe ex arundine factam tibiam ostendit *Eustathius* Iliad. lib. 7. παλαιὸν δὲ ὁ αὐλὸς καὶ πολυειδὴς, καὶ ὡς ἐπὶ πολὺ καλαμίνης· παρὰ γοῦν ἀλεξανδρεῦσιν ἦν μόναυλος κάλαμος, Ὀσίριδος φασὶν εὕρημα. *Olim tibia multiformis, & ut plurimum arundinea. Apud Alexandrinos erat calamus monaulos, Osiridis inventum.* Ubi videmus illum hanc Tibiis materiam communissimam assignare. Unde passim apud Græcos calamus pro Tibia usurpatur. *Pindarus*, σὺν καλάμοιο δὲ βοᾷ δέχονται, *cum tibiæ cantu excipiuntur.* *Coint. Smyrnæus* Derelict. lib. 6.

Αὐλοί τε, λιγυροῖσιν ἀρηρέμενοι καλάμοισιν.
Tibiæque stridulis compactæ calamis.

Theocritus Idyll. 6.

—— τὺ γάρ ποτε ἐκτήσω σύριγγα
οὐκ ἀρκεῖ τι καλάμας αὐλὸν ποππύσδειν ἔχοντι.

i. e.

... An unquam fistulam possedisti?
Non satis est tibi culmo, quæ tua tibia est, sibilare.

Græci aliquid interesse volunt inter δόνακας & καλάμους, ut λεπτότατος, id est tenuissimus sit ὁ δόναξ, ἀδρὸς δὲ κάλαμος, calamus verò confertus & densus. δόναξ μὲν συρικταῖς χρήσιμος, κάλαμος δὲ αὐληταῖς, ait *Eustathius* Iliados 6 Ad rem nostram eleganter *Theocritus* Idyl. 20.

—— κἂν σύριγγι μελίσδω,
Κἂν αὐλῷ λαλέω, κἂν δώνακι, κἂν πλαγιαύλῳ.

... Et si fistula canam
Aut tibia, aut calamo, aut tibia curva.

Ubi aliquid inter hæc omnia admittit discriminis.

Apud Latinos nihil vulgatius, quam sola calami denominatione tibiam significare. *Calphurnius* Eclog. 8.

Incipe si quid habes gracili sub arundine carmen
Compositum. Nam te calamos inflare labello
Pan docuit.....

Pro-

Propert. lib. 2. Ecl. 25.

Tu canis umbrosi subter pineta Galesi
Thyrsin & attritis Daphnin arundinibus.

Denique ipse *Maro* Eclog. 6.

... Hos tibi dant calamos, en accipe, Musæ,
Ascræo quos ante seni, quibus ille solebat
Cantando rigidos deducere montibus ornos.

Calamus, definiente *Isidoro*, proprium nomen est arboris, Orig. lib. 2. cap. 20. *Calamus, nomen est arboris proprium, à calendo id est fundendo voces vocatum.* Apud *Plinium* arundinibus tribuitur, de quibus etiam ex eodem Natur. hist. lib. 16. cap. 36. notandum tempus quo cædi solebant, quæ tibiis destinabantur, nimirum tempestivè sub Arcturo, usque ad Antigenidem Tibicinem, cum adhuc simplici musica uterentur. Atque sic præparatæ aliquot post annos utiles esse incipiebant, *tunc quoque multa*

domandæ exercitatione, ut ait *Plinius*, *& canere ipsæ tibiæ docendæ, comprimentibus se lingulis, quod erat illis theatrorum moribus utilius.* Postquam verò varietas accessit & cantus quoque luxuria, cædi ante solstitia cœptæ. Addit ibidem *Plinius*, olim ex sua quanque tantum harundine congruere persuasum fuisse: & eam quæ radicem antecesserat, lævi tibiæ convenire: quæ cacumen dextræ. Apud Dores Italicos καλάμινος αὐλὸς tibia ex calamis, πτύερινος *tityrinus* dicebatur, si credimus *Athenæo* lib. 4.

Et sane posteriori tempore, florente luxu Musicæ & Tibia ex auro, argento, ebore &c. apud alios vigente, calamos pastoribus relictos credibile est, qui ad illos carminibus passim certavere. *Calphurnius* Eclog. 8.

Viximus & versus calamis cantavimus olim.

Virgilius Eclog. 5.

.... Boni quoniam convenimus ambo,

Tu

Tu calamos inflare leves, ego dicere verſus.

Et Eclog. 6.

Agreſtem tenui meditabor arundine muſam.

At rudi adhuc muſicæ ſeculo non mirum eſt ſi Paſtores etiam è culmo & ſtipula ſibi Tibias paraverint Unde de Virgiliano opilione,

Stridenti miſerum, ſtipula diſperdere carmen.

Calphurnius Eclog. 1.

. . . Teretique ſonum modulemur avena.

Et Eclog. 3.

Vox & carmen inops, & acerbæ ſtridor avenæ.

Catullus lib. 3. Eclog. 4.

Sed perlucenti cantus meditabor avena.

Tibullus lib. 3. Ecl. 1.

Et ſatur arenti primum eſt modulatus avena

Carmen.

Denique *Maro* ipſe Eclog. 10.

Carmina Paſtoris Siculi modulabor avena.

Avena autem, inquit *Servius*, *Culmo, stipula : unde rustici cantare consueverunt*,
Alii cicutam elegerunt, de qua Virgilius Ecl. 5.

Hac nos te fragili donabimus ante cicuta.

Præter has tibiarum materias alias frequentes apud Antiquos reperio. Ex auro & orichalco meminit *Philostratus* lib. 1. de Vit. Apollon. Αὐλὸς τὸ φιλθύτην ἐνθεώτερον ἐργάζεται, οὐ διὰ χρυσοῦ τε καὶ ὀρειχάλκου συγκεῖσθ. *Tibia eum qui libenter sacris operatur facit diviniorem, non quod ex auro aut orichalco fiat.*
Ex argento Tibias apud *Plinium* reperio lib. 16. c. 36. Quod ex ære fuerint patebit ex sacris Berecynthiæ, ubi de illis dicemus. Eburna Tibia apud *Propertium* lib. 4. Ecl. 6.

Spargite me lymphis carmenque recentibus aris
Tibia Mygdoniis libet eburna Cadis.

Ab *Eustathio* Phœnicibus tribuuntur:

tur ἐλεφάντινοι αὐλοὶ, *eburneæ tibiæ*, & illas primum à Phœnicibus pertuſas fuiſſe, teſtem etiam habeo *Athenæum* lib. 4. De eburneis *Magius* lib. 1. Miſcell. cap. 13. quo ſenſu etiam interpretor illud *Virgilii* Georg. 2.

Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus
ad aras.

Pro tibicine qui in ſacrificiis eburnam Tibiam inflavit. Aliàs ſacrificas Tuſcorum tibias è buxo tradit *Plinius*. Et hoc tibiæ genus apud alios etiam authores frequens obſervo. *Statius* Thebaid. lib. 8. verſ. 221.

... Gemina æra ſonant, Idæaque
terga,
Et moderata ſonum vario ſpiramine
buxus.

Et lib. 4. v. 94.

....Cum ſacra vocant, Idæaque ſuadet
Buxus .....

Scilicet Buxum pro tibia dicunt, quæ in ſacris ſonabat.

Valer. Flaccus Argonaut. lib. 2.

... Sacris hinc ignibus Ida

Vibrat, & horrisonæ respondent
Gargara buxo.
Sidon. Apollin. Carm. 19. v. 202.
Non hic Dindyma, nec crepante buxo
Curetas Berecynthiam sonantes.
Statius lib. 2. Theb. v. 663.
.... *Celænea committere prælia*
buxo
Idem Achilleid. lib. 2.
.... *Ismenia buxus*
Signa dedit.
De tibia hæc omnia intelligi debere, persuadet *Seneca* qui in Agamemn.
Multifora buxo Tibia.
Et ipse *Virgilius* in Matris Deûm sacris buxum pro tibia agnoscit, Æn. lib. 9.
Tympana vos Buxusque vocat Berecynthia Matris
Idææ ....
Atque idem *Athenæus* libro 4. Etiam in sacris Bacchi buxum receptam loquitur *Statius*, & *Luctatius* exponit Tibiam ad versum 480. libro 9. Thebaid.

Ex ramo δάφνης χαμαιζήλου, *lauri humi serpentis*, cui medulla exempta, tibiam factam memorat *Pollux* lib. 4. Et ea Afros Nomades cecinisse in Equorum pascuis, autor est *Scaliger* Poët. lib. 1. cap. 4.

Ex loto ludicras Tibias recenset *Plinius* lib. 16. cap. 36. Et idem confirmat lib. 13. cap. 17. ubi de loto arbore: *Ligno colos niger, ad Tibiarum cantum expetitur.* Eandem Tibiarum materiam agnoscit *Festus*: *Lotos, arboris genus, ex cujus materia frequenter tibiæ fiebant.* Et dictæ ille Tibiæ φώτιγγες & φωτίγγια, si credimus *Eustathio*, qui eas ab Alexandrinis factas memorat è ligno Libyco, cui loto nomen.

De Tibia ex Sambuca ligno differentem habeo *Isidorum* lib. 2. cap. 20. *Sambuca in musicis species est symphoniarum. Est enim genus ligni fragilis, unde & tibiæ componuntur.*

Denique ex cornu Tibias fuisse, confirmant Ceraulæ, qui dicebantur Tibicines, ita enim apud *Apuleium*

lib. 1.

lib. I. Flor. legendum : *monumentarii ceraulæ*. Et apud Orosium lib. 6. de Nerone : *ceraulas, citharistas, tragœdos, & aurigas sæpe sibi superasse visus est*. Cornua pro tibiarum materia habentur à *Nonno* Dionys. lib. 3.

——— θυασώσεες ἔβρεμον αὐλοὶ

Ἄζυγες, οὓς κεραὴν κεραοξόος εὕρατο τέχνη

... *Thyasum olentes fremebant Tibiæ*

Non junctæ, quas antiqua cornua expoliens invenit ars.

In aliis tamencornu non totam tibiam constituebat, sed tantum partem, de qua capite sequenti.

Agmen claudent osseæ Tibiæ, quam materiam familiarem observo. Et quidem ossa illa varia. E tibiis gruum fuere, authore *Plinio* lib. 16. cap. 37. Ex cervinis ossibus factam tibiam refert *Barthius* Adv. lib. 33. cap. 21. Et sic etiam *Aristophanes* citatus à *Suida*. in voce ὀστίνος. *Eustathio* teste Thebani Ægyptii ex hinnulorum ossibus tibias fecerunt, qui etiam reliquos Græcos do-

docuerunt perhibente *Athenæo* lib. 14. In Græcis Epigramm. lib. 4. cap. 26. num. 13.

Νεβρείων ὁπόσον σάλπιγξ ὑπερίαχεν
αὐλῶν.

Osseas quantum Tuba superat Ti-
bias.

Et huc allusisse credo *Aristophanem* in Acharnens.

Τοῖς ὀσίνοις φυσᾶτε τὸν πρωκτὸν κυνός:

Osseis tibiis inspirate podicem canis.

Ad rem admodum *Callimachus* perforari ossa hinnulorum dicit in Hymno Dianæ:

Οὐ γάρ πω νέβρεια δι' ὀστέα πτρήνοντο,
Ἔργον Ἀθηναίας ἐλάφῳ κακόν. i. e.

Nondum hinnulorum ossa perforata
erant

Opus Minervæ ex quo Cervis per-
nities.

Ubi Minervæ hoc opus tribuit, cui etiam tibiæ inventio debetur, ut alibi docuimus. Miror autem quod superstitioni forsan affine, quod non omnia hinnulorum ossa tibiis convenire

pu-

putaverint, nam eorum, qui cacto ſpina confixi erant, oſſa tibiis inutilia judicata ſunt. Quod ex *Heſychio* capio: κάκτος ἄκανθα, ὑφ' ἧς ἐὰν πλήγῃ νεβρὸς, ἄχρεια ἔχει τὰ ὀστᾶ εἰς αὐλούς. i. e. *Cactus ſpina, qua hinnulus confixus, ejus oſſa utilia tibiis non ſunt.* Et *Philetas:*

Χαρύσσαιτο δ' ἂν νεβρὸς ἀπὸ ψυχὴν ὀλέσασα
Ὀξείης κάκτου, τύμμα φυλαξαμένη. i. e.

Hinnulus mortuus qui acuta cacto confixus non fuerit, ſonitum in tibia edat.

Nonnunquam tamen cervinis his Tibiis prælatæ illæ quæ ex Aſininis oſſibus factæ ſunt, quales ludicras fuiſſe aſſerit *Plinius* lib. 16. cap. 36. Probatas has magis quam cervinas innuit *Plutarchus* in Sympoſio: προέμενοι τὰ νέβρεια, χρώμενοι τοῖς ὀνείοις. i.e. *abjectis hinnulorum tibiis, uſi ſunt aſininis.* Cauſam ipſe addit, quia ſcilicet ὄνος λεπτότατον, καὶ μουσικώτατον ὀστέον παρέχεται, *aſinus tenuiſſimum & maxime ſonorum os præbet.* Et hoc eſt, quod ipſe ibidem miratur, aſinum animal ſtolidiſſimum & à Muſica alieniſſi-

mum,

mum, oſſa tenuiſſima & maxime ſonora ſuppeditare.

CAPUT V.

Tibiarum *Forma*, *earumque Partes*.

F*Ortunatus Schaccius* Myrothec. 3. cap 57. Tibiam deſcribit quæ Italicè *piffaro* dicitur, hiſpanicè *meéſtril*, & phrygiam tibiam apud Græcos fuiſſe ſuſpicatur ex vi ipſius vocabuli Hebraici. Nam Hebraicè inſtrumentum hoc à pluralitate foraminum appellatur: quia præter foramina ſeptena, quæ digitis ad vocem elevandam, gravandam, aut acuendam aperiuntur vel clauduntur, medium illius ſingulari quodam cortice, vel ligneo, vel ex aliqua alia materia minutiſſimis foraminibus perforato circundatur: ut vox gravior, ex foramine quodam majori ſub illo cortice clauſo

clauſo reſonet; dum tactu cujuſdam ligulæ metallicæ extendentis ſe uſque ad manus illius, qui tibia canit, aperiatur: Et quò manus pulſantis pertingere nequit, ligula accedat, ac recedat: aperiat vel claudat foramen, & vox gravetur, vel elevetur, ut videre licet in hac figura quam adumbravit *Schacchius*; Ad alias Tibiarum formas nos digrediemur. *Plagiaulos* fuit diverſa à Tibia Phrygia, quæ tamen & ipſa curva ſeu obliqua. Græcè ἔλυμος dicebatur, ut *Pollux*, qui refert tam plagiaulo quam elymo additum κέρας ἀνανεῦον. Inde eſt, quod cornu appellant Poëtæ cum de Phrygia Tibia loquuntur. *Ovidius* Metam. lib. 3.

—— Pentheus ait: Ærane tantum
Ære repulſa valent, & adunco Tibia cornu.

Idem Pont. lib. 1. Ep. 1.

Ante Deûm Matrem cornu Tibicen adunco
Cum canit.

Ideo-

Ideoque expreſſe *Tibullus* Tibiæ curvæ phrygium ſonum adaptat lib. 3. El. 1.

... Sed turba jocoſa
Obſtrepit & Phrygio tibia curva ſono.

Et apud *Virgilium* Æn. 11. curva illa tibia occurrit:

Aut ubi curvà choros induxit Tibia Bacchi.

Phrygium cornum hanc tibiam vocat *Varro* apud *Nonium* hoc verſu:

Phrygius per oſſa cornus liquida canit anima.

Prò *Phrygium cornu*, ſic *Lucano: cornus ſiniſter*. Tibiæ hoc cornu inflexum dicitur *Ovidio* Faſt. lib. 4.

Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu
Flabit; & Idææ feſta parentis erunt.

In quem *Car. Neapolis Antipyxes* dextræ & ſiniſtræ tibiæ tale ſchema exhibet,

Quia in Phrygia *codon* ſolùm è cornu annexum, reliquum buxeum aut oſſeum erat teſte *Polluce*: idque in

har-

harmonia *Phrygia* tantum erat in sinistra tibia, non in dextra, quæ recta erat, referente *Hesychio*. Ad hoc eleganter alludit *Nonnus* Dionys. lib. 8.

Καὶ νόμιον κερόεντος ἀμειβομένη κλύπον αὐλῷ.

Et pastorali cornutæ respondens Tibiæ.

Nonnunquam Vituli hoc cornu fuisse, quod in fine adiectum est Tibiæ, observo in Græcis Epigrammat. lib. 6. cap. 5. num. 1.

——— βαρυφθόγγων τ' ἀλαλητὸν
Αὐλῶν, οὓς μόσχε λοξὸν ἔκαμψε κέρας.

..Graviter sonantium strepitum Tibiarum, quas vituli curvum incurvavit cornu.

Certe Tibia Phrygia Tubæ Tyrrhenicæ quantum ad formam similis apud *Eustathium*, τὸν κώδωνα κεκλασμένον ἔχουσα. Et de hoc cornu quod Tibiarum pars est videatur *Parens* meus venerandus in Observationibus de Unicornu. De hoc ipso accipio *Athenæum* lib. 15. ubi de Phrygio rhythmo:

Τὸ

Τὸ κέρας αὐτοῦ περισσάπτουσι, ἀνάλογον τοῦ τῶν σαλπίγγων κώδωνι. Κώδων propriè esse volunt cymbalum, vel parvam potius ex ære nolam. Hinc & Tubarum orificia, qua spiritus emittitur, quod eam referant formam, sensimque sese in exitu dilatantia repandis per ambitum labris aperiantur, κώδωνες etiam appellati. κεκλασμένον κώδωνα vocat *Eustathius*, quod labra in ambitu repanda, & replicata haberet: Et hujusmodi κώδωνες ex cornu facti tibiis Phrygiis addebantur. Hoc apparet in Tibiis illis implexis quas in antiquis monumentis videmus, ubi sacra Deûm Matris insculpta habentur. Ita apud *Gruterum* Inscript. p. 27. citatur ara marmorea, quæ exstat Romæ in atrio domus Cardinalis Cæsii, & in cujus latere sinistro eleganter insculptæ visuntur tibiæ implexæ, de quibus modo diximus una cum fistula; quas ex *Boissardo* sequenti paginâ exhibeo,

Ad hoc alludit Epigramma vetus lib. 3. De Cybele

Η' λώτῳ

NAPOLI

Ἠ λώτω κερόεντι φερεμβρί.
Quæ ferebatur ad lotum, id eſt tibiam *cornu inſtructam.*
Sed çornua illa, quæ tibiis adaptata memoravimus ad ſonus gravitatem faciebant, ſi credimus *Athenæo*; de Phrygio rhythmo. Judice *Ariſtotele* de iis quæ ſub auditum cadunt, cornua ad clariorem ſonum faciunt: *Nam ut æramenta & cornua reſonando inſtrumentorum ſonos reddunt clariores.*

Tyrrhenæ tibiæ formam deſcribit *Pollux* quam inverſæ ſyringi ſimilem dicit lib. 4. cap. 9. tit. 5. ibidemque ait Platonem etiam tibiam multis chordis præditam nominare αὐλὸν πολύχορδον. Et ſimile apud *Juvenalem* Sat. 3. verſ. 63.

Jam pridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,
Et linguam & mores & cum tibicine chordas
Obliquas, nec non gentilia tympana ſecum

Vexit .....

Vetus *Scholiastes* chordas obliquas interpretatur, rusticos tibicines, qui in obliquum tangent. Alii significari putant, non solum tibias sed etiam citharas à Barbaris introductas. Controversiam de tibia cum chordis dirimet Magadis tibia, de qua proximo agemus Capite.

De geminis Tibiis quas simul inflabant nihil dicam quia de iis postea. Illud hic adducam me in antiquis monumentis observasse peculiare genus Tibiæ ex duabus compositum, sed cujus unica tantum pars erat quæ ori admovebatur, in medio in duas alias fissa binos voci exitus dedit, ut expressè talis sit quæ apud Poëtam

— *Biforem dat tibia cantum.*

Illam eandem intelligit *Statius* Thebaid. lib. 4. de Orgiis Bacchi:

Æraque, tympanaque & biforem reticere tumultum
Imperat.

Aptè

Apte hanc adumbrat *Nonnus*, sed in sacris Idææ Matris, quippe qui Dionys. lib. 13.

Καὶ δίδυμοι Βερέκυνθες ὁμόζυγες ἔκλαγον αὐλοί.

Et geminæ Berecynthes conjunctæ clangebant tibiæ.

Apud *Boissardum* in Antiquitatibus Romanis exstat Priapi sacrificium, Romæ positum, quod à fœminis celebrabatur, ex quo hic dabo solam Tibiam.

Nec absimilem Tibicina cornicem inflare videtur, in Sacris Idææ Matris, quæ ex ædibus Mazarinis edidit *Petr. Bellorius*, ex quibus illam solam figuram hic adjiciemus. Et hanc

NAPOLI

Tibiam expressit *Nonnus* Dionys. lib. 10.

> Τρητὸν ἐπιθλίβων διδυμόθροον αὐλὸν Ἀ-
> θήνης.
>
> *Perforatam premens duplicem sonitum edentem tibiam Minervæ.*

Et lib. 8. κτύπος δίζυγος αὐλῶ, *sonitus bijugæ tibiæ*. Eandem lib. 15. δίθροον αὐλὸν dicit, & lib. 3. δίκτυπος αὐλὸς ἔμελπε. *Bino sonitu Tibia canebat*. Denique lib. 18. ἔβρεμον αὐλοὶ συμπλεκέες, *fremebant tibiæ conjunctæ*.

Ad Partes Tibiarum jam transeo quas recenset *Pollux* lib. 4. cap. 9. tit. 5. Τῶν δὲ ἄλλων αὐλῶν τὰ μέρη, γλῶττα, τρυπήματα καὶ βόμβυκες, ὅλμοι καὶ ὑφόλμια; *Aliarum tibiarum partes sunt, lingula, foramina, bombyces*, ὅλμοι, ὑφόλμια In Initio cum adhuc in cunis vagiret Artis musicæ infantia, pauca admodum tibiis fuere foramina, nec ultra tria vel quatuor, ut *Acron* in artem Poëtic. *Horat*. Plura postea addita foramina. Si credimus *Polluci* lib. 4. cap. 10. tit. 3. quatuor primum foramina ti-

bia habuit, donec Diodorus Thebanus multis perforaret, πλαγίας ἀνοίξας τῷ πνεύματι τὰς ὁδούς. *Obliquos spiritui meatus aperiens.* A foraminibus & flatu definit tibiam *Papias* in onomastico: *Tibia est instrumentum musicæ cum diversis foraminibus, quæ ore inflatur.*

Foramina Tibiarum *cavernas* vocat *Favonius Eulogius*, Rhetor Carthaginiensis, de sonitu cœlestium orbium: *Si tibiam*, inquit, *cujuslibet longitudinis sumens octava ejus portione deducta cavernam imprimas, tonus auditur: si sextamdecimam ex reliqua metiaris, hemitonium consequitur. Itaque cavernis harmoniæ lege dispositis edentur symphoniæ, quas docui per numerorum intervalla congruere.* Ex quo loco patet plurimum referre quomodo perforata sit tibia, unde bene perforata tibia laudata *Nonno* Dionys. lib. 42.

—— ἐυτρήτου μέλος αὐλοῦ.

Benè perforatæ cantilena tibiæ.

Fo-

Foramina Tibiarum πόροι, vel canales dicuntur eidem *Nonno* Dionyſ. lib. 45. Fiſſam tibiam *Statius* dicit pro *perforatam*, Sylvar. lib. 5.

> —— *Nec fiſſa gaviſam Pallada buxo.*

De Tibiarum foraminibus *Ariſtoxenus* librum ſcripſit, quem citat *Textor* in Theatro Philoſophico lib. 1. cap. 2. Et Tibiarum perforator *Polluci* lib. 7. cap. 33. & lib. 4. cap. 9. αὐλοτρύπης nominatur, diverſus ab illo, qui Tibias conficit, quem αὐλοποιὸν nominat, quemadmodum lingularum opificem γλωττοποιόν.

Rara olim Tibiarum fuiſſe foramina, *Ovidius* ait lib. 6. Faſtor.

> *Prima terebrato per rara foramina buxo,*
> *Ut daret, effeci, tibia longa ſonos.*

Et primis temporibus pauca foramina Tibiæ tribuuntur ab *Horatio* lib. 1. de Art. Poët.

> *Tibia non ut nunc orichalco vincta tubæque*

Æmula, ed tenuis, simplexque, foramine pauco.

Inter Commentatores sunt, qui, quod *Horatius* tibiam orichalco vinctam dixerit, significare hoc putant tibiæ magnitudinem tantam, ut ex duobus lignis fieri necesse fuerit, ac in medio orichalco vinciri. Alii, ceu bracteam auream, tibiis ornamenti, non necessitatis causa adjectum volunt. *Septiforis* Tibia dicitur *Sidonio* lib. 1. Epistolarum. Plura illi tribuit *Avienus*:

Quodque foraminibus Tibia mille sonat.

Multiforam tibiam reperio apud *Senecam* in Agamemnone:

Tibi multifora Tibia Buxo
Solenne canit.

Et Multiforatilem vocat *Sidonius* lib. 9. Epist. 8. Atque *Apulejus* Florid. 1. hoc enim quàm *multiforabilis* mavult *Petr. Colvius.*

Ipse *Ovidius* de multifora Tibia loquitur Metamorph. lib. 12.

Non

Non illos citharæ, non illos carmina vocum
Longaque multifori delectat Tibia Buxi.

Sic etiam Græci ad rem noſtram. *Nonnus* Dionyſ. lib. 15.

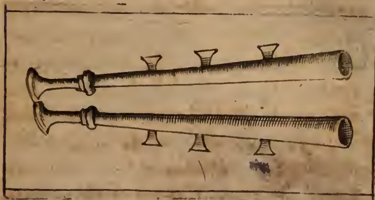
πολυτρήτοιο βοῇ δεδονημένος αὐλοῦ.

Multiforaminis ſonitu agitatus tibiæ. Hac foraminum multitudine efficiebatur, ut quoties mutanda eſſet modulationis forma, aliis obturatis, aliis apertis foraminibus, id facile procederet, quod in antiquis tibiis fieri non licuit, quæ non plura habuere foramina, quam quibus apertis opus eſſet, ad unum aliquem ex tribus modis efficiendum.

His foraminibus nonnulli κέρατα quædam adaptabant, ut, cum vellent, aperirent atque clauderent, quod ex *Arcadio Grammatico*, apud *Salmaſium*, in Plinianis exercitationibus percipio, qui hæc κέρατα quorum uſum in claudendis, & aperiendis tibiarum foraminibus modò diximus,

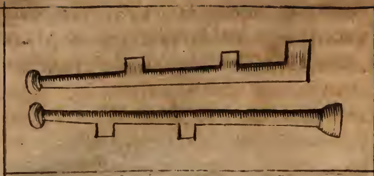
comparat notis illis quibus aspirationes in vocibus designantur. De illis nuper *Octav. Falconierius* in Dissertat. de Pyramide C. Cestii, Italico idiomate: *Nelle Tibie, le quali tiene nelle mani la terza figura, si veggono alcuni piccoli pivoli, i quali servivano, secundo me, ad uso di tasti, come nelle Sordelline, ed i fori onde si formava il suono, assai distanti l'uno dall' altro.* Videntur esse Paxilli cornei, etiam ex mente *Cl. Salmasii*, quibus immissis foramina Tibiarum obturabantur, iisdemque exemptis aperiebantur: *Nam*, ut *Quintilianus*, *Tibiæ eodem spiritu accepto, alium clausis, alium apertis foraminibus, alium satis purgatæ sonitum reddunt.* Et sine his paxillis apertas tibias dictas arbitror, ut idem *Quintilianus*: *illa verò jam penè apertis, ut ajunt, Tibiis.* Quippe acutius sonabant quæ apertis, gravius, quæ clausis foraminibus inflabantur. Paxillos autem corneos, de quibus nuper dixi, videor mihi videre tùm passimalibi tùm in

tibiis apud *Gruterum* p. 27. in aræ cujuſdam latere dextro, ex ædicula S. Michaelis Romæ in Vaticano, hac forma

Et ſimiles in aræ cujuſdam latere ſiniſtro, ad porticum Palatii Cardinalis Trivultii, quæ apud *Gruterum* exſtant, Inſcriptionum antiq. pag. 27. Nec multum abludunt binæ Tibiæ quæ in manu ærea conſpiciuntur inter alia antiquitatis monumenta, quæ ad Magnæ Matris & Attidis ſacra ſpectant, Tornaci Nerviorum eruta, & à *Pignorio* commentario illuſtrata, quarum iconem hic damus.

Sed ad Tibiarum foramina revertar,

per quæ vicina ori ſonus acutus edebatur, de longinquis & remotioribus gravior. *Servius* ex *Varrone* obſervat dextram Tibiam unum foramen habuiſſe, ſiniſtram duo. Ideoque *Apulejus* Florid. lib. I. *Lævis & dextris foraminibus, acuto tinnitu, gravi bombo concentum muſicum miſcuit.*

Foramen tibiæ pro ipſa Tibia dixit *Ovidius* lib. I. de Pont. Ep. I.

En ego pro ſiſtro Phrygiique foramine buxi
Gentis Iuleæ nomina ſancta fero.

Idem lib. 4. Metam.

Concavaque æra ſonant, longoque foramine buxus.

Inter

Inter Tibiarum partes recenset *Pollux*, γλῶττα. Erant autem γλωττίδες secundum *Hesychium*, lingulæ in ore Tibiæ, quæ flatu canentis agitabantur. Hanc in Tibiis lingulam optime nobis explicat *Festus*: *Lingula per diminutionem linguæ dicta, aliàs à similitudine linguæ exertæ ut in calceis: aliàs insertæ, id est infra dente coërcitæ, ut in Tibiis.* Apud *Gellium* lib. 10. cap. 25. lingula dicitur pro gladio oblongo in speciem linguæ facto. Lingula autem illa in Tibiis erat summè necessaria, utpote sine qua inutilem Tibiam judicat *Chrysostomus* Homil. 43. *Quanquam si à tibia lingulas abstuleris inutile deinceps jacet instrumentum.* Ideoque *Scholiastes Pindari* pro miraculo de quodam Tibicine refert, eum in agone, cum excidissent tibiales lingulæ, solis arundinibus cantum peregisse. Apud *Pollucem* lib. 4. cap. 9. Vilis tibia describitur, ἄγλωττος, ἄφθογγος, ἀραιὸς, διάβροχος, ἔξαυλος *lingulæ expers, insonora, tenuis, madida, inepta.* *Euripides* lingulam

gulam] Tibiarum Ἀηδόνα metaphoricè dixit teste *Hesychio*: Ἀηδόνα, γλωσσίδα μεταφορικῶς, Ευριπίδης οἰδὲ ποσι, καὶ τὰς αὐλοὺς, λαλίνας ἀηδόνας πν ἔφη. Ad sonos flectendos multum has lingulas fecisse judico ex *Plinio* lib. 36. *Arundo apertioribus lingulis ad flectendos sonos.* Nonnulli volunt *Pollucem* prodidisse aliarum tibiarum partes esse lingulas & foramina, bombycis verò Tibiæ ὅλμους, & ὑφόλμια. Quasi in bombyce præterea fuerint ὅλμοι, & ὑφόλμια. Alii hic βόμβυκες sumunt pro arundinis fœminæ specie, ex qua fiebant tibiarum lingulæ. Cæterum ὅλμοι in Bombyce tibia, videtur esse τὸ σόμα. Unde *Polluci* laudatur εὔστομος αὐλὸς lib. 2. cap. 4. tit. 23, Εὔστομος ἵππος, καὶ αὐλὸς, καὶ ᾆσμα. κὴ ἄστομος ἵππος, αὐλὸς, ὁ ἄγλωττος, *Pulchrum os habens equus, & tibia, & cantilena. Indecoro ore præditus equus, sic & tibia, quæ aliàs elinguis dicitur.* Hæc pars etiam καταστομὶς *Hesychio* dicitur: Καταστομὶς μέρος τι τῦ αὐλῦ τὸ ἐνόλβιον, *Pars tibiæ quæ ad os admovetur.* ὑφόλμιον

pars

pars erat Tibiæ ſub lingulis, imo ipſæ lingulæ teſte *Heſychio* : Ὑφόλμιον, μέρος τι τοῦ αὐλοῦ πρὸς τῷ στόματι, ἢ αἱ γλωττίδες. Primam verò Tibiæ partem unde lingulæ pendent, elymum vocat *Heſychius* : ἔλυμοι· τὰ πρῶτα τῶν αὐλῶν ἀφ' ὧν ἡ γλωσσίς. Quod pro ipſa tibia Phrygia apud *Pollucem* eſt, atque *Athenæum*.

CAPUT VI.

Tibiarum *Species & Varia Diſcrimina.*

TAm diverſa Tibiarum genera apud Veteres occurrunt, ut earum diſcrimina paucis indicari non poſſint. Si enim diligentius Antiquorum monumenta inſpiciamus, tot earum differentias reperiemus quot vel inventores diverſi inferre poſſint, vel regiones ubi vigebat uſus, vel ſonus, vel materia, numerus, figura & uſus varii poſtulabant. De differentiis

rentiis ab Inventoribus diversis desumendis edocemur abunde à *Jul. Polluce*, ut alios taceam ex quibus mox varias Tibiarum species proferemus. Apud illum lib. 4. cap. 10. tit. 1. Tibiarum species occurrunt, πλάγιος, λώτινος, *obliqua*, *lotinea*, Libycorum inventum, qui hanc πλαγίαυλον nominant. Ἔλυμος, cujus materia è buxo, & inventores Phryges. Ἱπποφόρβος, quam Libyæ tuguria habitantes invenerunt. Hac enim, eodem teste, apud equorum pascua utuntur, ejusque materia decorticata laurus est, atque acutissimum dat sonum, & equorum acrimoniæ convenientem. Μόναυλος, Ægyptiorum inventum, qua maximè nuptiale carmen canitur. Θρηνητικὸν enim seu lugubrem tibiam Phryges invenerunt, qua ab ipsis accepta Cares usi sunt, apud quos tibiæ cantus lugubris erat. Præterea apud eundem *Pollucem* Θήρειος αὐλὸς, *ferina tibia*, quam Thebani ex hinnuli membris compegerunt, & hujus exterior pars

ære inducta erat, Γίγγρας, lugubrem & flebilem vocem fundens tibia, quoad inventionem Phœnicea. Nam Phœnicum lingua Adonin Gingram vocant, unde tibia nomen desumpsit. Σύριγξ ἐκ καλάμων, *Arundinea syrinx* Gallis maxime competebat & Oceani insulanis, sed apud Ægyptios, ut pergit *Pollux*, Πολύφθογγος αὐλὸς, *multisonans tibia*, Osiridis inventum est. De hac *Claudianus* de 4. Honor. Consul.

—— *Variosque modos Ægyptia ducit*
Tibia.

Ἀθηνᾶ, Athenæ tibiæ genus, quo Nicopheles Thebanus ad Minervæ hymnum inprimis usus. Cornu Tyrrheni canebant. Scythæ autem & inter hos maximè Anthropophagi, Melanchlæni & Arimaspi, aquilarum vulturumque ossa Tibiæ in morem inflabant. Has ex gentibus species varias recenset *Pollux*, sed illas fusius post eum persequitur eruditissimus *Scaliger* de Arte Poetica lib. 1. cap. 10. quo Lectorem re-

remittimus, modo nominatas & alias insuper Tibiarum differentias ibi inventurum.

Apud *Athenæum* non minorem numerum reperies à gentibus variis desumptum. Gingras tibias, quibus ex *Xenophonte* Phœnices usos refert, describit lib. 4. Deipnos. palmum longas, stridulum sonum & lugubrem edentes, quibus etiam Cares mortuos lugere cum *Polluce* consentit, sed anne Caria Phœnice vocata sit, dubitat ex authoritate *Corinnæ* & *Bacchylides*. Adonin autem Phœnices Gingren nuncupasse ex *Aristophane*, *Menandro* & aliis evincit; Atque γίγγραντα luctuosa carmina & grande aliquod malum significasse ex *Axionico*. De origine & usu harum tibiarum paria tradit *Eustathius* qui in lib. 17. Iliad. ex Xenophonte ait γιγγρίνους αὐλοὺς σπιθαμιαίους εἶναι, palmi seu dodrantis longitudine esse apud Phœnices, acutum & luctuosum sonantes, quibus Cares utebantur. Usum autem earum à luctu

Ado-

Adonidis fluxiſſe, quem *Gingrin* Phœnices vocant. In Vet. autem Gloſſis γίγγρος φωνὴ χηνός *gingron vox anſeris*. Et apud *Feſtum*: *Gingriunt anſeres*. Itaque ex ſoni forſan ſimilitudine etiam dici ita poſſet tibia hæc, quæ parvula & tyronibus artis accommodata deſcribitur ab *Heſychio*: Γιγγρείαι αὐλοὶ μικροὶ, ἐν οἷς πρῶτον μανθάνουσι. Inde apud Veteres Tibicen *gingriator* dictus. Affini voce apud Ægyptios Ginglarus habita eſt, puſilla tibiola ſono acuto, ad monodias, teſte *Scaligero* & ante eum *Polluce*. Eorundem Ægyptiorum inventum fuiſſe μόναυλον ex *Polluce* vidimus, & quidem Oſiridi ejus inventionem adſcribit *Athenæus* lib. 4. ubi etiam Hymenæum monaulo accini dicitur, & ſuaviſſimi concentus ſummiſſa voce monaulo meditari & cantillari. Unde *Apulejus* de puero Critia monaulo:

Quod ſi aulum inſpiras dona & jam
carmina noſtra
Cedant victa tuo dulciloquo calamo.

In

In conviviis autem frequentem fuisse ex *Athenæo* liquet lib. 15. *quibus photingia & monaulia comessationis instrumenta, non belli addiderant.* Et hoc sensu *Martialis* lib. 14.

Ebria nos madidis rumpit tibicina buccis,
Sæpe duas pariter, sæpe monaulon habet.

Erat autem μόναυλος tibia singularis ad differentiam τοῦ ζεύγους cum binæ simul inflarentur. Alio nomine monaulon Tityrinen appellari innuit ibidem *Athenæus*, & Dores Italicos ita vocitasse tibiam è calamis factam refert ex *Artemidoro* & *Aristophanio*. *Hesychius* τιτυρει calomum esse vult. Et alibi: τιτύρκυλοι dicuntur αὐλοὶ καλάμινοι. Ubi lege potius τιτυρινοί: Ita enim *Eustathius*: Μόναυλος κάλαμος καὶ λύρθμος τιτυρινὸς τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ Δωριεῦσι, εἴτ' οὖν σαλυρινός· ὁ δὲ μόναυλος, καὶ καλαμαύλης φασὶ, καὶ ῥαπαύλης ἐλέγετο. Quod de arundinea tibia ille prodit confirmatur ab *Athenæo*, apud quem Deipnos. lib. 4.

κα-

καλαμαύλην monaulon quondam fuisse patet ex Hedylo in Egigramm. apertè ita differente, sed apud nos hic per Interpretem:

Hoc Thenon monaulos sub tumulo festivus situs est
Tibicen, mimorum etiam in pulpitis ipsa gratia,

Et mox: —— *At Theôni*
Calamaulitæ jam dicite, Vale Theon.

Et quemadmodum, illos qui calamo cecinêre καλαμαύλας vocarunt, sic & ῥαπαύλας illos qui stipulam inflarunt, ut ex Glossis Veterib. colligit *Athenæus* lib. 4. ῥαπίλη enim *calami species* apud *Hesychium*, & qui illo canebant ῥάπαυλοι. Calami primum videntur fuisse quales ab *Aristotele* describuntur lib. de Respir. cap. 9. *Cicadæ attritu, qui fit ad pelliculam bombum edunt, qualem pueri per calamos perforatos, cum tenuem pelliculam imposuerint.* Affinis denominatio illius Tibiæ fuisse videtur, quæ δράκαυλος dicta apud Lacones, qua Draconem Mi-

Minerva cantu delinivit apud *Hesychium.*

Quas obliquas & lotinas tibias dicit *Pollux* à Libycis inventas, *Athenæus* lib. 4. Osiridi Ægyptio tribuit, & φώτιγγα πλαγίαυλον vocat, innuit enim alibi Lotinas tibias Alexandrinis Photinges nominatas, & è loti ligno, quod in Africâ nascitur, confectas. Unde λωτὸς pro tibia Græcis Latinisque Poëtis. *Hesych.* Λίβυς ὁ λωτὸς, ὁ ἀπὸ τῆς Λιβύης αὐλός. *Servius*, quam Græci πλαγίαυλον vocant, Latinis esse vascam tibiam observat in locum *Virgil.* Æneid. 11.

Aut ubi curva choros indixit Tibia
Bacchi,

hanc tibiam Græci vocant πλαγίαυλον *Latini vascam tibiam.* De hac autem vasca tibia accipiendus est *Solinus* cap. 11. *Sive vascas quæ foraminum numero præcentorias antecedunt.* Nisi plus largiamur lectioni *Scheg Kii,* qui Præmiss. Epist. 11. ita: *Non tamen dissimulo scripturam nostri libri:* Astas, *quæ si proba, intelligit assas tibias,*

tibias, *quæ sive voce*, *sive*, *ut Servius alicubi ait*, *quibus canitur sine chori voce.* Assa *autem &* Asta *eadem*, *ut* assare *&* astare. *Ennius apud Varronem:*
Subulo finitimas propter astabat aquas.
Vascæ Tibiæ præcentorias foraminum numero antecedebant, si credimus *Plinio* lib. 8. cap. 55. Ex quo sine dubio *Solinus.* In veterib. Gloss. vasca μελετητικὸς αὐλὸς i. e. *tibia qua tyrocinia artis tibicine periclitantur.* Quibusdam esse videntur phonascæ vel phonascicæ, quibus phonasci modos vocis regebant. Tonarium vocat. *Fabius* lib. 1. capit. 10. Πλαγίαυλος à figura autem & obliquitate nomen accepit, quia apud *Ælianum* πλάγιος αὐλὸς distinctis & separatis verbis dicitur lib. 6. de Animal. cap. 19. Ἡ κίττα δὲ οὖν καὶ τῶν ἄλλων φωνημάτων μιμηλότατόν ἐστι, τοῦ δὲ ἀνθρωπικοῦ πλέον. καὶ ὁ μὲν ἄνθος ὑποκρίνεται χρεμετισμὸν ἵππου. τὴν σάλπιγγα δὲ ἡ ὁμώνυμος, καὶ τὸν πλάγιον ἡ ἴυγξ αὐλόν, i. e. *Pica autem cum alias voces tum maximè humanam imitatur. Florus Equi*

binnitum : Salpinx Tubæ sonitum & Torquilla obliquam tibiam repræsentat.

Ab hac diversa erat Phrygia Tibia quæ tamen ipsa curva & obliqua erat. Græcè Ἔλυμος dicebatur, ut apud *Pollucem Athenæus* etiam Ἐλύμους interpretatur φρυγίους αὐλούς, lib. 4. *At Elymos, quorum meminit Sophocles in Niobe & Tympanistis, non alias esse remur tibias, quàm Phrygias, quarum usum Alexandrini quoque non ignorant, velut & δυίπων & τοὺς μεσοκόπους, & earum quas ὑπολήνους nominant. Elymorum meminit Callias in Vinctis. Juba tradit à Phrygibus repertas fuisse, vocarique etiam Scytalias ob earum crassitiem parem scytalis Laconicis. Illos in usu quoque Cypricis esse Cratinus junior in Theramene scribit.* Dicta etiam eadem est Berecynthia Tibia, quia Berecynthus nomen erat montis & oppidi in Phrygia. De Phrygiis Tibiis *Nonius Marcellus* de Propr. Serm. cap. 2. *Cymbalissare, cymbala quatere. Cassius Hemina lib. 3. Mulier cantabat*

bat Tibiis Phrygiis & altera cymbalissabat. Teste *Polluce* tam plagiaulo quam Elymo additum est κέρας ἀνανεῦον, *cornu adnutans*, de quo nos cap. 5. pluribus. Unde etiam Græci κέρας tibiam Phrygiam appellarunt, & κεραῦλαι tibicines, qui ea canerent. *Hesychius:* Ἐσκεραυλῆσαι, τὸ αὐτὸ προσκειμένου γὰρ τοῦ κέρατος τοὺς αὐλοὺς ᾖδον ὅθεν καὶ ἐσκεραύλης.

Ad Phrygiam harmoniam erat adaptata tibia Mygdonia, de qua *Theocrit.* Eidyll. 19. Et *Nonnus* Dionys. lib. 15.

Καί τις ἀπειρήτους ἐνὶ χείλεσι λωτὸν ἐρείσας
Δίθροον ἁρμονίην ἐμελίζετο Μύγδονος αὐλοῦ.

Et quispiam immensis in labiis lotum
firmiter tenens
Duplicem harmoniam cantabat Mygdonis tibiæ.

Illius videtur meminisse *Catullus:*

Tibia Mygdoniis libet eburna cadis.

A vario Tibiarum usu & sono varias earundem species recenset *Solinus* Polyhistor. cap. 5: Thermitarum locis insula est harundinum ferax, quæ

accommodatiſſimæ ſunt in omnem ſonum *tibiarum*, ſeu *præcentorias* facias, quarum locus eſt ad pulvinaria præcinendi, ſeu *Vaſcas*, quæ foraminum numeris *præcentorias* antecedunt: ſeu *puellatorias*, quibus à ſono clariore vocamen datur: ſine *gingrinas*, quæ breviores licet, ſubtilioribus tamen modis inſonant, aut *milvinas*, quæ in accentus exeunt acutiſſimos: aut *Lydias*, quas & *thurarias* dicunt: vel *Corinthias*, vel *Ægyptias*, *aliaſve à Muſicis per diverſas officiorum ac nominum ſpecies ſeparatas*. De milvinis conſentit *Feſtus*: *Milvina, genus tibiæ acutiſſimi ſoni.* De Præcentoriis & thurariis hanc animadvertit differentiam *Turnebus* Adverſ. lib. 17. cap. 20. *Præcentoriæ*, inquit, *dicebantur Tibiæ, quibus ad pulvinaria præcinebatur, & thurariæ, quæ eædem Lydiæ, quibus cum thus in aram indebant nec immolabant hoſtias, utebantur.* Plurima alia Tibiarum genera ſecundum plurimos earundem uſus occurrunt apud *Jul. Pollucem*
in

in Onomaſt. lib. 4. cap 10. tit. 3: *Ad hymnos autem idoneæ erant* Spondiacæ, *ad Pæanes* Pythicæ, *quas & perfectas* *nominabant canebant autem ineptum illud carmen Pythicum.* Choricæ *verò Dithyrambis conveniunt. Et ad* parthenias *Tibias ſaltabant virgines.* Puerilibus *verò pueri accinebant. Tibiæ autem* perfectiſſimæ *Virorum choris competebant. Quæ autem* Cithariſtriæ *dicuntur citharæ accinunt.* Paratretæ, παράτρητοι, *luctui conveniebant acutè & lentè inflatæ.* Et mox: *Nonnulli etiam* ἐμβατηρίους αὐλούς, Tibias gradarias, *vocarunt eas quibus in itineribus utuntur, &* dactylicas, δακτυλικούς, *quæ ad ſaltationes ſpectant. Alii verò hæc non tibiarum, ſed modulationum & carminum ſpecies eſſe ajunt. Tibias verò* ſubtheatricas, ὑποθεάτρους, *ad modos Tibicinum retulerunt. Sed Syrii aſperum quiddam & forte flare videntur.* Ginglarus *autem* (γίγγλαρος) *parva quædam Ægyptia Tibia eſt, ſimplici melodiæ conveniens. Et ſcytalia parvarum tibiarum*

nomina sunt. Hactenus *Pollux.* De Virginalibus, puerilibus, & virilibus consentit *Athenæus* lib. 4. ubi de Alexandrinis loquitur: *verum etiam in tibiarum lusu, quem præcipuè callent, non earum solum quas Virginales & Pueriles nuncupant, sed illarum etiam quas Viriles nominant, & citharisterias & Dactylicas: Viriles autem Perfectas alias vocant, alias plusquam perfectas.* De Citharisteriis *Athenæus* lib. 4. *Haud me latet esse quoque alia genera tibiarum, nempe Tragicas, Lysiodas, citharisterias, quarum meminit Euphorus libro de Inventis, & Euphranor Pythagoricus de tibiis libro.* Citharisteriam *Magadin* vocat *Hesychius*, μαγάδες αὐλοὶ κιθαριστήριοι. *Magades* autem & *Palæomagades* Tibiæ erant, quæ acutum & gravem sonum efficiebant. Unde apud *Athenæum* lib. 14. Vetus verbum: μαγάδης λαλήσω μικρὸν ἅμα σοι καὶ μέγα, *loquar, ut Magadis, acuta & gravi voce.* De hac verò apud eundem dubitatur.

tatur cithara ne fuerit an Tibia, cum Anacreon alicubi dixerit.

ψάλλω δὲ εἴκοσι χορδαῖσι μάγαδιν ἔχων

Magadin habens viginti fidibus cano.

Ion verò Chius in Omphale quasi de Tibia sic ait:

Λυδός τε μάγαδις αὐλὸς ἡγείσθω βοῆς.

Lydia Magadis Tibia voci præeat.

Cæterum ea de re lege uberrimè disserentem *Athenæum* libro citato, & *Eustathium* in lib. 17. Iliad.

Ex hoc tibiarum genere apparet, quod quædam fuerint quæ modo acutum modo gravem sonum ediderint, prout vel variè inflatæ vel in inflatis sonus variè moderatus est. Et hos qui flexibili Tibiarum cantu utuntur *Camptaulas* interpretatur *Rhodiginus* lib. 12. cap. 5. at *Donatus* in *Vopiscum* exponit, qui obliquis seu flexis concinunt, siquidem αὐλὸς Tibia, & καμπτὸς flexibile. Cæterum alii καμπταύλην volunt esse tibicinem inflexæ modulationis artificem: nam κάμπτειν *Hesy-*

chius interpretatur κάμπτας ἐν τῇ διασ-πιεῖν. Ut enim aſſa vox in cantu cum flectitur, varietatem facit modulationis (quod qui faciunt eos *Ariſtophanes* in Nubib. Act. I. Sc. I. ἀσματοκάμπτας, *cantus flexores*, vocat, & apud *Tibullum*: *Voces inflectere cantu*) ita in tibiarum cantu ſpiritus artificis vertitur, ut varios edat ſonos. Ad quam rem apprimè *Plautus* Mercator. Act. I. Sc. 2.

Perii, animam nequeo vertere, nimis nihili tibicen ſiem.

Anima, ſpiritus eſt quo calamus inflatur. *Varro*: *Phrygio per oſſa cornu liquida canit anima.* Alii hic, *Phrygius cornus*, legunt. Inde πολυκάμπης αὐλὸς de qua *Apulejus* in Floridis dicit, veterem tibiarum muſicam non tam *flexanimo ſono* cani ſolitam. Nonnulli hic legunt: *Nondum quidem tam infeſſa animæ ſono, nec tam pluriformi modo, nec tam multiforabili Tibia.* Ad hos in Tibiis varios modos flectendos non ſolum numerus foraminum mul-

multum contulit, sed etiam lingulæ apertiores, ut ex *Theophrasto* liquet, de harundinum ad tibias sectione, & *Plinio: apertioribus earum lingulis ad flectendos sonos.* Tales igitur Camptaulæ dicti sunt, quos centum habuisse Carinum Imperatorem *Flavius Vopiscus* prodit, in quem consule *Salmasium*. Nescio autem quo jure *Turnebus* Adverſ. lib. 11. cap. 25. Camptaulæ vocem planè Græcam à Græcis ipsis non agnosci dixerit, & ideò tanquam irreptitiam non accipit, sed ejus loco, *Ascaulæ*, ponit, ut sint qui instrumentum musicum utriculum imitarentur.

Erant etiam aliæ Tibiarum breves, aliæ longiores, aliæ mediæ. De ultimis *Hesychius*: μεσόκοποι αὐλοὶ οἱ ὑποδεέστεροι τῶν τελείων, μέσοι, *Tibiæ mediæ breviores perfectis & longis.* Breves erant puellatoriæ & pueriles, quæ etiam ἡμίολοι dicuntur *Athenæo* lib. 4. Erant autem *semiplenæ* hæ Tibiæ minores *plenis* & *perfectis*.

Hesychius : ἡμίολοι αὐλοὶ οἱ μὴ τέλειοι ὑποτεταγμένοι τοῖς τελείοις Callimachus illas graciles vocat in Diana.

Longæ Tibiæ erant turariæ & præcentoriæ. De iis proverbium illud apud *Xiphilinum* in Othone : *quid opus erat me longis tibiis canere*, ubi quis aliquid parum ad rem facit. Βόμβυκες autem erat longissimæ genus Tibiæ, ut ex *Aristotele* colligo, lib. de Audit. *omnes enim difficile implent Bombycas*, *idque cum magna intensione ob longitudinem.* Earum meminit *Pollux* lib. 4. cap. 10.

Tibiæ longæ apud *Marium Victorinum* sunt, quibus supplicantes utebantur in templis, ita enim ille de spondæo: *Dictus à tractu cantus ejus qui per longas Tibias in templis à supplicantibus editur. Unde spondaulæ appellantur, qui hujusmodi Tibias inflare assueverunt. Spondiales* nominat *Isidorus* Orig. lib. 1. cap. 16. unde *Ciceroni* lib. 2. de Orator. *Spondialia* carmina. Et σπονδαῦλοι, & σπονδειακοὶ αὐλοὶ

αὐλοὶ Polluci, Latinis autem *Spondaulæ*.

Ut à ſpondiacis tibiis Spondaulæ, ita qui cum choro tibiis cecinerunt Choraulæ dicti. Olim quippe in comœdiis quando chorus canebat, choricis tibiis artifex concinebat, atque is choraules dicebatur, ut refert *Diomedes* lib. 3. poſtea choraulæ à comœdia ſeſe ſegregarunt, & res ſuas partesque ſeorſim in ſcena agere cœperunt, ut chorum etiam ſuum habuerint, quem ſeptem cantoribus conſtitiſſe liquet ex *Hygino*: *Pythaules qui Pythia cantaverat, ſeptem habuit palliatos, qui voce cantaverunt, unde poſtea appellatus eſt choraules.* Apud *Flavium Vopiſcum* memoratur Carinus Imperator exhibuiſſe centum ſalpiſtas uno crepitu concinentes & centum camptaulas, *choraulas* centum. Choraulas autem magna in æſtimatione fuiſſe conſtat ex illo, qui à Galba eximium præmium reportavit, cum illum in ſcena delectaſſet, quod me edocet *Suetonius*

Θ
K
ΤΥΧΙΚΩΙ
ΑΠΕΛΕΙ
ΧΟΡΑΥΛΗ.

in Galba cap. 12. *Cano Choraulæ mirè placenti denarios quinque donavit prolatas manu sua è peculiaribus loculis suis.* Ismeniam celebrem Tibiarum cantorem Choraulem vocat *Plinius* lib. 37. cap. 1.

Marmor in via Appia repertum, & Choraulæ cum Inscriptione Græca dicatum, è regione exhibeo, quod in Libro Fulvii Ursini manu exarato, qui in Bibliotheca Vaticana asservatur, ita delineatum inveni. Infra inscriptionem corona cernitur, quæ ipsum in certaminibus Victorem fuisse denotat à latere duplices Tibiæ. Ex eodem Ful. Ursini Libro, elegantem Choraulæ statuam sequenti paginâ dabo, in Via Appia itidem repertam cum hac Epigraphe:

Θ. Κ.

ΜΥΡΙΠΠΝΩ. ΝΑΝΩ.

ΧΟΡΑΥΛΗ.

De Choraule non prætereunda est, quæ apud *Gruterum* legitur, Inscriptio Antiqua, Pag. 1035. quam parum diversam & magis emendatam mihi

Θ K
ΜΥΡΙΠΝΩ ΝΑΝΩ
ΧΟΡΑΥΛΗ.

Romam Lugduno in Galliis transmisit Cl. *Jacobus Spon*, in his rebus versatissimus;

HERIÆ THISBE
MONODIARIÆ
T. CLAUDI GLAPHYRI
CHORAULÆ
ACTIONICÆ
ET SEBASTIONICÆ
TERRENUM SACRUM
LONGUM P. X. LAT. P. X.
IN QUO CONDITA EST
FODERE NOLI NE
SACRILEGIUM COMMITTAS.

Ita etiam hanc inscriptionem ex autographo Romæ in vinea Burghesii emendavit *Raphaël Fabrettus*, nisi quod pro SACRUM, legat, SACRATUM.

Dicti vero primò erant quod in choro Tibia canerent, at interdum video ad alia etiam vocatos esse. In conviviis cecinisse, autor mihi erit *Martialis* qui lib. 9. cap. 79. convivium laudat quod sine choraule fit, forsan propter sonum obstrepentem auribus infestum:

Quod optimum sit quæritis convivium?
In quod Choraules non venit.

In ſacra Barbarorum choraulas inducecere videtur *Apulejus* de Deo Socratis: *Uti Ægyptia Numina fermè plangoribus, Græca plerumque choreis, Barbara autem ſtrepitu cymbaliſtarum, tympaniſtarum, & choraularum.* Ubi tamen *Salmaſius* mavult, *Ceraulæ*, cum, ut ſupra etiam notavimus, Choraulæ ad choros & choreas pertinerent, quæ Græcorum ſacris convenerunt, non Barbarorum; at ceraulæ cum cymbaliſtis & tympaniſtis ſacris Phrygiis & Barbaris rectiùs inferantur. Cæterum ad his in ſacris non abſtinuit alibi *Apulejus* Metam. lib. 8. *Erat quidam juvenis ſatis corpulentus, Choraula doctiſſimus, collatitia ſtipe de menſa paratus: Qui foris quidem circumgeſtantibus Deam cornu canens adambulabat.* Ubi videmus choraulam expreſſè nominari, qui tamen cornu canens inducitur, quaſi idem eſſet, choraula & ceraula, niſi & huic loco uſitata

Autori

Autori vocula reſtituenda ſit, nempe *ceraula*, ex Florid. lib. 1.

Sed ut ad varias Tibiarum ſpecies revertamur, Tibias longas, quibus in ſacris uſi ſunt, jam vidimus; de ſymphoniacis tibiis nos alibi, quas minimas vocat *Petronius* in Satyrico: *Quum ergo adferretur, ad caput ejus cum minimis ſymphoniacis tibiis acceſſit, & tanquam in aurem aliquid diceret, toto itinere cantavit.*

Alias ab acuto & ſtridente ſono Latini *Serranas* Tibias appellavère ab acuto ſerræ ſtridore aut ſerrante ſono, ut opinatur *Turnebus* adverſ. lib. 28. cap. 34. Quamvis alii malint Sarranas à gente ita dictas, ut à Phrygibus phrygias, nimirum à Sarro, eo enim nomine Tyros olim vocabatur. Unde Pœnos Sarra oriundos *Ennius* dixit, ſi *Probo* credimus. Hæ pares erant & æqualia obtinebant foramina, alias autem Tibias impares numero foraminum diſcernit *Feſtus*. Quæ autem pares aut impares Tibiæ fuerint inter

eruditos non convenit. Alii existimant ab æquidistantibus aut inæqualibus foraminibus, vel intervallis dictas esse. Alii, inter quos *Scaliger*, pares Tibias dictas volunt, cum duæ ejusdem magnitudinis & toni inflarentur: impares cum unica tantum caneret.

Erant etiam aliæ Tibiæ dextræ, aliæ sinistræ, sive à manu, qua tenebantur, diversæ, sive à sono, quem alii sinistræ acutum & dextræ gravem, alii autem sinistræ graviorem & dextræ acutiorem tribuunt. De illis *Brodius* Misc. lib. 1. c. 2. *Varro* de R. R. lib. 1. c. 1. incentivam & succentivam vocat: *Certe inquit Fundanius, aliud pastio & aliud agricultura, sed affinis. Et ut dextera Tibia alia quàm sinistra, ita ut tamen sit quodammodo conjuncta, quod est altera ejusdem carminis modorum incentiva, altera succentiva.* Judice *Petr. Victorio* Var. Lect. lib. 38. cap. 22. vocabantur Tibiæ dextræ quæ dextra parte oris manuque dextra tenebantur, eodemque pacto sinistræ, quæ contraria parte

oris &c.

oris & manus: dextris verò ſiniſtriſque dicebatur is uti tibicen, qui ſimul ambas inflaret. Ex *Aldo Manutio Pauli F.* lib. 3. de Quæſit. per Epiſt. 4. dextræ Tibiæ erant, quæ dextra hiſtriones ſpectabànt, ſiniſtra ſcilicet ſpectatores. Siniſtræ contra quæ ſiniſtra hiſtriones, dextra ſpectatores. De utriſque eundem differentem huc advocabo: *Opinor*, inquit, *ſiniſtras gravem ſonum reddidiſſe, dextras acutum. Siniſtræ enim ex ea arundinis parte fiebant, quæ proxima terræ naſcitur, quæ cum craſſior ſit & foramen latius habeat, quam quæ longinquior à radice eſt, graviorem ſonum reddat neceſſe eſt: dextræ autem ex ſuperiore arundinis parte fiebant. Teſtis* Plin. *lib.* 16, *c.* 36. *Hinc legas, Acta eſt tibiis dextris & ſiniſtris, id eſt ſono acuto & gravi, tibiis utrinque conſtitutis. Ubi autem legitur, Paribus dextris & ſiniſtris, Sarranas ſignificat dextrorſum ſiniſtrorſumque poſitas, quæ pares vocabantur, quod foraminis caverna, ut ait* Servius, *par*

erat;

erat; ideoque ſonum parem reddebant, ut Phrygiæ impares, quod cavernam imparem habebant, ex quo ſonum reddebant imparem: acutum ſcilicet partim, & partim gravem. Ex quo Servius *interpretans illud* Virgilii *lib.* 9. biforem dat Tibia cantum, *explanat biformem, diſſonum, imparem, & diſſimilem, juxta Phrygiarum tibiarum naturam, quæ hoc à Sarranis diſtabant, quod, ut ait* Servius, *cavernam foraminis imparem habebant, ut Phrygiæ diſtabant, quod dextræ unicum foramen habebant, ut ſonitu uniformi ſonarent: ſiniſtræ verò duo, quorum unum gravem alterum acutum ſonum reddebant.* Pergit poſtea idem *Manutius: Si Sarranæ pares ſunt & Phrygiæ impares ob foraminis æqualitatem, inæqualitatemque, quod ait* Servius, *manifeſto patet Sarranas tam dextras quam ſiniſtras eſſe poſſe: quales in Andria* Terentii *fuiſſe exiſtimo, ideoque in inſcriptione legitur, Tibiis paribus dextris & ſiniſtris id eſt, Sarranis. Et in Adelphis, ubi legitur, Tibiis Sarranis, eaſdem opinor fuiſſe*

fuiſſe cum paribus dextris & ſiniſtris. Et in Phormione, Tibiis imparibus, explano, Tibiis Phrygiis dextris, & ſiniſtris. Hanc opinionem meam id confirmat, quod nunquam reperi Phrygias & Sarranas nominatas, una cum paribus aut imparibus, quod indicio eſt paribus ad indicandas Sarranas, & imparibus ad Phrygias ſatis fuiſſe.

Alias Tibias non niſi nomine tenus recenſuêre autores, de quibus præter nomen nihil proditum reperire licuit, tales ἰδοῦθοι, quæ etiam inter Tibiarum ſpecies recenſentur à *Polluce* lib. 4. cap. 10.

Sed nos paulò fuſius per Tibiarum genera varia evagati ſumus, alia adhuc additurí, niſi ea ex *Gyraldo* Poët. Dialog. 6. *Bullingero* lib. de Theatro, *Scaligero* in Poët. *Ariſtotele* Polit. lib. 8. *Alexandro ab Alexand.* Gen. Dier. lib. 4. cap. 17. *Polluce*, *Athenæo* & paſſim aliis abundè peti poſſent.

C. A-

CAPUT VII.

De Arte Tibias *inflandi.*

TIbicinum officium in flando exstitit: unde *Festo*: *Flator*, *Tibicen.* Et apud *Arnobium* lib. 2. Adv. Gent. *Tibia calamoque flatantes*, pro tibicinibus. Sic Tibias inflare dixêre Latini, ubi usus Tibiarum exprimendus fuit. *Tertullianus* adversſ. Marcionem lib. 2. *Nec tu enim si in Tibiam flaveris, hominem Tibiam feceris, quanquam de anima tua flaveris, sicut & Deus de spiritu suo.* Non absimili loquendi modo Apulejus lib. 6. *Ut Musæ quidem chorum canerent, Tibias inflaret Satyrus, & Paniscus ad fistulam diceret. Arnobius* lib. 2. *ut inflandis bucculas distenderent Tibiis.* Atque eleganter *Claudianus* Panegyr. de Consul. Manl. Theod.

Qui nutu manibusque loquax, cui Tibia flatu,
Cui plectro pulsanda chelys.

Ita

Ita etiam Græci. *Euripides* Phœniss.

Λωτοῦ κατὰ πνεύματα μέλπῃ.

Tibiæ per flatus suaviter canis.

Interdum tamen pro *inflare*, *ad Tibias dicere* Latini usurpant, ita *Lampridius* in Heliogabalo: *Ipse saltavit, cantavit, ad Tibias dixit, tuba cecinit, pandurizavit, organo modulatus est.* Sic *Apulejus*: *ad fistulam dicere.* Eidem Tibia *jugere* dicitur lib. 5. Metam. *Jubet citharam loqui, psallitur: Tibias jugere, sonatur: choros canere, cantatur. Quæ nullo præsente cunctos dulcissimis modulis animos audientium remulcebant.* Interdum etiam *canere* dicitur is qui Tibias inflat. *Cic.* lib. 2. de Orat. *Quemadmodum Tibicen sine Tibiis canere, sic orator sine multitudine audiente eloquens esse non potest.* *Gellius* lib. 5. cap. 1. *Tum scias & qui dicit & qui audit frustra esse, neque ibi Philosophum dicere, sed Tibicinem canere.* Et *cantus Tibiarum*, *Solino* cap. 24. aliisque. Unde tibicines ὑπ' αὐλὸν ᾄδειν, dicuntur apud *Plutar.* lib. de Aud.

Et

Et idem ex *Corn. Nepote* liquet in Præf. *ſcienterque tibiis cantaſſe.* Atque hinc etiam colligo artem fuiſſe Tibiarum cantum, quam quidam ſcienter, quidam verò indoctè callebant. Non obſcurè illud innuere videtur *Lucianus* Dialog. Adv. Indoct. ubi quærit, ſi quis Tibia canendi artis prorſus ignarus forte nactus ſit Timothei Tibias, aut quas Iſmenias ſeptem talentis Corinthi emit, anne arte inflabit? vel nullus uſus huic rei erit, quia ſcitè uti nequit. Ita etiam *Calphurnius:*

—— *Docili calamorum Nyctilus arte.*

Quam in ſententiam eleganter diſſerentem audiamus *Max. Tyrium* Diſſert. 16. ſed hic per interpretem: *Scientiæ namque ſucceſſionem diſciplina efficit: ipſe verò artis uſus non eſt ut ab arte ars fiat, ſed ut amphora à figulo, Tibiæ cantus à Tibicine, ab imperatore efficiatur victoria.* Ideoque Tibicines ab *Ovidio* artifices dicuntur Faſtor. lib. 6.

Adde

Adde quod Ædilis, pompa qui funeris irent,
Artifices ſolos juſſerat eſſe decem.

Græcis τεχνῖται commune nomen muſicis, thymelicis, & hiſtrionibus. Ita apud *Gellium* lib. 20. cap. 4. Comœdi, Tragœdi, Tibicines & id genus artifices appellantur Græcè, οἱ περὶ Διόνυσον τεχνῖται. Præclarè Timotheus, tibicen ille nobiliſſimus, duplicem ab iis mercedem exigere ſolitus erat, quos antea ab illius artis magiſtris inſtitutos recepiſſet, ac ſimplicem ab iis qui rudes ei traderentur. Nam ut hi docendi, ſic illi prius dedocendi quam erudiendi videbantur.

Explerunt autem Artis hujus munus omne Tibicines, ſpiritu inflato & apto digitorum regimine, quo ſpiritus variè moderatus eſt in apertis vel clauſis Tibiarum foraminibus. Et non unam modò Tibiam, ſed & duas eodem flatu inſpirarunt, cujus rei indicium dat *Auguſtin.* tract. 19. in Joan. *Si unus flatus inflat duas Tibias, non poteſt unus*

unus spiritus implere duo corda, si uno flatu Tibiæ duæ consonant. Jul. Pollux lib. 4. cap. 9. Ἐπὶ δὲ σύριγγος εἴποις ἂν, παράγειν ἐπ' αὐτῶν τὸ πνεῦμα διὰ τοῦ στόματος, καὶ παραφέρειν, καὶ διασπείρειν τὸ πνεῦμα, *De syringe autem dices, deducere in eam ab ore spiritum, deferre, dispergere anhelitum.* Auram Tibialem hunc tibicinum spiritum nominat eleganter *Sidonius* lib. 19. Epist. 13.

Date ravulos Choraulas
Quibus antra per palati
Crepulis reflanda buccis
Gemit aura Tibialis.

Et quia ex flatu sonitum emittit, *flamen* Tibiæ dicit *Horatius* lib. 3. Od. 19.

.... Cur Berecynthiæ
Cessant flamina Tibiæ.

Susurrus Tibiarum *Claudiano* in Fescenn. v. 53.

Calamisque flexuosus
Leve Mæneius susurret.

Spiramen Tibiæ tribuit *Statius* Thebaid. lib. 8.

— Gemina æra sonant, idæaque terga

Et

Et moderata sonum vario spiramine buxus.

Totam in inflandis Tibiis actionem tibicinum aptè adumbrat *Jul. Pollux* Onom. lib. 4. cap. 9. lib. 5. cujus verba ita interpres reddidit: *De Tibiis verò inspirare & inflare dices; aut deflare & spiritum in Tibiam transmittere. Impletis maxillis, tumidis, inflatis elevatis, patulis, adhærentibus, spiritu repletis, aut ocioso vultu, improbo, ignoranti descensum spiritus.* Ex illis recensitis nonnulla etiam inter canendum Tibiis occurrentia habet *Heliodorus* lib. 2. Æthiop. *Ea de causa quod illi intumescere genas inter canendum Tibiis* (ἐν τοῖς αὐλήμασι) *videbat, & vehementer inflando præter decorum ad nares exurgere, oculis incensis ac sua sede excedentibus.* Quippe, quia magno nisu spiritus inflari debuit, buccæ, & genæ intumuerunt. Ita apud *Aristenetum* lib. 2. Epist. 6. ὡς αὐλητρίδος υἱὸς ἐξαίρεις τὰς γνάθους, *Velunt tibicinæ filius inflas buccas.* Ideoque in Vete-

rum ſacrificiis, & aliis paſſim marmoribus tibicines ſemper obſervantur inflatis buccis. Quæ quia deformitatem nonnunquam inferebant, à Minerva abjectæ Tibiæ memorantur. *Plautus* Sticho Act.4. Sc. 6.

Age Tibicen quando bibiſti, refer ad
labias Tibias,
Suffla celeriter tibi buccas quaſi pro-
ſerpens beſtia.

In laudem Tibicinis apud *Pollucem* lib. 5. cap. 9. tit. 6. dicitur ἔμπνους, εὔπνους, μέγα φυσῶν, μέγα πνέων, *benè ſpirans, inflatus, magnum ſpirans, valde inflans, ſolidum ſpirans.* Quemadmodum vilis Tibicen ἄπνους, ἀσθενής, *ſpiritu carens, infirmus.*

Non autem ſatis erat magno niſu inflaſſe, niſi ſonus debita proportione ſpiritus temperaretur. Quemadmodum apud *Athenæum* lib. 14. non ineptè Capheſias tibicen, cuidam ex diſcipulis ſuis altiſſimo ſono Tibiam inflare conanti dixit manu feriens, in ea ſoni magnitudine ſitam non eſſe artis bonitatem, ſed ut rectè ſonus in magnitudinem attolla-

tur.

tur. Ideoque *Pollux* Tibicinem laudat pleno utentem ſpiritu in magnitudine, ſono, & robore, non immediatè conturbantem vultum. Spiritus etiam alteratio varia varios ſonos effecit, ſi credimus *Ariſtoteli*, qui lib. 5. de Generat. Anim. putat ſpiritum calidum craſſitudine ſua gravitatem vocis efficere, frigidum verò pro ſua tenuitate contrarium facere, illudque maximè in Tibiis patere, qui enim calido utuntur ſpiritu, illi talem emittunt, qualem Siticines & lamentantes graviorem ſonum inſpirant Tibiis, ex ejuſdem ſententia.

Spiritus, quo inflata eſt Tibia, juvatur ſæpe lingua atque labro. Ideoque *Lucretius* lib. 4.

Unco ſæpe labro calamos percurrit hiantes.

Et eodem ſenſu *Virgil.* Eclog. 2.

Nec te pœniteat calamo triviſſe labellum.

Sic etiam apud *Theocrit.* 24. Eidyll. χείλεα θλίβειν. *Pollux*: Plura etiam horum communia ad tibicinem pertinent,

nent, hic enim non modo εὔπνυς, *benè ſpirans*, *ſed &* εὔγλωττος, εὔστομος, πυκνὸς, συνεχὴς, *lingua facilis, ore probatus*, *denſus*, *continuus.*

Maximè autem agili manuum miniſterio ſpiritus moderabatur unde in Tibiæ inflatione & oris & manuum artificium conjungit *Ovidius* Faſt. 6. de Tibia à Minerva abjecta:

Inventam Satyrus primum miratur, & uſum
Neſcit, & afflatam ſenſit habere ſonum.
Et modo dimittit digitos, modo concipit auras,
Jamque inter Nymphas arte ſuperbus erat.

Ammian. Marcellinus lib. 30. *Cumque apponerentur exquiſitæ cupediæ, & ædes pulſu nervorum, articulato flatilique ſonitu reſonarent.* Totam hanc artem *Cyprianus* mirè expreſſit in lib. de Spectac. ſi aliàs hic liber ipſi jure adſcribendus ſit, ubi de Choraula in hanc loquitur ſententiam: *Alter cum choro*

& cum

& cum hominis canora voce contendens ſpiritu ſuo, quem de viſceribus ſuis ſuperioribus nitens hauſerat, Tibiarum foramina modulans, nunc effuſo, & nunc intus recluſo, ac repreſſo, nunc certis foraminibus emiſſo, atque in aërem profuſo. Item in articulos ſonum frangens loqui digitis laborat, ingratus artifici, qui linguam dedit. Non elegantius manuum in Tibiis pulſandis miniſterium exprimi potuit, & inde non difficile erit concipere quid per loquaces manus intelligit *Petronius* in Fragm.

Tinctus colore noctis
Manu puer loquaci.

Ægyptium nempe tibicinem de quo *Juvenal.* Sat. 15.

—— Inde Virorum
Saltatus nigro Tibicine.

Nec aliam ob cauſam digiti ſaltare dicuntur apud *Nonnum* Dionyſiac. lib. 3.

Ἐκ δὲ πολυτρήτοιο πόρου σκιρτήματι χειρῶν
Σιωπὸν ἐκρούσαντο μέλος μυκήτορες αὐλοῦ]
Δάκτυλοι ὀρχηστῆρες ἐπιθλίβοντες ἀοιδήν. i. e.

Ex multum perforato tranſitu verò,
ſaltatione manuum,
Concordem pulſabant cantum mugientis Tibiæ.
Digiti ſaltantes, ſtringentes cantilenam.

Jul. Pollux lib. 4. Ἀπόδειξιν καὶ τὴν αὐλητοῦ εὐχέρειαν, καὶ τὴν ταχυχειρίαν, καὶ τὴν εὐχειρίαν· *Nota etiam Tibicinis manuum agilitatem, & celeritatem, & facilitatem.* Totum artificium conſtitit in facili digitorum contractione & porrectione, juxta effatum *Ciceronis* de Nat. Deor. lib. 2. *Digitorum contractio facilis, faciliſque porrectio, propter molles commiſſuras & artus, nullo in motu laborat: itaque ad pingendum, ad figendum, ad ſculpendum, ad nervorum eliciendos ſonos ac Tibiarum, apta manus eſt admotione digitorum.* Unde Tibiis lyriſque tractatis ſibi obtritas manus conqueritur ille apud *Ariſtophanem* in Conviviatoribus, teſte *Athenæo.* Et hoc idem eſt quod *argutiæ digitorum* ſignificant, & *ad numerum*

merum articulus cadens apud *Ciceronem* in Oratore. Non aptius illa omnia describi possunt, quam à *S. Paul. Nolan.* qui, *Bulengero* citatus, in nat. 9. quem in honorem S. Fœlicis cecinit, de adventu Nicetæ cujusdam Episcopi, deque modulationibus ita:

— Vel qui perflantia textis
Labra terit calamis, licet unum carmen ab uno
Ore fluat, non una sonat, varioſque magiſtra
Temperat arte ſonos, arguta foramina flatu
Mobilibuſque regit digitis, clauditque aperitque.
Ut rapida vice dulcis eat, redeatque cavernis
Currens Æolios modulabilis aura meatus
Explicet ......

Ariſtophanes in Veneris proſapiâ apud *Athenæum* lib. 14. qua lege capiendum ſit poculum oſtendens; αὐλητικῶ tibicinum modo, *curvandos eſſe digitos* dicit.

dicit. Et quia condylus dictus articulus, nodus, junctura vel incurvatura qua digitus flectitur, ut ex *Martiano Capella* lib. 1. *Cœl. Rhodigino* lib. 4. cap. 3. aliisque patet, ideo sunt qui ita interpretantur illud *Martialis* lib. 5. Ep. 80.

Parvi Tibia condyli sonabit, quasi condylus diceretur in Musicis digitorum curvatura usque ad dimidium orbem. Alii in arte musica peritiores, inter canendum Tibiis, manus certum in modum direxerunt, quod *discapedinare* dixere, ut ex *Apulejo* percipio Florid. lib. 1. *Primus Hyagnis manus in canendo discapedinavit.*

CAPUT VIII.

Tibiarum *Sonus*.

EX *Cicerone* lib. 2. de Nat. Deor. aurium est admirabile quoddam artificiosumque judicium, quo judicatur & in vocis & in Tibiarum nervorum-

vorumque cantibus varietas sonorum, intervalla, distinctio, & vocis genera permulta, canorum, fuscum: læve, asperum: grave, acutum: flexibile, durum; quæ hominum solum auribus judicantur. Itaque cum aurium voluptati ut plurimum dicatæ fuerint Tibiæ, sonus gratia, quem redderent diversum, inflatæ sunt, sine hoc inutiles & abjiciendæ, quemadmodum *Cicero* in Bruto: *Ita se res habet, ut si Tibiæ inflatæ non referant sonum, abjiciendas eas sibi tibicen putet.* Quomodo autem ex inflatis Tibiis sonus eliceretur, leges certas præscripsisse Olympum Marsyæ discipulum *Plato* testatur, ex relatione *Alexand. Sardi* de Rer. Invent. lib. 1.

Spiritus verò quem inflatum & acceptum reddiderunt, *sonus* vel sonitus dicebatur, interdum etiam *vox*, licet frequentius vox propriè hominum sit seu brutorum, ut monet *Isidorus* lib. 2. cap. 19. *& in aliis abusivè, non propriè, sonitus vox vocatur: Ut, vox tubæ infremuit,*

muit, fractaſque ad littora voces. *Nam proprium eſt, ut littore reſonent ſcopuli :* &, *at tuba terribilem ſonitum procul ære canoro.* Ideo *ſonatores* pro tibicinibus & id genus artificibus *Senecæ* in Claudii funere. Et *Apulejus* lib. 5. Met. *Jubet Tibias jugere, ſonatur.* Per ſimilitudinem etiam Tibiis conceſſam eſſe *vocem*, conſentit *Ariſtoteles* de Anima lib. 2. cap. 8. *Vox autem eſt ſonus quidam animati, nullum enim inanimatum vocem emittit : ſed per ſimilitudinem dicitur vocem edere, ut Tibia & lyra.* Murmur ſonum Tibiæ vocat *Ovidius*, Metam. lib. 14. verſ. 537.

——Et inflati complevit murmure buxi.

Dicitur etiam mugitus, ſtrepitus, modulamen, flatus, &c. ſcilicet ſecundum diverſitatem modorum Tibiæ quos eleganter perſequitur *Prudentius* lib. Apotheos.

Adde & diſtinctum quem muſica Tibia flatum

Con-

Concipit, aut ille eſt preſſo modulamine parcus,
Aut tumidum largo ſublimat flamine bombum,
Aut raucos frangit modulos, aut lene ſuſurrat,
Aut exile trahens ſonitus producit acutos,
Aut murmur tenerum ſublidit voce minuta.

Fuit itaque varius earundem ſonus, prout variis modorum differentiis adhibitæ ſunt, quas plurimas apud plurimos uſurpatos prolixiùs recenſebimus capite ſequenti. Hic tantùm ſonorum illorum varietatem neceſſariam ad varios uſus, quibus Tibiæ olim deſtinatæ ſunt, aſſeremus ex Divino *Paulo* Epiſt. 1. ad Corinth. cap. 14. verſ. 7. *Atqui animæ expertia quæ ſonum edunt, & Tibia, & cithara, niſi diſtinctionem ſonis dederint, quomodo cognoſcetur quod Tibia canitur aut cithara? Etenim ſi incertum ſonum tuba dederit quis apparabitur ad bellum.*

Et eam præcipuè ob causam *Polluci* tales laudantur Tibiæ; πολύφθογγος αὐλὸς, πολύκαμπτος, πολυκαμπὴς, πολύφωνος, πολυμελὴς, πολυμελπής, *multisonans Tibia, jactabunda, flexilis*, scilicet in cantu ad sonum variandum, *variè sonans, canora, varios concentus habens.*

Pulchrè apud *Ciceronem* lib. 3. de Oratore, omnis motus animi suum quendam à natura habet vultum & sonum & gestum: totumque corpus hominis, & omnes ejus vultus, omnesque voces, ut nervi in fidibus ita sonant ut à motu animæ sunt pulsæ. *Nam voces*, inquit *Tullius*, *ut chordæ sunt intentæ, quæ ad quemque tactum respondeant, acuta, gravis, cita, tarda; magna, parva; quas tamen inter omnes est suo quæque in genere mediocris. Atque etiam illa sunt ab his delapsa plura genera, lene, asperum; contractum, diffusum; continenti spiritu, intermisso; fractum, scissum flexo sono; attenuatum, inflatum. Nullum enim est horum similium generum quod non arte & moderatione* tra-

Pag. 108.

uid-
ero
ac-
lu-
re-
riis
im
int
ov,
a-
m
n-
n.

Et
les
λὸς
πο
ja
ſo
no

O
qu
nu
m
vo
à
in
q
a
p
q
il
le
c
ſc
t
ge

tractetur: hi sunt actori, ut pictori, expositi ad variandos colores. Quicquid de humanæ vocis varietate refert *Cicero* id omne ferè Tibiarum cantibus accommodat, & adaptat *Pollux*, qui plurimos & diversos sonos Tibiarum recenset, ex rebus petitos, quibus variis earum cantus competebant. Hæ enim Onomast. lib. 4. c. 9. tit. 6. ipsi sunt cantus differentiæ: αὔλημα ὄρθιον, στερεὸν, πλῆρες, ἐμμελὲς, μονόκλονον, μονόκωλον, πολύτροπον, προσαγωγὸν, σύγκαμπτὲς, πολύκαμπτον, θρηνητικὸν, γοῶδες, ὀξὺ, λιγυρὸν, πορπικὸν, παροξυντικὸν, ἐνόπλιον, πυρριχιστικὸν, σπονδεῖον, τροχαῖον, γαμήλιον, παροίνιον; *Tibiæ cantus rectus, firmus, plenus, concinnus, simplex, unimembris, varius, illecebrosus, mollis, flexilis, lacbrymabilis, lugubris, acutus, stridulus, fastuosus, irritatorius, militaris, tripudiatorius, spondiacus, trochæus, nuptialis, inter pocula sonans.*

Interdum enim Tibiæ sonum gratissimum fuisse auribus & suavissimum observo, interdum stridulum & inconditum.

ditum. Prius manifeſtum eſt ex illo Philippi lib. 1. Florileg. Epigr. num. 1.

Ἱμερὸν αὐλήσαντι πολυτρήτων διὰ λώτων.

Suaviter canenti per foraminatas lotos.

& *Virgilio:*

Dulciloquis calamos Euterpe flatibus urget.

Quibus accinit *Tibullus* lib. 1. Ecl. 8.

Et Tyriæ veſtes, & dulcis Tibia cantu.

Unde facta comparatione cum ſumma dulcedine, Tibiarum ſono utitur *Auguſtinus*, Serm. 246. de tempore: *Nullus*, inquit, *quamlibet chordarum & Tibiarum ſonus, nulli amplexus, pulchritudini, inſpirationi, dulcedini & amplexibus ſapientiæ conferuntur.* Ideoque non immerito apud *Ovidium* Metamor. 12.

Longave multifori delectat Tibia buxi.

Imo ipſe funebris Tibiæ cantus triſtis & querulus dulce quiddam & delectabile habuit quod ex *Apulejo* conſtat Florid. 3. *Tibia*, inquit, *queſtu delectabilior, & fiſtula ſuſurru jucundior, & buc-*

& buccina significatu longinquior. Et idem per *dulces querelas* indicat *Lucretius* lib. 4.

Tibia quas fundit digitis pulsata *canentum.*

Horat. lib. 3. Od. 7.

Sub cantum querulæ despice Tibiæ.

Et quia conquerendo raucescimus, nonnulli *Raucam Tibiam* dictam volunt *Propertio* lib. 3. Ec. 10.

E contrario interdum horridum & stridulum quid sonabat, cujus rei indicium dat *Catullus* Epigr. 65.

Barbaraque horribili stridebat Tibia cantu

Nec diversum sentit *Valer. Flaccus* Argonaut. lib. 2.

— *Sacris hinc ignibus Ida*
Vibrat & horrisonæ respondent Gargara Buxo.

Talem Tibiam, βαρύβρομον αὐλὸν vocat *Euripides* in Helena. *Apulejus* lib. 10. *Ac ponè tergum tibicen orthium canebat bellicosum: & permiscens bombis gravibus tinnitus acutos.* Unde Ti-

Tibiæ modos inconditos vocat *Maximus Tyrius* Dissert. 27. αὔλημα ἄσημον. Et perstrepere ut Tibia dicitur cor eorum, qui valde trepidant, quemadmodum sancta oracula explicari debent *Jerem.* 48. *Propterea cor meum ad Moab quasi Tibia resonabit: Et cor meum ad viros muri fictilis dabit sonitum Tibiarum: quia plus fecit quam potuit, idcircò perierunt.* Ad rem nostram *Homero* Hymn. in Matr. Deor. τρόμος αὐλῶν *tremor Tibiarum*, dicitur. Hunc tamen *Tibiarum strepitum*, *amabilem* idem prædicat in Hymn. Mercur.

Tanta sonorum varietas orta est à varietate Tibiarum de qua nos suo loco, unde παρθένιοι αὐλοὶ erant clarissimi & acutissimi soni, ex *Aristotele* lib. 8. cap. 1. Hunc autem acutum sonum in Tibiis fieri idem probl. 39. sect. 19. putat, quia exiguus aër citò feratur Tibia inclusus.

Diversitas etiam foraminum in iisdem Tibiis varios sonos effecit. Ita de Tibiarum foraminibus vicinis ori inflantis

flantis ſonus acutus emittebatur: de longinquis autem & termino proximis gravior. Item acutior per patentiora foramina, gravior per anguſta, ſi credimus *Macrobio* lib. 2. in Somn. Scipion. cap. 4. qui utriuſque cauſæ rationem unam addit, quia ſpiritus ubi incipit fortior eſt, remiſſior ubi deſinit. Et quia majorem impetum per majus foramen impellit, contra autem in anguſtis contingit & eminus poſitis. *Galenus* autem, quia gravem ſonum ſine latitudine, acutum ſine anguſtia fieri poſſe negat, dicit lib. 3. De ſymptom. Cauſ. viæ, qua ſpiritus intrat, latitudinem, ſonum efficere graviorem, in Tibiis quas Siticines inflabant, quæ etiam ob materiam, ex qua conſtabant, purum ſonum edere non potuere, ex mente ejuſdem.

Ipſa quoque eadem foramina modò aperta modò clauſa diverſum ſonum ediderunt, quod *Quintiliano* aſſerenti crediderim, qui lib. 2. cap. 3. ita: *Tibiæ eodem ſpiritu accepto alium clau-*

ſis

ſis, alium apertis foraminibus, alium ſatis purgatæ, alium quaſſæ ſonum edunt. Ideoque apertas Tibias alibi vocat, quæ apertis omnibus foraminibus ſonant clarius, etenim Tibias, præcluſis, quibus clareſcunt, foraminibus, recto exitu graviorem ſpiritum reddere monet idem *Fabius* lib. 1. Inſt. Orat. cap. 11.

Lingularum conformatio non parum contulit ad ſoni varietatem, quod ex *Ariſtotele* probabo, cujus verba ex lib. de iis quæ ſub auditum cadunt, hic latinè afferam: *Quod & perſpicitur in Tibiis, nam quæ ſecundarum lingulas habent obliquas, molliorem quidem illæ vocem edunt, verum minus tamen claram, labens enim aër protinus in ſpacioſam laxitatem incidit, neque ulla contentione rapitur, neque collectus fertur, ſed diſperſus. In lingulis autem duriuſculis, vox & durior & clarior excitatur, ſi quis eas magis labris premat, quod violentiore impetu ſpiritus feratur.* Ex eodem *Ariſtotele* cornua in Tibiis plus

plus vel minus aſſata, ſpiritus inflatus violentior vel mollior, & erumpens creber atque contentus ſonum variare plurimum poſſunt.

Ex tot diſtinctis ſonis in Tibiis erat concentus quidam tenendus, ut *Tullius* loquitur lib. 2. de Republ. ſymphonia dicta, quam definit *Iſidorus*, lib. 2. cap. 19. moderationis temperamentum ex gravi & acuto concordantibus ſonis, ſive in voce, ſive in flatu, ſive in pulſu. De quibus nos alibi, hic enim properamus ad modos Tibiarum ex diverſis ſonis ortos explicandos.

CAPUT IX.

De Modis Numeriſque Tibiarum.

Tibicines non modo varios percuſſionum modos habent, ut loquitur *Cicero* lib. 1. De Orat. ſed etiam varios cantus, nec pauciores nomos. Frequentamenta numeris modiſque

addit *Gellius* lib. 1. cap. 2. *ſi numeros & modos & frequentamenta quædam Tibicen incineret.* Nos de ſingulis breviter pauca dicturi ſumus. *Tibinos à Tibiis modos* dixerunt, ut *Varro* apud *Non. Marcellum* de Propriet. Serm. c. 1. Eoſque varios reperio ex diſcrimine Tibiarum & diverſitate cantus, ut non immeritò *Propertius* lib. 2. El. 22.

Sive aliquis molli deducit candida geſtu
Brachia, ſeu varios incinit ore modos.

Modos enim incinere verbum eſt proprium tibicinum, quod pluribus cum poſſem oſtendere, ex ſolo *Gellio* probabo, qui lib. 4. cap. 13. *Si modulis levibus Tibicen incinat*, & ibidem: *Incentiones Tibiarum.* Unde *incentivæ Tibiæ Varroni*, & *Apulejus* lib. 10. *in varios modulos laſciva concinente Tibia.*

Tantum differunt atque diſtant inter ſe harmoniarum naturæ, ut qui audiunt aliter atque aliter afficiantur, neque eodem

eodem modo ad unamquamque earum moveantur, quod de Republ. lib. 8. c. 5. monet *Aristoteles*. Idque satis inferius patebit ubi Tibiarum ad commovendos animos usus tradetur. Interim exinde facile intelligo quo sensu dixerit *Cicero* lib. 2. de Leg. *Cervices & oculos torquere ad modos Tibicinis.* Isti modi pro seria vel jocosa Comœdia ita attemperabantur, ut argumentum fabulæ ostenderent. Illud patet ex inscriptionibus omnium Comœdiarum *Terentii*, ut in Andria: *Modos fecit Flaccus Claudii F. Tibiis paribus dextris & sinistris*. Sed hoc passim apud Autores deprehendo interdum hos cum illis confundi. Utrosque tanquam diversos recitat *Horatius* de Art. Poët.

Accessit numerisque modisque licentia
major.

Sed evidentiorem differentiam constituit *Cicero* in Orat. *Quicquid*, inquit, *sub aurium mensuram cadit id numerus dicitur, etiamsi absit à versu. Modus æstimatur sono & intervallo vocum & con-*

& concentu. Ab aliis autem modos numerosque non pro diversis haberi passim occurrit. Ita harmonia vel concentus Phrygius modò per modos modò per numeros exprimitur. De numeris Phrygiis *Lucretius* lib. 2.

Et Phrygio stimulat numero cava Tibia mentes.

Sic huic accinens *Propertius* lib. 2. El. 22.

Et Phrygis insanos cæditur ad numeros.

Qui *Tibullo* modi dicuntur lib. 1. El. 4.

Et secet ad Phrygios vilia membra modos.

Uti & *Ovidio* Fast. lib. 4.

Tibia dat Phrygios, ut dedit ante, modos.

Græcis νόμοι dicti sunt, quos *Suidas* ita interpretatur: μουσικοὶ τρόποι καθ' οὓς ᾄδομεν, *modi musici secundum quos canimus.* Erat autem certa quædam modulatio legibus devincta, ita ut de alia in aliam transire nefas esset, quod *Plato* docet lib. 3. de Leg. Mus. Ex

Plu-

Plutarcho lib. de Music. nomi dicti sunt, quod sicuti leges infringere ac violare, ita & legitimam modulationum formam in quoque genere transire nefas sit. Altius vocis originem repetit *Aristoteles*, qui Probl. sect. 19. q. 28. quærens cur nomi vocentur, ὓς ᾄδυσι, *quos canunt*, quia, inquit, antequam leges scirent, leges cantabant, ne eas oblivioni traderent. Quod de Cretensium pueris testatur *Ælianus* Var. Hist. lib. 2. c. 39. qui jubebantur cum quodam concentu & melodia τὺς νόμυς perdiscere, ut ex Musica voluptatem caperent, & facilius eas leges memoria complecterentur.

Modi, ut & numeri, & qui Græcis νόμοι vocabantur, diversi à diversis recensentur. A *Suida* ad septem referuntur à Terpandro repertos, qui erant, *orthius*, *tetradius*, *acutus*, *Dorius*, *Ionius*, *Phrygius*, *Lydius*. Primis temporibus tria tantum fuere αὐλημάτων genera, referente *Pausania* pag. 291. *Lydium*, *Phrygium*, *Dorium*, Tibiis sin-

ſingularibus. Pronomus autem primus Tibias, quæ commodè ad omnem harmoniam ſe haberent, invenit, cum prius aliis Tibiis ad Lydium, aliis ad Dorium, aliis ad Phrygium uterentur. Nos omnium modorum, quorum apud Authores indicia reperimus, diverſitatem commodè conſiderabimus, vel quatenus à variis autoribus aut regionibus ubi reperti ſunt, vel à variis uſibus & effectibus quos præſtiterunt, ortam. De modorum diverſitate à diverſis provinciis, ſic *Caſſiodorus* lib. 2. Epiſt. 40: *Hoc totum inter homines quinque tonis agitur; qui ſinguli provinciarum ubi reperti ſunt nominibus vocitantur.* Dorius *pudicitiæ largitor & caſtitatis effector eſt.* Phrygius *pugnas excitat & votum furoris inflammat.* Æolius *animi tempeſtates tranquillat, ſonumque jam placidis attribuit.* Jaſius *intellectum obtuſis acuit, & terreno deſiderio gravatis cœleſtium appetentiam bonorum operatur, indulget.* Lydius *contra nimias curas animæque tædia repertus,*

remiſ-

remissione reparat, & oblectatione corroborat. De his vide *Vossium* de 4. Artib. Popul, cap. 4. Eleganter eorundem varietatem omnem paucis adumbrat *Apulejus* Florid. lib. 1. de Antigenida tibicine: *seu tu velles*, inquit, *Æolium simplex, seu Asium varium, seu Lydium querulum, seu Phrygium religiosum, seu Dorium bellicosum.* Ab his diversus est *Heraclides Ponticus* apud *Athenæum* lib. 14. qui negat Phrygiam vel Lydiam vocari posse harmoniam, cum illas tantum tres dicat, quemadmodum etiam tres Græcorum nationes, Doras, Æonas, Ionas. Dorius modus, qui gravissimus erat, duabus dextris Tibiis incinebatur; Lydius, qui acutissimus, duabus sinistris; Phrygius qui Dorio acutior, Lydio gravior, gravitate simul & acumine temperatus, dextra & sinistra Tibia modulabatur, quod à *Salmasio* in Plinianis Exercitationibus annotatum. De cantu Phrygiæ Tibiæ, qui ad insaniam concitabat, videri

poteſt *Fabius* lib. 1. cap. 17. Atque præter *Ariſtotelem* qui lib. 8. Polit. & *Platonem*, qui de Republ. lib. 3. hoc expreſſe confirmant, huc etiam reſpexit *Apulejus* cum ita lib 8. Metam. *Incitantes Tibiæ cantu lymphaticum tripudium.* De Damone Mileſio narratur, quod, cum Tibicinam acceſſiſſet, quæ Phrygiis modis adoleſcentes quoſdam temulentos ad furorem uſque incenderat, juſſerit ad Doricas leges tonum demittere; quo illi demulſi quievere.. Unde utrique modi, alter altero frequenter temperabatur, quod non obſcurè apud *Horatium* deprehenditur Epod. Od. 9.

Sonante miſtum Tibiis carmen lyra,
Hac Dorium, illis barbarum.

Quippe Barbarum idem quod Phrygium eſt. Lydiorum modorum ſuavitatem ex *Apulejo* deprehendimus lib. 10. *Jam Tibiæ multiforatiles cantus Lydios dulciter conſonant, quibus ſpectatorum pectora ſuave mulcentibus, &c.* Phrygios & Lydios modos Olympi &

& Marſyæ fuiſſe memorat *Pollux*, qui etiam Lydiæ harmoniæ inventionem Antippo tribuit lib. 4. cap. 10. tit. 2. ubi inter harmonias Tibicinum hæ recenſentur; *Dorica*, *Phrygia*, *Lydia*, *Ionica*, & σύντονον, quod interpres reddidit, *continua*.

Atque hi modi ab inventionis loco denominationem traxêre. Alios reperio, qui uſui, cui adhibiti ſunt, & effectui quem præſtiterunt, nominis originem debent. Eorum nonnullos brevibus comprehendit *Maximus Tyrius* Orat. 7. *Nec enim in muſicis unus eſt modus aut unum tempus. Pulchrum in bello id quod orthium* (ὄρθιον) *nominant: pulchrum in convivio id quod paroenion* (παροίνιον) *vocatur. Ac Lacedæmoniis pulchrum quod* ἐμβατήριον *appellatur. Athenienſibus verò quod* κύκλιον *dicunt. Pulchrum inſequenti hoſti quod* ἐγκελευστικὸν, *pulchrum fugienti quod* ἀνακλητικὸν *nuncupatur.* Modum τῆς ὀρθίου μελῳδίας inveniſſe Terpandrum Methymnæum docet *Plutarchus* lib. de Mu-

sic. Ille autem modus tibicinum apud *Scholiasten Aristophanis* ita dictus est, quia erat ὄρθιος, & sonum sublatum effecit, quod confirmat *Gellius* lib. 16. cap. 19. *Stansque*, inquit, *in summæ puppis foro carmen quod orthium dicitur, voce sublatissima cantavit.* Unde ille modus ad prælium excitandum aptior erat & εἰς πόλεμον ἐγερτικὸς dicitur *Eustathio* in lib. 2. Iliad. Et de eodem *Suidas* tradit, Timotheum Tibicinem Minervæ orthium modum canentem, in tantum affecisse Alexandrum modulatione, ut is audiens ad arma exsilierit. Dictus quippe orthius Minervæ nomus est, quod ut ex aliis, tum ex *Pindaro* constat Pyth. ult. Plures alii fuere Tibicinum modi, quos latè recensent *Pollux* lib. 4. c. 10. tit. 2. *Eusthathius*, *Hesychius*, & *Athenæus* lib. 14. atque in eum eruditissimus *Casaubonus*. Ex quibus plurima congesta videri possunt apud *Scaligerum* de Arte Poëtic. lib. 1. cap. 1 . & 20. & *Bullingerum* de Theatro lib.

lib. 2. c. 17. De Tibiarum cantu ſelectiſſima habet *P. Faber in Agoniſt.* lib. 1. cap. 4.

Propter hanc modorum diverſitatem non immerito *Pindarus* Pyth. od. ult. cantum Tibiæ vocat κεφαλᾶν πολλᾶν νόμον, quia multiplex & quaſi diverſorum corporum Tibiis eſt ſonus. Eodem jure pro Tibiarum cantu *Plinius* lib. 8. c. 42. Symphoniæ cantum ſubſtituit. *Polluci* variæ ſunt ſymphoniæ ſeu cantus Tibiarum ſpecies, lib. 4. cap. 16. tit. 4. Porro, inquit, modi Tibiarum cantus ſunt κρέματα, συρίγματα, τερετισμοὶ, τερετίσματα, νιγλάροι, *pulſationes, ſibilationes, fremitus, niglari.* Prima verò Tibicinum μαθήματα, *exercitamenta*, πεῖρα, καὶ νεόθων, *experimentum, rudimentum.* Athenis verò συναυλία quædam erat, συμφωνία, *concentus*, Tibicinum in Panathenæis concinentium. Nonnulli verò συναυλίαν προσαυλήσεως ſpeciem eſſe putant, ſicut & Tibiæ cantum.

In Tibiarum modis προαύλιον, ſeu præ-

centio quædam fuit, quæ in Tibiarum cantu idem erat ac in Poësi prologus & procemium quod est initium sermonis, quemadmodum *Aristoteles* lib. 3. Rhetor. Et illud idem indicat *Plato* Cratylo, ὥσπερ ἐκ τῆς ἀθηναίας νόμου πρoαύλιον συμβαυλῆσαι, *ut canere præcentionem nomi Minervæ*. Sed cum exeundum esset è Theatro, funere aut sacrificio, ἐξόδιοι νόμοι *canebantur*. *Hesych.* ἐξόδιοι νόμοι δι' ὧν πάντες ἐξελεύσονται.

In illis nomis imprimis cautum est, ne dissonum quid aut colonomus fieret, cujus meminit *Ausonius* Epist. 11. ad Paulum: *Denique dissonum*, inquit, *quem colonomum existimo propriè à Philosophis appellatum, adcrevi.* κόλος νόμος, id est mutilus, ut *Scaliger* in *Ausonium*.

CA-

CAPUT X.

A quibus ars Tibias *inflandi exercita, & apud quos in usu.*

OLim in Græcia Tibiis canendi artem non discebant ingenui, tanquam sordidam, sed hanc sola mancipia erercebant, quæ plerumque ex Arabia perducebantur, teste *Suida.* Deinde ingenuis usque adeo placere cœpit, ut indoctus haberetur quisquis hujus rudis: Donec Alcibiades Tibias abjiceret oris deformitate conspecta ad speculum.

Constat itaque inter summas olim virtutes numeratum, Tibia canere, quod non alibi clarius quam apud *Cornel. Nepotem* exstat in Præfatione: *Cum relatum legent quis Musicam docuerit Epaminondam, aut in ejus virtutibus commemorari saltaße eum commodè scienterque Tibiis cantasse.* Quæ

ille idem in Epaminond. monet ad Romanam consuetudinem levia fuisse & potius contemnenda; at in Græcia magnæ utique laudi. Ideoque Corinthi Ismeniam Tibias septem talentis emisse constat ex *Luciano* Dialog. adv. Indoctos. Nihilominus tamen apud Romanos hæc ars ab ipsis Regibus atque Principibus interdum exercita est, uti de Heliogabalo & Severo *Lampridius*, & de Nerone *Suetonius*, de Gallieno *Trebell. Pollio*, quippe quam etiam Diis Gentilium attributam legimus, quod Deos induxerint alios fabros, alios medicos, alios lanarios, nautas, citharistas, aulœdos, venatores, pastores, rusticos, quemadmodum horum numinum contumeliam Paganis objicit *Arnobius* adv. Gent. lib. 3.

Ab aliis autem ars Tibicinum parvi pendebatur, qui vel Phlosophiam vel alias artes prætulerunt, quemadmodum Philiscus Milesius, qui primo Tibicen fuit, deinde Rhetor, quem *Isocrates*

crates ideo ἀυλοτρύπην vocat. De Satyro Tibicine perhibet *Ælianus* Var. Hiſt. lib. 3. cap. 33. quod, cum perſæpe Ariſtonis Philoſophi diſputationibus interfuiſſet, his quæ docebantur mire affectus, dixerit: Cur ergo non igni trado hoc nihil utile telum? Inſinuans Tibiam & quodammodo ſuam artem ad Philoſophiæ ſtudium extenuans, & nihili æſtimans. Marcus Octavius Herennius prima adoleſcentia Tibicen, poſtquam arti ſuæ diffiſus eſt, inſtituit mercaturam & bene re geſta, decimam Herculi profanavit, quam hiſtoriam ex Maſcurio Albino proſequitur *Macrobius* lib. 3. Saturn. cap. 6. Nimirum eleganter *Apulejus* de Deo Socratis rationem bene vivendi omnibus æque neceſſariam dicit, non autem rationem pingendi & pſallendi; quam quivis bonus vir ſine turpitudine, ſine labe contempſerit. Ideoque meritò ſubjungit: *Neſcio, ut Iſmenias Tibiis canere, ſed non pudet me Tibicinem non eſſe: neſcio ut*

Apelles coloribus pingere, ut Lysippus fingere, sed non pudet me non esse significem.

Viguit hic Tibiarum usus apud omnes gentes, quarum nonnullas hic potiùs indicare quam omnes recensere placet, quia passim in textu reliquo operis earum plenior fit mentio. Romanos taceo apud quos non infrequens earum usus passim lib. 2. docetur. Apud Græcos Tibicinum ars multum commendabatur, quod pluribus astruit *Athenæus* lib. 4. Ac primum ex Chamæleonte Heracleota refert Lacedæmonios ac Thebanos omnes, Tibiæ cantui operam navasse: item Heracleotas Ponti accolas; Atheniensium quoque Clarissimos, ut Calliam Hipponici filium, & Critiam Callæschri. Etiam Pythagorici idem fecere, ut Euphranor, qui de Tibiis Librum reliquit, & clarissimus ille Archytas Tarentinus, nec non Philolaus. Thebanos cæteras Græciæ urbes Tibiæ cantu superasse Dio Chrysost. testatur in Cyneg. Ideoque Incer-

Incertus quidam in Florileg. Epigr. lib. 3. cap. 8.

Ἑλλὰς μὲν Θήβας προτέρας πρέκρινεν ἐν αὐλοῖς.

Θῆβαι δὲ Πρόνομον, παῖδα τοῦ Οἰνιάδου, i. e.

Græcia quidem Thebas priores judicavit in Tibiis.

Thebæ verò Pronomum, filium Oeniadæ.

Max. Tyrius Differt. 19. ὁ Θηβαῖος ἐρᾷ αὐλῶν, ὁ Ἴων χορῶν, *Thebanus Tibiis afficitur, Ionicus choris.* Sed idem Differt. 7. non ſolum Thebanos Tibiarum cantu delectari, at illum Bœotis quaſi vernaculum aſſerit. Etiam Dardanis hujus artis gloria debetur, cum ex Dardania Tibicinas commendari videam apud *Ariſtophanis Scholiaſtem*, in hæc verba, αὐλητρὶς Δαρδανὶς ἐκ τῆς Δαρδανίας αὐλητρίδες εὐδοκιμοῦσιν. i. e. *Tibicina Dardanis, quia è Dardania Tibicinæ commendantur.* Et hanc Muſices partem à Dardanis excultam, author eſt *Strabo* lib. 7.

Apud Syros & Arabas non negle-

ctam artem Tibicinum probat *Capitolinus* in Vero: *Adduxerat secum, inquit, & fidicines, & Tibicines, histriones, scurrasque, mimarios & præstigiatores, & omnia mancipiorum genera, quorum Syria & Alexandria pascitur voluptate.* Et hac mente non difficulter intelligitur *Juvenalis* Sat. 3. vers. 63.

Jampridem Syrus in Tiberim deflu-
xit Orontes,
Et linguam & mores & cum Tibi-
cine chordas
Obliquas, nec non gentilia tympana
secum
Vexit.

Syrios Tibicines intelligit ex Syria, ubi Orontes fluvius est, Romam pervenientes ad Tiberim sitam, *Papias* in Onomastico: *Ambubajæ, mulieres Syriacæ.* De quibus nos alibi. In Arabia autem non infrequentem Tibiarum usum indicat illud apud *Suidam* Proverbium: ἀῤῥάβιος αὐλητὴς, de iis qui aliquid desinere nequeunt.

Unde

Unde & illud, *Ut Tibia canat drachma una ei datur, ut desinat autem quatuor numerari oportet.*

Apud Carmanos, qui Indis contermini sunt, tibiarum usum testatur *Damianus à Goës* Eques Lusitanus de Diensis urbis Carmaniæ oppugnatione; & ipsis Turcis familiarem esse ex *Bellonio* colligo, qui etiam singul. lib. 3. cap. 48. Turcas uti Tibiis dicit, iis ferè similibus, quæ apud Germanos sunt, & sex foramina ex ordine posita habentibus, sed duos cubitos longitudine superantibus. Cum difficultate tiam inflari posse, nam os habent ab omni Tibiarum Europæarum genere diversum; supremum enim foramen ipsam fistulam penetrare refert, atque inflari per amplum extimumque foramen, sed exigua admodum harmonia. Nolo pluribus ea hic extendere quæ in toto Opere ubique ferè patent, dummodo constet plerisque, si non omnibus, gentibus jam inde ab antiquis

temporibus usitatas Tibias. Illud hic solum adiungam quo tempore apud Græcos earum usus cœperit, quo maximè viguerit, quoque desierit.

Tibiarum consuetudo cœpisse videtur post Medicas victorias, cum Græci jam de se magnificè sentirent, quod à *Cæl. Rhodigino* annotatum Lect. Antiq. lib. 9. cap. 4. sed ante eum pluribus ab *Aristotele* confirmatum reperio, cujus verba ex lib. 8. de Republ. cap. 6. hic latina afferam, ne Græca aliis fastidium pariant nimia prolixitate. Ita autem ille: *Quocirca rectè veteres ejus usum in pueris ac liberis hominibus improbarunt cum antea eo usi essent: ocium enim uberius ex omnium rerum copia nacti, majoresque animos ad virtutem consequuti, tum superioribus temporibus & post bellum Persicum ex rebus feliciter & præclarè gestis ferociores & elatiores effecti, omne disciplinæ genus attigerunt, nullum delectum adhibentes, sed aliam atque aliam insuper indagantes. Quapropter etiam artem*

Tibia canendi ad disciplinarum numerum aggregarunt. Etenim Lacedæmone quidam, qui ludorum sumptus suppeditabat (χορηγὸς Græcis) *ipse choro Tibiam inflavit; Et Athenis ita increbuit ut fere plerique liberi & ingenui homines Tibia canerent.*

Desiit verò Athenis disciplina illa, Alcibiade authore, cum percrebuisset ab ipso abjectas infractasque Tibias, ut ita post ejus tempora res habita sit sordida & illiberalis. Nimirum Alcibiades quum apud avunculum Periclen puer artibus & disciplinis liberalibus erudiretur; & accersi Pericles Antigenidam Tibicinem jussisset, ut eum canere Tibiis, quod honestissimum tum visum est, doceret: traditas sibi Tibias quum ori insertas inflasset, deformitate oris tali pudore affectus dicitur, ut infractas illas abjecerit. Ea res cum percrebuisset, omnium tum Atheniensium consensu disciplina Tibiis canendi desita est, quemadmodum ex Commentario Pamphilæ nono & vicesimo

ſimo totam hiſtoriam refert *Gellius* lib. 15. cap. 17. Et hanc ob cauſam Alcibiadem Socrates apud *Platonem* ſic alloquitur, *Quantum enim memini, didiciſti legere, ſcribereque, & cithara canere: nam Tibia canere noluiſti.*

Apud omnes autem gentes in variis actionibus adhibitus eſt Tibiarum uſus. Cujus cauſam indagare non difficile eſt ubi ad varias affectiones & paſſiones attendimus, quas varii Tibiarum modi, prout variè uſurpati ſunt, produxere, de quibus pulchrè *Cicero* lib. 2. de Legibus: *Aſſentior enim Platoni nihil tam facile in animos teneros ac molles influere, quam varios canendi modos, quorum dici vix poteſt, quanta ſit vis in utramque partem: & incitat languentes, & languefacit excitatos, & tum remittit animos, tum contrahit.* Unde diverſus emerſit earundem apud Veteres uſus; In bello ad animos excitandos, vel moderatiores reddendos; In ſacris, ne quid infauſti exaudiretur; In ludis publicis & Di-

vûm honore, ut luxus & lætitiæ ſenſu imbuerent animos ſuaves modulationes; Inde etiam Convivales Tibiæ. Nec ſine iiſdem comœdiæ actæ, nec ſpectacula. In concionibus etiam Tibiæ concionatoriæ variis modis tum animum demulcerent, tum actionem loquentis intenderent. In funeribus ſignum luctus Tibia daret, & funereos modos cantu lachrymante ferrent tibicines. Sed Zygia Tibia lætos Hymenæi modos conderet, quemadmodum alia nocturnis dicata choreis. Ad Tibicinum cantum Ludii & hiſtriones motum congruentem moderarentur. Fuit & Tibicen nauticus, qui in triremibus animos remigum mulceret, ad tolerandos facilius labores. Quare etiam Tyrrheni ad Tibiam ſervos flagellis cædunt, ad excitandam tolerantiam. Agmen claudunt bruta Animalia, quæ olim Tibiarum varietate & dulcedine delectata non ignoro, ſed his omnibus Tibiarum uſibus explicandis ſequentem hujus Tractatus Librum impendo.

impendo. Ubi evidenter patebit, non immeritò decantatas esse *Maximo Tyrio* tot Musices vires; apud quem Dissert. 21. *talis est Musica, quæ facillimè luctum levat, facillimè iram cohibet, optime cupiditates temperat, dolores mitigat, amores solatur, adversam sublevat fortunam. Optima hæc in sacrificiis comes, in epulis convictrix, imperatrix in bello. Hæc est quæ maximè in festis reficit, Bacchanalibus saltat, in mysteriis afflat homines. Hujus præcipuum quoque opus est modulatione sua rempublicam temperare.* Ita planè omnis habitus animæ cantibus gubernatur, fatente *Macrobio*, ut & ad bellum progressui & item receptui canatur cantu, & excitante & rursus sedante virtutem; Dat somnos, adimitque: nec non curas & immittit & retrahit: Iram suggerit, clementiam suadet: corporum quoque morbis medetur.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

Tibiæ *Vis ad variè afficiendos animos, eosque vel concitandos vel molliendos.*

DE Platone teſtatur *Cicero* lib. 3. de Leg. quod muſicorum cantibus mutatis, mutari mores civitatis dixerit. Nec ſane immeritò, cum Pythagoram confeſſum eſſe, plus poſſe Tibicines ad corrigendos mores, quam Philoſophos, conſtet ex *Sexto Empirico* adv. Mathem. lib.6. Pythagoræi ferociam animi Tibiis ac fidibus mollientes, docuerunt cum corporibus adhærere nexum fœdus

dus animarum, quod de illis teſtimonium perhibet *Martian. Capella* lib. 9. Et hanc ob cauſam multi perſuaſi ſunt ideo in hac vita omnem animam muſicis ſonis capi, quia in corpus defert memoriam muſicæ, cujus in cœlo fuit conſcia: & ita delinimentis canticis occupari, ut nullum ſit tam immite, tam aſperum pectus, quod non oblectamentorum talium teneatur affectu. Hinc *Macrobius* lib. 2. in Somn. Scip. cap. 3. exiſtimat & Orphei & Amphionis fabulam ſumpſiſſe principium: quorum alter animalia ratione carentia, alter ſaxa quoque trahere cantibus ferebatur; quia fortè gentes, vel ſine rationis cultu barbaras, vel ſaxi inſtar nullo affectu mobiles, primi illi ad ſenſum voluptatis canendo traxerunt. Videmus enim Tibiam, quæ ex teſtimonio *Plutarchi* Symp. 7. cap. 8. in aures ſe inſinuat infundens vocem jucundam uſque ad animam, modo mores aſperos lenire animoſque demulcere, modò eoſdem lymphatico cantu incitare

atque

atque furorem afficere.

De posteriori effectu Tibiarum, tot apud autores sunt indicia, ut, qui omnia congereret, prius temporis atque chartæ, quam materiæ defectum haberet. Tibiam hoc habere institutioni ac doctrinæ adversarium, quod ejus cantus prohibet ratione uti, effatum est *Aristotelis* de Republ. lib. 8. c. 6. Quocirca, quemadmodum Veteres rectè ejus usum in pueris ac liberis hominibus improbarunt, ita neque Tibiam in puerorum institutionem introducendam judicat, quippe quam organum dicit non ad mores mitiores ingenerandos aptum, sed potius ad animos furore Bacchico stimulandos accommodatum. Quare talibus temporibus eo utendum suadet, quibus ejus usus valet ad animos expiandos potius ac lustrandos seu purgandos, quàm ad erudiendos. Apud *Plutarchum* lib. 2. de Fort. Alexandr. Antigenide Tibiis canente, usque adeo, velut lymphatico impe-

impetu, exarsisse dicitur Alexander Magnus, ut concussis armis proripiens è mediis epulis, manus in astantes intenderet, illectus sono bellico. Similia de Erico Rege Daniæ referenti credo *Saxoni Grammatico*, patriæ nostræ Historiæ conditori optimo, qui lib. 12. Hist. Dan. ita: *Sed tristioris fortunæ quod sequitur. Reversus namque Ericus, cum more Regio domi in propatulo cœnitaret, inter alios quendam Musicæ rationis Professorem adesse contigit. Qui cum multa super artis suæ laudibus disputasset, inter cætera quoque sonorum modis homines in amentiam furoremque pertrahi posse affirmabat. Quin etiam tantas fidibus vires dicebat, ut perceptis earum modulationibus astantes mente constaturos negaret.* Ille ubi tum precibus Regiis, tùm minis effectum præsentare compellitur, ita animorum eorum habitus qui audierant, modorum varietas inflectebat, ut Rex, colluctantium robore victo, arreptoque ense, quatuor militum, continendi ejus gra-

tia

tia propius accedentium, cædem peregerit. Hanc ad concitandos animos vim Tibiarum non ignoravit Theon Pictor, de quo *Ælianus* Var. Hist. lib. 2. cap. 44. quippe qui imaginem quandam populo videndam exhibiturus, non prius eam congregatis ad spectandum proposuit, quem Tibicinem juxtà collocasset, quam jussit carmen incitativum canere, penetrans ac clamosum quam fieri posset maximè & quod ad prælium animaret. Simulac igitur auditum est carmen asperum & horrendum, & tuba quasi armatorum eruptionem sonante, picturam ostendit, & miles conspectus est, erat enim miles, quem pinxerat in armis, jam jam quasi erupturus. Ergo non immeritò à Philosopho Tibia ὀργιαστικὴ salutatur seu *concitatrix*, & ad rem nostram *Cicero* de Divin. lib. 1. *Multisque rebus*, inquit, *inflammantur tales animi, qui corporibus non inhærent, ut ii qui sono quodam vocum, & Phrygiis cantibus incitantur.* Per Phrygios cantus Tibiarum

rum modulationes intelligendæ ſunt, quæ in Matris Deûm ſacrificiis in Phrygia adhibitæ, quemadmodum *Apulejus* Metam. lib. 8. virum quendam *Cantus Phrygii mulcentibus modulis excitum* dicit, & paulo ante illum cantum Tibiarum eſſe declarat: *Quidam tunicas albas in modum lanciolarum quoquoverſum fluente purpura depictas cingulo ſubligati, pedes luteis induti calceis, Deamque ſerico contectam amiculo mihi gerendam imponunt: Brachiiſque ſuis humero tenus renudatis attollentes immanes gladios ac ſecures ovantes exſiliunt, incinente Tibiæ cantu lymphaticum tripudium.* Ex quo *Apuleji* loco non parum lucis mutuor pro explicando *Valer. Flacco* lib. 3.

— At barbara Buxus
Si vocet, & motis ululantia Dindyma ſacris,
Tunc enſis placeatque furor.

Sed de his nos plura proferemus alibi, ubi de Tibia in ſacris Deûm Matris ſermo erit, hic tantum tractandus erit furor

ror ille & nefarius ſpiritus, quem in audientibus concitavit, eleganter expreſſus à *Seneca* Epiſt. 108. *Quidam ad magnificas voces excitantur, & transeunt in affectum dicentium, alacres vultu ac animo: nec aliter concitantur, quam ſolent Phrygii Tibicinis ſono ſemiviri, & ex imperio furentes.* Semiviros Sacerdotes Phrygios vocat, quos ideo *Firmicus* de Err. profan. Relig. dicit, cum ſe alienos à viris fecerint, adimpletos Tibiarum cantu vocare Deam ſuam, ut nefario repleti ſpiritu vanis hominibus quaſi futura prædicent. Idem de Corybantibus ab aliis dictum, quo ſenſu *Max. Tyrius* Diſſert. 22. *Sicut vulgo eos ajunt, quos corybantiare dicimus, ſi Tibiam audiant, è priori mentis ſtatu devolvi, divinoque ſubito furore corripi.* Erant autem Corybantes iidem cum Curetibus de quibus prolixè *Strabo* lib. 10. Nimirum qui Cretenſes res tradunt Phrygiaſque, ii quibuſdam ſacris miniſteriis implicant Curetes, cùm arcanis, tùm aliàs

Jovis in Creta educationi puerili, & Matris Deûm ſacrificiis in Phrygia, ac locis circa Idam Trojæ montem. Ingentem iſtarum narrationum diverſitatem *Strabo* monet. Dum alii eoſdem cum Curetibus ponunt Corybantas, Cabiros, Idæos, Dactylos, Telchines: Alii cognatos inter ſe & exilibus diſtinctos differentiis. Illi ab omnibus furore quodam Divino correpti & bacchantes deſcribuntur, qui armata ſaltatione cum tumultu & ſtrepitu, tintinnabulis, tympanis, armis, Tibia & clamore in ſacrificiis perterreant homines ſub administrorum ſpecie. Horum rituum originem ordine exponit *Jul. Firmicus*, inde ortum, quod Cretenſes, ut Jovis furentis propter filii Bacchi cædem, ſævitiam mitigarent, feſtos funeris dies ſtatuentes, & annuum ſacrum trieterica conſecratione componentes, omnia per ordinem facere vellent quæ puer moriens aut fecit aut paſſus eſt: Ideoque, ut memorat *Firmicus*, vivum laniant dentibus taurum, crudeles epulas

an-

annuis commemorationibus excitantes, & per ſecreta ſylvarum clamoribus diſſonis ejulantes fingunt animi furentis inſaniam. Præfertur ciſta in qua ſoror cor latenter abſconderat, *Tibiarum cantu*, & cymbalorum tinnitu crepundia quibus puer deceptus fuit mentiuntur.

Aliam, ſed contrariam prorſus, vim Tibiarum reperio, qua excitati furores compoſiti ſunt atque animus molliter affectus. Eoque conſilio apud *Stobæum* de Repub. Serm. 41. illis qui ebrietate & crapula inducti aliquid mali perpetrabant, Tibias & accentum accommodârunt, ut ingenia his modis irrigata honeſtiores matureſcendo mores acquirerent. Hunc effectum Tibiarum à priori planè diverſum mirari licet, cum Pythagoras ebrium Adoleſcentem Taurominitanum, ſub Phrygii modi ſono incitatum, Tibicine ſpondæum ſuccinente reddiderit mitiorem & ſui compotem, cujus rei teſtes ſunt *Fabius* lib. 1. cap. 10. *Patritius* de Republ.

lib. 2. tit. 2. *Boëthius* Muſices lib. 1. cap. 1. Nimirum cum ſcortum in rivalis domo eſſet clauſum, atque Adoleſcens ille furens domum vellet comburere, cumque Pythagoras ſtellarum curſus, ut illi mos erat, inſpiceret, ubi intellexit ſono Phrygii modi incitatum, multis amicorum admonitionibus à facinore noluiſſe deſiſtere, mutari modum præcepit, atque ita furentis animum ad ſtatum mentis pacatiſſimum reduxit. Idem de Pythagora tradit *Baſilius* de Legendis Græcorum ſive Gentilium Libris, uti & *Ammonius* in Porphyrii Iſagogen, qui inde comprobat, Muſicen animi affectiones ſopire, dirigereque ad virtutes. Præceptoris ductum ſequutus eſt Clinias apud *Ælianum* Var. Hiſt. lib. 15. c. 23. Is ſapientiæ ſtudio Pythagoræus, quando ad iracundiam ſe præcipitem ferri ſenſiſſet, confeſtim priuſquam prorſus invaderetur ab ira & eluceſceret in ipſo mentis affectus, chordis adaptatis citharam pulſavit. Et eundem hujus facti cauſam rogatum.

gatum, *Athenæus* lib. 14. refert respondisse: Πραΰνομαι, *mitesco.* Atque ideo Pythagoræ & Sectatoribus ejus receptus mos fuit, ut lyræ cantu animum tum ad laborem accenderent, tum ad tranquillitatem reducerent, ut testantur *Plutarchus* lib. de Isid. & Osir. *Porphyrius* in vita Pythagoræ, *Jamblichus* in ejusdem vita cap. 25. & 32. Ex quibus varia apud *Vossium* vide de 4. Art. Popul. cap. 4. Quibus hic solum *Tullium* addam qui Tuscul. Quæst. lib. 4. *Vestigia autem*, ait, *Pythagoræorum quanquam multa colligi possunt, paucis tamen utemur: quoniam non id agitur hoc tempore: nam cum carminibus soliti illi esse dicantur, & præcepta quædam occultius tradere, & mentes suas à cogitationum intensione cantu fidibusque ad tranquillitatem reducere.*

Sanè eandem ob causam iisdem Pythagoræis moris fuit, quemadmodum de iis testatur *Quintilianus* Instit. Or. lib. 9. cap. 4. cum evigilassent, animos ad lyram excitare, quo essent ad agen-

dum erectiores: & cum somnum peterent, ad eandem prius lenire mentes, ut si quid fuisset turbidiorum cogitationum, componerent. Huic affinis mos fuit Indorum, qui Tibiarum cantibus Regem admonuere, quoties dormitum pergebat, ut bonis uteretur somniis, atque benignus erga subditos, & illis bene consulens surgeret, quemadmodum referenti *Philostrato* credimus, de vita Apollon. lib. 2. Ad conciliandum somnum adhibitam symphoniam monet *Seneca* lib. de Provid. cap. 3. ubi Mæcenatem tradit in diuturna ægritudine insomniorum variis ex rebus remedia quæsivisse; *Feliciorem*, inquit, *ergo tu Mæcenatem putas, cui amoribus anxio, & morosæ uxoris quotidiana repudia deflenti somnus per symphoniarum cantum, ex longinquo lene sonantium, quæritur.* Tales Tibiarum præcentiones Gentiles Diis suis obtulisse, eosdemque matutinis etiam horis Tibiarum cantibus Deos suos salutare solitos testis est *Arnobius*, quam-

quamvis non approbet hujuſmodi Deorum fictitiorum cultum, Adv. Gent. lib. 7. *Quid ſibi volunt excitationes illæ, quas canitis matutini, collatis ad Tibiam vocibus? Condormiſcunt enim ſuperi, remeare ad vigilias ut debeant? quid dormitiones illæ, quibus bene ut valeant auſpicabili ſalutatione mandatis. Somni enim quiete ſolvuntur, occuparique ut poſſint lenes audiendæ ſunt næniæ.*

Ad Tibiam expergefactos eſſe alios videtur ex *Seneca* colligi poſſe Epiſt. 15. *Quidni malit*, inquit, *quiſquis vir eſt, ſomnum ſuum claſſico quam ſymphonia rumpi.* Ex fonte medico remedia hæc tangit *Paulus Ægineta* lib. 1. cap. 98. ubi de ſanorum vigilia agit, *ſiquidem igitur*, ait, *aut ex mærore, aut ob curam, aut animi affectum quempiam vigiliis torqueantur: primum quidem id quod mærorem facit, ſi fieri queat, præſcindemus. Deinde etiam jucundiorum ſonorum auditu, cogitationem ab illis abducemus.* Lacedæmonii lite-

rarum omnino rudes erant, ſed ſi aliquando doctrinarum auxilio & ope, vel delirantes vel ægrotantes, aut alioqui publica calamitate affecti, indigerent, accerſebant homines peregrinos, ut medicos, aut vaticinium Apollinis. Accerſiverunt autem Terpandrum, Thaletem, Tyrtæum, Cydoniatam, Nymphæum, & Alcmanem, qui Tibicen erat, ſicuti prodidit *Ælianus* Var. Hiſt. lib. 12. cap. 50. Ex *Plutarcho* lib. de Muſic. & *Suida* Proverbio: μετὰ λέσβιον ᾠδὸν, conſtat eoſdem Lacedæmonios, cum ſeditione laborarent, juſſiſſe cantorem Lesbium accerſere: cumque Terpandrum in συσσιτίοις canentem audiiſſent ex diſcordia in gratiam rediiſſe. Ideoque Pythagoras, ut ſæpius audivimus, perturbationes animi lyra compoſuit, *quis enim ignorat lituos & tubas concitamenta eſſe, ſicut quoſdam cantus blandimenta quibus mens reſolvatur? Confuſis oculis proſunt virentia, & quibuſdam coloribus infirma acies acquieſcit, quorundam ſplendore perſtringitur:*

gitur : ſic mentes ægras ſtudia læta permulcent, quemadmodum pulchre loquitur Romanæ Stoæ Princeps lib. 3. de ira cap. 9. *Ariſtoteles* in utriuſque Tibiarum uſus, tam excitandi quam ſopiendi animos, cauſam inquirit Prob. Sect. 19. *Cur tam in laborando quam in fruendo ſolatio Tibiam adhibere ſolemus ? An ut laborantes minus angamur, fruentes magis oblectemur.*

Nec aliam ob cauſam, credo, nonnullæ gentes Tibiarum cantum adhibuerunt cum ſontes flagris cæderent, quam ut aliquam pœnæ partem ſontibus minuerent, qui ſupplicia, his cantibus deliniti, æquiori animo ferrent, quanquam hoc Tuſcorum propenſioni ad voluptatem tribuat Alcinous, qui illis hunc Tibiarum uſum familiarem tradit apud *Athenæum* lib. 12. Viguit ſanè apud nonnullos hic mos, quemadmodum ſuo ævo flagellari ſervos ad Tibiam ſolere *Ariſtoteles* tradit, quod apud *Plutarchum* legimus lib. de Cohib. Ira, Tyrrhenis hunc ritum ex eodem *A-*

ristotele tribuit *Pollux lib. 4. cap. 8.* Τυῤῥηνοὶ δὲ τῷ Ἀριστοτέλους λόγῳ οὐ πυκτεύουσιν ὑπ' αὐλῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ μαστιγοῦσι καὶ ὀψοποιοῦσι. *Tyrrheni verò, ut Ariſtoteles tradit, non ſolum pugnant ad Tibiam, ſed etiam flagellis cædunt, & coquunt.*

Affinem originis cauſam habuit, quod non pauci olim in Triremibus Tibiarum cantu animum remigum demulcerent ad tolerandos facilius labores, de quibus nos poſtea ſingulari capite, nimirum cum ita certus Tibiarum cantus animos emolliret, ut non immeritò *Ovidius* de Remedio Amoris, hoc de eo teſtimonium perhibuerit,

Enervant animos citharæ, lotoſque,
lyræque.

Sic Polycratem Samiis mitiorem reddidit Anacreon apud *Max. Tyrium* Diſſert. 21. cum ejus Tyrannidi Smerdiæ amorem, Cleoboli comam, *Tibiaſque Bathylli*, & Ionicos cantus immiſceret. Unde hoc quaſi mirum affertur à *Saxone Grammatico* lib. 6. de Ingello Rege Daniæ, cum Regina tibicinem de indu-

industria modulari jussisset, quò indignationis Regis perseverantia flecteretur, & artificialis soni ministerium naturales inclementiæ nervos eliderет, quod *Tibiæ & chordarum lenocinium parum efficax in hebetanda Regis pertinacia* fuisset. Getarum Legati, si pacis vel induciarum causa mitterentur, ubi pacato opus esset animo citharam pulsantes adveniebant, quod ex Theopompi historia refert *Athenæus*, & hinc alibi colligit Musicen, *& mores componere, & iratos mentisque parum compotes lenire ac demulcere.* Quid enim Tibia ad corrigendos mores valuerit ex *Maximo Tyrio* constat, qui agrestes Boëtorum mores Tibiæ studium, Tibiæque aptatum Pindari carmen mitigasse tradit, Dissert. 21. Ut adeo non immeritò per Musicam nos certò quodam modo moratos fieri voluerit *Aristoteles* Polit. lib. 58. cui hujusmodi cantica, quibus animi à motibus purgarentur, dicuntur, μέλη καθαρτικὰ. Sed de his

consule *Saresberiensem* lib. 1. Polycrat. cap. 6.

A Prophetis olim adhibita instrumenta musica Rabbini volunt, animos suos recreandi exhilarandique gratia, quod Spiritus Domini requirat animum lætum ac hilarem: mœstum autem & tristem fugiat. Apud Prophetam fidelium gaudium, quo sunt afficiendi propter Assyriorum cladem, Tibiarum cantui simile habetur, sic *Esaiæ* cap. 31. vers. 29. *Illud canticum futurum est vobis ut noctis qua sanctificatur festum: & lætitia animi, qualis est euntis cum Tibia.* Ita de Babylone, quia in deliciis diu vixerat, *Apocalyps.* 18. vers. 21. *Cum impetu projicietur Babylon urbs illa magna: nec amplius invenietur. Et vox citharœdorum & musicorum & Tibia atque tuba canentium non audietur in te amplius.* Scilicet magnam hujus Musices suavitatem fuisse oportet, cum plurimi hac usi sint ad vitæ austeritatem modulorum dulcedine temperandam, quapropter ab aliis propter sua-

vitatem

vitatem ſoni commendata eſt Tibia. Imo *Max. Tyrius* Diſſert. 15. in Homeri Heſiodique carminibus non magis narrationes, numerorum ſuavitatem, & harmoniæ elegantiam quàm in Tibia aliqua aut cithara miratur, atque Diſſert. 12. quodammodo cum Tibiæ ſuavitate, & cantu Sirenum comparationem inſtituere videtur. Sed Diſſert. 33. clariùs indicat quantam ad animos penetrandos atque afficiendos vim habeat: *Non enim corpori diffido quin ab igne calere, nec oculis quin à ſole illuſtrari, nec auribus quin Tibiæ modis affici poſſint.* Ubi elegantiſſimè eandem vim Tibiis ad aures demulcendas concedit, quæ corpori afficiendo ab igne, & oculis, radiorum luce perſtringendis, à Sole emanat.

Ego ejuſmodi plura apud Authores varios reperiens veſtigia, non poſſum quin fatear cum *Tullio* lib. 3. de Oratotore, *Nihil eſt tam cognatum mentibus noſtris, quam numeri ac voces: quibus & excitamur & incendimur,*

dimur, & lenimur, & languescimus, & ad hilaritatem & ad tristitiam sæpe deducimur.

CAPUT II.

Tibiæ *usus in curatione Morborum.*

PEculiarem apud veteres morbos curandi rationem aggredior, haud ignarus antiquis abhinc temporibus, medicamentis aliis non infimum locum datum. Asseverant hoc varia tum à saxis vetustis, tum literarum monumentis petita testimonia, quibus Medicis suus non denegatur honos,

Aras Pæoniam meruit Medicina per artem.

Apud Romanos sanè haud infimum dignitatis locum obtinuerunt Medici. Uti apud *Tacitum* lib. 4. Annal. Eudemus amicus ac Medicus Liviæ dicitur, & de Charicle idem lib. 6. Annal.

Erat,

Erat, inquit, *Medicus arte insignis nomine Charicles, omnes quidem valetudines regere Principis solitus, consilii tamen copiam præbere.* Statuas habebant publicas qualis apud *Ursinum* P. Pupii; idque non immerito, cum eleganter *Seneca* de Benef. adversariis respondet, quædam pluris esse quam emuntur: *Emis à Medico rem inæstimabilem, vitam & valetudinem.* Missas facio hic aliorum controversias de Medicis apud Romanos vel servis vel civitate prohibitis, cum distinctione tamen admittendas, quas ad alium forum relegabo, Volumini Antiquitatum Medicarum eas reservaturus. Non enim hic loquor vel de iis, qui olim certis quibusdam corporis partibus addicti artem ignobilem exercuere, vel de Pharmacopolis, qui olim Circumforanei, ex mente *Ciceronis* in Orat. pro Cluent. & *Horatii* Serm. lib. 1. Sat. 2. Quibus suum addit calculum ætate posterior *Gellius*, lib. 1. cap. 15. apud quem ita Cato: *Itaque auditis, non auscultatis, tanquam Pharmacopolam,*

lam, nam ejus verba audiuntur: verum ei se nemo committit si æger est. Hæc & talia pluribus prosequi præter instituti rationem est.

Novi Tibiarum cantum, quem hic propono, non in morbis omnibus curandis utramque paginam fecisse, sed alia advocata medicamenta non diffiteri possum, eaque diversa. Nonnulla à se inventa Prometheus apud *Æschylum* in Prometh. Vinct. gloriatur, quod primus monstraverit *misturas lenium medicamentorum, quibus omnes profligarent morbos.* Sunt tamen hujus ætatis quidam, qui, molestè nimis seduli, *misturas* medicamentorum, quæ jam apud Practicos non infimi subsellii felici & laudabili usu passim increbuere, irrisui habent; forsan propter nominis simplicitatem, à qua nihilominus non abstinuit, Romanæ linguæ non ultimum decus, *Quintilianus*, qui 1. Orat. 10. Medicamenta quæ *morbis & vulneribus medentur, ex multis atque interim contrariis inter se effectibus componi videmus,*

mus, *quorum ex diversis fit illa* mistura *una*, *quæ nulli earum similis est*, *quibus constat*, *sed proprias vires ex omnibus sumit*. Præter illa usitata, & communia medicamentorum genera, veteribus etiam fuere quædam quæ minus vel vulgata vel ad communem medendi methodum accommodata. Illud de Antonio Musa testatur *Suetonius* in Octav. cap. 59. qui statuam meruit juxta signum Æsculapii, ob servatum lactuca Augustum, quod pluribus ex *Plinio*, & *Suetonio* illustrat *Ant. Mizaldus* de Secret. Hort. lib. 2. in Præfat. De Radicula quæ sola Ptolemæum in prælio telo venenato ictum sanavit, *Cicero* lib. 2. de Natur. Deor. Hic ex multis unam peculiarem veteribus medendi methodum demonstrabimus, quæ in solo Tibiarum cantu constitit.

Novimus varios Musices modos variè animum afficere, ideoque non immerito à veteribus Musicam mentibus nostris cognatam dictam. Nimirum quem-

quemadmodum ad affectiones animi Tibias adhibuere, ita easdem ad morbos corporis profligandos introduxere. Refert Democritus apud *Gellium*, libro qui inscribitur de pestibus, aut rationalium regula, *plurimis hominum morbis medicinam fuisse incentiones Tibiarum.* Tanta prorsus est affinitas corporibus hominum mentibusque, & propterea quoque vitiis aut medelis animorum & corporum. Quod morbis medeatur Musica vide *Langium* Epist. Medic. lib. 3. cap. 6. *Brodæum* Miscell. lib. 4. cap. 31. *Stuckium* Antiquit. Conviv. lib. 3. cap. 20. Sed & ante hos non pauci idem memoriæ prodidere. Apud *Jamblichum* in Vit. Pythag. cap. 28. Musica creditur multum conferre ad sanitatem, si quis ea, quomodo convenit, utatur. Ergo jure Musicen ita loquentem introducit *Martianus Capella* lib. 9. *Quid? Afflictionibus corporum nonne assidua meditatione succurri? Febrem curabant vulneraque veteres cantione. Asclepiades etiam tuba surdissimis*

ſurdiſſimis medebatur: Iſchiadas quis neſciat expelli aulica αὐλικῇ, ſeu Tibiali) *ſuavitate? Xenocrates organicis modulis lymphaticos liberabat.* De dolore Iſchiadico conſentiunt alii. *Athenæus lib.* 14. *Morbis auxiliari Muſicen, Theophraſtus Libro de Enthuſiaſmo ſcripſit, & qui vexantur coxendice, eo cruciatu liberari, ſi quis, dum dolor urget, Tibiis Phrygiam modorum harmoniam canat.* Paria ex Eodem refert *Apollonius Caryſtius* in hiſtoriis mirabilibus, Muſicen multis animi corporiſque affectibus mederi: ut animi defectui, metui, diuturnis mentis alienationibus. Sanare etiam cantum Tibiæ iſchiadem & morbum comitialem. Subjungit deinde ſua ætate multos ac potiſſimum Thebanos Tibiæ cantu mederi morbis conſueviſſe. Ad prius confirmandum concurrit evidens *Gellii* teſtimonium, qui lib. 4. cap. 13. *Creditum*, inquit, *hoc à pleriſque eſt, & memoriæ mandatum: Iſchiaci cum maximè doleant, tum ſi modulis lenibus Tibicen incinat, minui dolores.*

dolores. Ego nuperrimè in libro Theophrasti scriptum inveni: viperarum morsibus Tibicinem scitè modulateque adhibitum mederi. Hunc *Gellii* locum corrigit *Muretus* Var. Lect. lib. 14. cap. 6. qui *Theophrastum* scripsisse putat, non lenibus modulis Tibiarum Ischiacos levari, sed harmonia Phrygia, quæ omnium vehementissima est & aptissima ad animos divino quodam furore incitandos: Cui animadversioni planè favet *Athenæus*, qui, loco à nobis supra adducto, expressè in hoc casu Phrygiam modorum harmoniam, Tibiis cantatam, ex *Theophrasto* laudat. Deinde quod de morsu viperarum, tibicine canente curato, superius subjicit *Gellius*, pro fabuloso habet *Hier. Mercurialis* de Morb. Venen. lib. 2. cap. 3. Aptiùs tamen *Muretus* arbitratur *Theophrastum* non de Viperis scripsisse, sed de iis Phalangiis qui Tarantulæ vocantur, quarum morsus Romæ plerumque innoxius, in Apulia, si negligatur, lethalis. Quippe ibi earum

quæ

morius

morſus ſaltationem inducit, quæ convulſionis quædam eſt ſpecies & Muſicæ tono Phrygio aut hyperdorio, à *Kirchero* in Arte Magnet. deſcripto, curatur, ſudore nempe per ſaltum excitato, quo humor noxius expellitur, ita explicante *Parente* meo in Quæſt. Nupt. 7. Cæterum Tarantulæ morſibus Tibicines ſubvenire experimento infallibili ſe comperiſſe teſtatur *Alexander ab Alexandro* Genial. Dier. lib. 2. cap. 17. ubi totam hanc rem late deſcribit, quomodo à tarantula, id eſt Phalangio, percuſſi, quos vulgo *Tarantatos* dicunt, non aliter ex ancipiti morbo convaleſcunt, quam ſi Tibicen vel cithariſta juxta eos diverſos modulos incinat. Veritatem eventus oculari teſtimonio confirmat, cum enim per loca illa diutino ſitu ſquallida & ardore ſolis ferventia cum aliquot comitibus iter intenderet, undique oppida, & vicos, alia tympanis, nonnulla fiſtulis, pleraque Tibicine conſonantia audivit: Cujus rei cauſam

quæ-

quærentibus relatum est, Tarantulæ morbo affectos undique per oppida curari.

Plutarchus ex Pratina commemorat, Thaletem Cretensem sorte quadam à Pythio edita adiisse Lacedæmonios, & utentem ope Musica eos à Pestilentia liberasse. Cujus facti meminit etiam *Martianus Capella* lib. 9. Sed *Mercurialis* de Pestilent. cap. 22. nihil aliud fuisse existimat musicam illam Thaletæ, & eorum militum qui apud *Homerum* cantu pestem fugarunt, nisi spem, gaudium, & lætitiam: quibus fit ut animi & corpora valentiùs pugnent adversus morbum pestiferum. Equos lymphatos desperata rabie correptos, solo Tibiarum cantu mitescere, proditum est ab *Aristotele.* Easdem Tibiarum modulationes conferre hominibus furore & mania correptis tradit *Cæl. Aurelianus* Chronic. lib. 1. cap. 5.

Ex illo Tibiarum in medicina morborum usu ortum crediderim, quod olim remedia ægris præstantes, *præcinere*

nere dicerentur, ex *Macrobio* lib. 2. in Somn. Scip. cap. 3. Nam alii ægrorum venas rhythmorum collatione penſabant, ut de Herophilo teſtatur *Martianus Capella.* Non ineptè, loca dolentia decantare: *Cœlius* dixit, quod à fiſtulatore quodam factum legimus, id quod *Galenus*, καταυλεῖν τοῦ τόπου dixit, *ſuper loco affecto Tibia canere.*

CAPUT III.

Tibia *in Regum Inauguratione.*

QUod tubis, buccinis, & Tibiis apud Iſraëlitas Regi jam inaugurato, cum à populo eſſet acclamandus, & ab inaugurationis loco deducendus, præcineretur, ſuſpicatur *Fortun. Scacchius* Myroth. 3. cap. 57. Atque hanc præcentionem comprobari credit 1. *Reg.* 1. ubi de prima Salomonis inauguratione agitur. Poſtquam enim ſacer textus adorationis ad ſonum buccinæ meminiſſet, de Præcentione, quæ tunc per-

personabat, cum Rex ad thronum deducebatur, his loquitur verbis : *Et ascendit universa multitudo post eum, & populus canentium Tibiis, & lætantium gaudio magno, & insonuit terra à clamore eorum.* Apud *Boxhornium* in Historia universali hunc morem de Judæis qui Bagdadin incolebant refert *Benjamin Tudelensis*, natione Hispanus, religione Judæus, cujus exstat Itinerarium, secunda editione à *Constantino L'Empereur* illustratum. Is autem de Judæorum horum Capitis Exulum, ut vocant, tanquam Regis, inauguratione ita: *Cæterum quo tempore Exulum Caput creare solent, ingentem pecuniæ vim cum Regi tum Principibus, & magistratibus erogat: idque eo die quo ipsi Rex manuum impositione potestatem confert. Tum in curru Regis secundario collocatum, ab aula Regis magni domum propriam cum tympanis, & fistulis deducunt, ubi deinde Academicis manum imponit.*

CAPUT IV.

Tibia *in Triumphis*.

CUm Tibicine, priſcis temporibus, triumphum actum eſſe, teſtimonium *Cenſorini* probat de die Natal. cap. 12. Ejuſque rei exemplum habet *Appian. Alexandrinus*, apud quem in Scipionis triumpho, Imperatorem lictores præibant, purpureis amicti veſtibus; tum citharœdorum & tibicinum turba ad Hetruſcæ ſimilitudinem pompæ: Hi ſuccincti, coroniſque aureis redimiti ſuo quiſque ordine canentes, pſallenteſque prodibant. De quibus conſule *Panvinium* lib. de Triumphis. Hinc C. Duillius, qui primus navalem Triumphum ex Pœnis retulit, quotieſcunque epulaturus erat, ad funalem cereum præeunte Tibicine, à cœna domum reverti ſolitus eſt, inſignem bellicæ rei ſucceſſum nocturna celebratione teſtando, ut *Valer. Maximus*

lib. 3. cap. 6. Factum id ut triumphi quondam acti commemorationem cottidie repræsentaret, si credimus *L. Floro* lib. 2. cap. 2. *Victor ergo apud Liparas, mersa & fugata hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit? Cum Duillius Imperator, non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi à cœna rediret, prælucere funalia, præcinere sibi Tibias jussit, quasi quotidie triumpharet.* De Duillio idem testatur *S. Aurelius Victor* de Vir. Illustrib. Et de eodem *Silius Italicus* lib. 6.

Cui nocturnus honos, funalia clara, sacerque
Post epulas Tibicen adest.

Hunc autem honorem soli sibi concessum toto vitæ tempore conservavit. *Cicero* de senectute: *C. Duillium, M. filium, qui Pœnos primus classe devicerat, redeuntem è cœna senem sæpe videbam puer. Delectabatur cereo funali & tibicine: quæ sibi nullo exemplo privatus sumpserat. Bulengerus* de Triumph.

cap.

cap. 28. uſum hunc Tibiæ ita diſpeſcit, ut illam in ovatione, tubam in triumpho adhibitam velit, quod confirmat ex *Plutarcho* de ovatione Marcelli.

CAPUT V.

Tibia *in Bello.*

AD milites congregandos, & exercitum, inſtructa acie, excitandum tranſiit Tibiarum apud veteres uſus, quem intento digito monſtrat *Nonnus* Dionyſ. lib. 28.

—— ἀολλίζων δὲ μαχητὰς
Βάρβαρος ἐσμαράγησεν ἀγέστρατος αὐλὸς Ἐνυοῦς.

— Congregans verò milites
Barbara reſonabat exercitum excitans
Tibia Bellonæ.

Idemque non uno in loco apud eum reperio, Dionyſ. lib. 14. & 20. atque 39. Præcipuè verò fortiſſimi Lacedæmonii cum Tibia ſub ſignis erant, ex *Athenæo* lib. 14. Cui inter alios adſtipulatur

Stobæus Serm. 42. *Mittuntur autem una cum Rege vates, medici & tibicines. Tibiis enim ad pugnas pro tubis semper utuntur.* De Lacedæmoniis hoc refert expeditionem in externam regionem parantibus, quippe illi pro tubis, quarum usus apud alios in bello viguit, Tibias elegerunt, non sine ratione, si credimus *Polybio* lib. 4. *Neque existimandum, veteres Cretenses & Lacedæmonios, loco tubæ Tibiam & rhythmum* [αὐλὸν καὶ ῥυθμόν] *ad bellum sine causa usurpasse.* Paulo aliter de Cretensibus *Martianus Capella* lib. 9. *Cretenses dimicabant ad citharam, Lacedæmonii ad Tibias.* Idem de his confirmat *Gellius*, & autorem *Thucydidem* laudat lib. 1. cap. 11. *Auctor historiæ græcæ gravissimus Thucydides Lacedæmonios summos bellatores, non cornuum tubarumque signis, sed Tibiarum modulis in præliis usos esse refert.* Et mox: *Cum procinctæ igitur classes erant & instructæ acies, cœptumque in hostem progredi, tibicines inter exercitum positi, canere inceptabant.*

Ea

Ea ibi præcentione tranquilla & venerabili ad quandam quasi militaris musicæ disciplinam, vis & impetus militum, ne sparsi dispalatique pro uerent, cohibebant. Solonis hoc admonitionibus factum est, ut ad Tibiam aciem instruerent, si verus est *Sextus Empiricus* Adv. Matemath. lib. 6. Sed *Max. Tyrius* Dissert. 21. perhibet apud Spartiatas suos hoc excogitasse Lycurgum, qui Tibiam pro Duce militari juventuti in præliis præire voluit. Illi postea sequebantur & tripudiantes hostem invadebant. In bello contra Messenios, ut annotat *Patricius* de Republ. lib. 2. tit. 2. cum jam penè succumberent in acie Lacedæmonii, hoc animadvertens Tyrtæus tibicen peregregius mutatis Tibiæ modulis adeo militum animos in pugnam concitavit, acrioresque reddidit, ut Messenios jam penè victores Lacedæmoniis subjecerit. Quippe morem illum ingrediendi ad Tibicinum modulos in prælio institutum à Lacedæmoniis, refert ex *Aristotele Gellius*,

quò manifeſtior fieret exploratiorque militum ſecuritas & alacritas. *Nam diffidentiæ*, ut ait, *& timori cùm ingreſſione hujuſcemodi minimè convenit, & mœſti atque formidantes ab hac tam intrepida ac tam decora incedendi modulatione alieni ſunt.* Unde Ageſilaus quærenti cuipiam, quare ad Tibias dimicarent Spartiatæ? Reſpondit: Ut cum ad modos incedunt, ignavi & fortes elucescant, ex *Plutarch.* in Apoph. Contrarium autem exiſtimat *Thucydides* apud *Gellium* loco ſupra allato, Tibiis in re militari progreſſui atque receſſui ſignum datum, non prorſus ex aliquo ritu religionum, neque rei divinæ gratia, neque etiam ut excitarentur atque vibrarentur animi, quod cornua & litui moliuntur, ſed contra, ut moderatiores fierent, quod tibicinis numeris temperatur.] Nihil enim in adeo in aggrediendis hoſtibus, atque in principiis præliorum ad ſalutem virtutemque aptius eſſe, quam ſi permulcti ſonis mitioribus, non immodicè ferocirent. Hinc *Plutarchus*

tarchus lib. de Cohib. Iracund. Lacedæmoniis pugnaturis concentu Tibiarum iram ademtam testatur. Ideoque ex barbaris multi Legatos ad hostes cum Tibiis & cithara miserunt, ut eorum infestas mentes emollirent, quemadmodum *Athenæus* lib. 14. ubi etiam ex *Herodoto* refert Lydos in exercitu concinentes habuisse fistulatores & fidicines atque fœminas Tibicinas, id quod ex eodem apud *Gellium* legitur lib. 1. cap. 2. Tyrrhenos ad Tibiam pugnare, ex *Aristotele* tradit *Pollux* lib. 4. cap. 7. De Thebanis *Statius* Thebaid. lib. 8.

Thebanique urunt sonitus, & amara lacessit
Tibia .....

Ad Tibiam Amazones arma tractarunt, ut ex *Martiano Capella* probo qui lib. 9. *Quid Amazones? Nonne ad calamos arma tractabant? Quarum una, quæ concipiendi studio venerat, cum Alexandrum salutaret, donata Tibicine, ut magno munere, gratulata decessit.* In castris quoque Romanis Tibiarum usus

fuit, vel cum ad concionem vocarent, vel cum silentium dicerent, quod notat *Scaliger* de Art. Poët. lib. 1. cap. 20. Imo quot in Romanorum exercitu fuerint Tibicines, inde elucet, quod Servius Tullius apud *Livium* lib. 1. Tibicines Cornicinesque in tres centurias distribuerit: *Quinta classis aucta, centuriæ triginta factæ: fundas, lapidesque missiles hi secum gerebant. In his accensi, cornicines, tibicinesque in tres centurias distributi. Undecim millibus hæc classis censebatur.* Ita etiam *Martian. Capella* lib. 9. *In Italia Sibaritas tibicines ad prælia præire quis nescit?* Turcæ etiam Tibiarum concentum cum tympani sonitu conjungunt, edocti ab Arabibus, si fides erit *Bellonio*, ita referenti lib. 3, singul. c. 18.

CA-

CAPUT VI.

Tibia *in Hymnis, & Deorum placationibus apud Paganos.*

AD Hymnos & Deorum venerationes usitata est Tibia, nec male cum Diis suis actum putarunt gentiles, si tantùm in hymnis, eorum honori dicatis, hoc voluptatis genus ad eos demulcendos adderent. Non infrequentem hunc morem fuisse plurimi testantur. *Isidorus* lib. 2. cap. 15. *Ut enim*, inquit, *in veneratione Divina Hymni, ita in Nuptiis Hymenæi, in funeribus threni & lamenta ad Tibias canebantur.* Cybeles hymnos, quos *Matroa* vocarunt, primus Tibia cecinit Sirites, ut ex *Athenæi* lib. 14. constat, cum quo in eandem conspirat sententiam *Pollux* lib. 4. c. 10. σειρίτης κατηύλησε τὰ μητρῷα πρῶτος. *Dalecampius* μητρῷα vertit *Cereales hymnos.* Apud *Apulejum* de Deo

Socrat. numina Barbara ſtrepitu cymbaliſtarum, & tympaniſtarum, & *choraularum* gaudent, contra Ægyptia numina plangoribus, Græca choreis. In Minervæ hymnis uſum Tibiarum probat *Cæl. Rhodiginus* Lect. Antiq. lib. 9. cap. 7. Eundemque ad hymnos Apollinis in ludis Pythicis accommodatum, ante *Natal. Comitem* Mythol. lib. 5. cap. 2. teſtantur abunde *Euripides* in Troadibus, & *Sophocles* Trachin. Nemo autem clariùs *Statio* has ad Tibiam placationes in Hymnis Deorum refert, qui Thebaid. lib. 8.

——— Gemina æra ſonant, Idæaque terga
Et moderata ſonum vario ſpiramine buxus.
Tunc dulces ſuperos atque omne ex ordine alumnum
Numen, ubique ſacri reſonant Pæanes, ubique
Serta, coronatumque merum.

Introductus autem in hymnis eſt hic Tibiarum uſus propter miſeram ſuper-

perstitionem, qua occæcati crediderunt Pagani, hoc Deos suos iratos mitescere & ad tranquillitatem ferventes animos componi, quod eleganter prosequitur *Arnobius*, quem ita lib. 7. locutum accepimus: *Etiamne Dii æris tinnitibus, & quassationibus cymbalorum* (afficiuntur?) *Etiamne symphoniis? Quid efficiunt crepitus Scabillorum? ut cum eos audierint Numina honorificè secum existiment actum, & ferventes animos irarum oblivione deponant. An numquid ut parvuli pusiones ab ineptis vagitibus crepitaculis exterrentur auditis, eadem ratione omnipotentia Numina Tibiarum stridore mulcentur?* Detestanda hæc Gentilium conditio fuit, qui non judicarunt indignum eas Diis tribui voluptates, quibus corpora terrena delectantur & quas expetunt aures, enervati pectoris dissolutione mollitæ, quem ipsorum errorem, non minus eleganter quam piè ipsis iterum objectum ex *Arnobio* referam, qui Adversi. Gent. lib. 7. *Vos*, inquit, *æris tinni-*

tibus & Tibiarum sonis, vos equorum curriculis & theatralibus ludis, persuasum habetis Deos & delectari, & affici, irasque aliquando conceptas eorum satisfactione molliri: nos inconveniens ducimus, quinimo incredibile judicamus, eos qui gradibus mille genus omne virtutum perfectionis transierint summitate, in voluptatibus habere atque in deliciis esse res eas, quas homo sapiens rideat, & quæ non aliis videantur continere aliquid gratiæ, quam infantibus parvulis & trivialiter & populariter institutis.

CAPUT VII.

Tibia *in Sacris & Sacrificiis Gentilium.*

IN sacris etiam, quæ Diis suis solvebant Gentiles, Tibia introducta est, ut ideo *Sacrifica Tibia*, *Senecæ*, in Agamemn. Et *Ovidius* Fast. lib. 6.

Can-

Cantabat fanis, cantabat Tibia ludis.
Eadem mente aris aſſignat carmen, ad Tibiam cantatum, *Propertius* lib. 4. El. 6.

Spargite me lymphis, carmenque recentibus aris
Tibia Mygdoniis libet eburna cadis.

Quam hic intelligat Tibiam alibi diſputamus, nunc propoſiti ratio exigit tantùm ſingula conſiderare quæ uſum Tibiarum ſpectant in ſacris & ſacrificiis Veterum.

A funeribus ad ſacrificia Tibiarum uſus tranſiit, quod ex *Iſidoro* confirmo, qui Orig. lib. 2. cap. 20. *Tibias*, inquit, *excogitatas in Phrygia ferunt: has quidem diu funeribus adhibitas, mox & ſacris Gentilium.* Primus hunc uſum ad ſacrificia tranſtuliſſe creditur Midas cum Matrem ſuam inter Deos reponeret, perhibente *Euſtathio* lib. 17. Iliad. Nec in omnibus ſacrificiis adhibitas eſſe conſtat ex *Plutarcho*, qui θυσίας interdum eſſe ἀχόρȣς καὶ ἀναύλȣς oſtendit. Abi-

di

di Osiris colebatur sed in ejus templo, teste *Strabone* lib. 17. non licebat, nec Tibicini, nec citharœdo sacrificium auspicari, quemadmodum mos erat aliis Diis. Apud Tenedios lex fuit, si credimus *Diodoro Siculo* lib. 5. ne Tibicinum quisquam templum ingrederetur, propterea quod novercæ calumniis tibicen quidam falso testimonio adstipulatus fuisset. De Nerone etiam perhibet *Suetonius*, quod, quo primum die post excessum Augusti curiam intravit, quasi pietati simul & religioni satisfacturus, thure quidem ac vino, verum sine Tibicine supplicaret, Minois exemplo, qui paria in morte filii olim fecerat. Frequentior tamen mos viguit non sine Tibicine sacrificia peragere, quem receptum plerisque memorat *Macrobius* lib. 2. in Somn. Scipion. cap. 3. *Ideo canere cœlum etiam Theologi comprobantes, sonos musicos sacrificiis adhibuerunt, qui apud alios lyra vel cithara, apud nonnullos Tibiis, aliisve musicis instrumentis fieri solebant.*

De Tibicinibus Romanis qui sacris publicis præsto erant, illustrem planè *Gruterus* suggerit Inscriptionem Pag. 269. Cujus partem hic adducam, quæ ad rem nostram facit:

TIBICINES. ROMANI
QVI. SACRIS
PVBLIC. PRAEST. SVNT.

Ex hac Inscriptione aliam commodè explico, quam affert *Gruterus* Inscript. Pag. 175. quæ in hunc modum se habet:

COLLEGIO TIBICINVM.
ET. FIDICINVM ROMANORVM
QVI. S.P.P.S.
TI. IVLIVS. TYRANNVS.
MVNIS. PERPETVVS. ET
VLIVS. TYRANNVS. F.
H.C.D.D.
DEDICATVM. K. MART.
RSO. SERVIANO. II. L. FABIO.
IVSTO. COS.

Ubi S.P.P.S. ex inscriptione superiùs prolata interpretor: Qui *Sacris Publicis Præsto Sunt*.

Ideo-

Ideoque *Templorum Tibicines* dicuntur apud *Jul. Firmicum* lib. 4. cap. 7. Et *Tibicines ſacrorum* apud *Gellium* lib. 1. cap. 12. Inter miniſtros Sacerdotum numerantur à *Roſino* Antiq. Rom. lib. 3. cap. 31. Imò ipſos Sacerdotes pro Tibicinibus ſumptos non obſcurè elici poſſe videtur ex eleganti apud *Gruterum* Inſcriptione, pag. 30. ubi *Sacerdotis Tibicinis Albii Verini* mentio fit.

Cum Tibicines ab uno ſacrificante ad alium, qui etiam rem divinam faceret, tranſirent, proverbium ortum eſt: *Tranſire Tibicinis Latini modo*, quo *Cicero* utitur pro Muræna. Nam Romani in ſuis ſacrificiis Latinis plerumque Tibicinibus uſi ſunt. Græci tamen meminit *Varro* lib. 3. de R. R. *Sed non in Italia quos tibi ſacrificanti ad tibicinem Græcum gregatim veniſſe dicebas ad extremum litus.*

Priſca religione obſervatum jus fuit Tibicinum in æde veſcendi, eorum nempe, qui ſacris inſervierunt. De qua re inſignis apud *Livium* hiſtoria legitur

tur lib. 9. quod Tibicines prohibiti in æde Jovis vesci, hoc jus, antiquitùs traditum, sibi ereptum ægre ferentes, Tibùr uno agmine abierint, adeo ut nemo in urbe esset, qui sacrificiis præcineret. Ejus rei religio tenuit Senatum legatosque Tibur misit, qui darent operam ut hi homines Romanis restituerentur. Tiburtini benigne polliciti, totam rem ita referente *Livio*, primum accitos in curiam hortati sunt, ut reverterentur Romam: Postquam perpelli nequibant, consilio haud abhorrente ingeniis hominum eos aggrediuntur. Die festo alii alios, per speciem, celebrandarum cantu epularum causa invitant, & vino oneratos sopiunt: atque ita in plaustra somno victos conjiciunt ac Romam deportant. Nec prius sensere, quàm plaustris in foro relictis plenos crapulæ eos lux oppressit. Tunc concursus populi factus, impetratoque ut manerent, datum, ut triduum quotannis ornati cum cantu per urbem vagarentur: restitutumque in æde vescendi

jus

jus iis, qui ſacris præcinerent. Hoc eorum jus in Capitolio publice veſcendi confirmat *Cenſorinus* de Die Nat. cap. 12. Et hinc Tibicines pingues paſſim ab Autoribus appellantur. Quo ſenſu explicandus eſt *Virgilius* lib. 2. Georg.

Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras.

Pro tibicine qui in ſacrificiis eburneis Tibiis præcinuit, & *Servius* pinguem notat, ſcilicet victimarum carnibus. A quo vix diverſus eſt *Plautus* Aulul. Act. 2. Sc. 5.

At nunc tibi dabitur pinguior Tibicina,

Quippe cum Tibicinæ etiam frequenter conviviis intereſſent, ut non potuerint non hoc nomine jure ſignari. Unde Tibicinis vitam vivere, erat lautè quidem, ſed alieno ſumptu, de quo *Caſaubonus* ad *Athenæum* lib. 1. cap. 8. Ita *Plautus* Moſtellar. Act. 3, Scen. 2.

Muſice hercle agitis ætatem, ita ut vos decet:
Vino, & victu, piſcatu probo & electili

Vitam

Vitam colitis,

Cur autem in ſacrificiis ſuis Tibiarum incentiones tam neceſſarias crediderunt Pagani, non obſcurum eſt melioresAutores pervolventi, miſeraſque illorum ſuperſtitiones perluſtranti, qui hanc aurium voluptatem Diis ſuis gratam putarunt. Unus ex variis hoc illuſtrat *Cenſorinus* de die Natal. cap. 12. ubi de Muſica ſermo eſt: *Nam niſi grata eſſet*, inquit, *immortalibus Diis, qui conſtant ex anima Divina; profecto ludi Scenici placandorum Deorum cauſa inſtituti non eſſent: Nec Tibicen omnibus ſupplicationibus in ſacris ædibus adhiberetur: nec cum Tibicine triumphus ageretur, non Apollini cithara, non Muſis Tibiæ, cæteraque id genus eſſent attributa. Non Tibicinibus, per quos Numina placantur, eßet permißum aut ludos publicè facere, aut veſci in Capitolio.* Præterea Tibicinem canere oportuit in ſacrificiis ne quid infauſti exaudiretur, quod à *Roſino* annotatum lib. 3. Antiq. cap. 39. ſed ante eum ex *Plinio* idem mihi

mihi conſtat lib. 28. cap. 2. Cujus moris origo forſan ex eo deduci poterit, quod ex *Plutarcho* de ſuperſtitione refert *Cauſſinus* Symbol. Ægypt. Sapient. lib. 2. Hierogl. 74. Nimirum Carthaginenſes Saturno filios immolabant, & qui nullos habebant, à pauperibus miſerabiles victimas emere cogebantur. Adſtabat autem in ipſo ſacrificio Mater rigida, & abſque gemitu: Si enim ingemuiſſet jacturam faciebat & honoris & filii. Interim ante ſtatuam omnia Tibiarum cantu, & tympanorum pulſu perſonabant, ne quis clamor exaudiretur.

Non ſolum in ipſis ſacrificiis, opere ſuo fungente Sacerdote cum aliis ſacrificii miniſtris, Tibiæ præcinuerunt, ſed eædem ad ſacra convocarunt Ethnicos, & à Tibicinibus ſacrificium auſpicatum quod apud *Strabonem* obſervo lib. 17. Et clara ejuſdem ritus veſtigia deprehendo apud *Heliodorum* Æthiop. lib. 3. quem ita interpres reddidit: *Subſequebatur bos aliarum victimarum*

di-

diversa multitudo. Cujuslibet autem animantis genus, seorsim & ordine ducebatur, cum Tibia & fistula initiatoriam quandam & denuntiatricem sacrificii partem inciperet. Sic *Statius* Thebaid. lib. 5. vers. 94.

— *Cum sacra vocant, Idæaque suadet*

Buxus ......

Et has, quibus præviis victimas obtulerunt, eas fuisse credo, quas *Præcentorias tibias* vocarunt, quemadmodum *Thurarias*, quibus usi sunt cum thus in aram inderent nec immolarent hostias. Quippe non solum Thus apud Romanos, sed etiam hostiæ ad præconem & tibicinem immolari solitæ. De his elegans occurrit *Ciceronis* locus in Orat. contra Rullum: *Erant hostiæ majores in foro constitutæ, quæ illis prætoribus de tribunali, sicut à nobis Consulibus de consilii sententia probare ad præconem & Tibicinem immolabantur.* Nec aliter intelligendus est *Catullus* lib. 4. El. 1.

Par-

Parva ſaginati luſtrabant compita porci,
Paſtor & ad calamos exta litabat ovis.

Ex marmoribus & ſaxis, ubi ſacrificia veterum conſpiciuntur expreſſa, hæc non parum lucis mutuantur. Apud *Gruterum* pag. 1007. ſaxum exſtat delineatum quod ſacrificii actum exhibet, ſacerdoti adſtante Tibicine, qui geminas Tibias ori inſertas inflat; adeſt etiam victima quæ ultimam necem exſpectat, quemadmodum ex *Grutero* ejus icon demonſtrat.

Sylvani etiam ſacrificium non ſine Tibiarum præcentione peractum evincit Tabula marmorea à *Grutero* deſcripta, cujus delineatio graphica à *Tomaſino* exhibetur lib. de Donar. qui eam *Jo. Bapt. Caſalio* debuit. Ipſam illam Tabulam Marmoream, hic adjectam, nuper Romæ contemplatus ſum in Muſæo Amiciſſimi *Jo. Petri Bellorii*, qui Antiquitatis Veſtigia æterna cum fama ab oblivione vindicat.

pag. 190.

SACRVM. SANC

car. Stat ibi Sylvanus inter quercum & palmam, altera manu falcem habens, altera ramum, à finiſtris duo adſtant, quorum alter porcum, Sylvano ſacrum, litandum tenet. A dextris inter duos ruſticos adeſt agreſtis puer, qui pone quadratam aram diſtentis buccis geminam Tibiam inflat. Quippe, quod notandum, nullibi ſacrificium expreſſum videre eſt, quin ibidem aliquis duplicem Tibiam inflans conſpiciatur. Is ſenſus eſt *Virgilii* lib. 9. Æneid.

—Ire per alta
Dindyma, ubi aſſuetis biforem dat
Tibia cantum.

Quod idem manifeſtiſſime deprehenditur in nummis æreis Domitiani, ubi in ludis ſæcularibus ſacrificium exprimitur, quales duos hic referendos cenſui,

In Columna Trajana ſecundum explicationem *Ciacconii* num. 187. Trajanus cum Dacis congreſſurus, Deos ſacrificio prius placandos cenſet. Sacrificat autem ibi Trajanus velato capite, ut mos eſt Sacerdotibus, vinum vel

ſan-

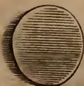

COS·XIIII
LVD· SAEC·F·
S C

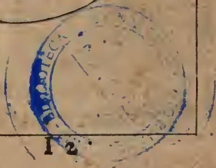

COS·XIIII
LVD SAEC·F·
S C

ſanguinem mactatæ victimæ patera ſuper aram igne flammantem infundens. Adſtant ſignà, ſacerdotes, & Tibicines lauro coronati. *Fortunius Licetus* in Gemm. Annular. Antiq. Schemat. 32. Gemmæ imaginem exhibet ſacrificium ſuis repræſentantis adſtante Tibicine, & ſimul alius gemmulæ figuram ex Muſæo *Jo. Galvani* Patavii, quæ duas Tibias rectas inflantem hominem ad altare ſacrificii exprimit; Nos ambarum apographum verſa paginâ lectori curioſo damus.

Totus ordo ſolemnis ſacrificii elegantiſſimè quoad omnes partes adumbratur in figura marmoris antiquiſſimi *Bapt. Caſalio* tranſmiſſa ab Illuſtr. *Caſſiano à Puteo*, quam de Splend. Urb. Rom. partis 3. capiti 1. inſeruit. In hoc ſacrificio primò tres deferunt Caniſtrum ad ſacrificii neceſſaria. Sequuntur *quatuor Tibicines coronati, longas Tibias inflantes*, atque alii quinque juvenes cum galeis & ſcutis. Præterea ſex alii juvenes, ſeu

BIBLIOTECA

Camilli, ſacrificio miniſtrantes ferunt duo magna candelabra ad ſuffumigandum odoramenta ſacrificii. Subſequuntur alii duo, quorum alter ſenior plectrum ſonat, *alter junior diſtentis buccis geminam Tibiam inflat.* His proximi conſpiciuntur tres, qui longum aliquod lignum portant, & alii duo ſenes cum faſcibus & ſecuribus: tres autem adſiſtunt Popæ, quorum unus cum acerra defert ollam magnam ad coquendas carnes ſacrificii, & alii duo tenent bovem mactandum; ex his unus fert ſupra caput ciſtam repletam cultris ad ſacrificium neceſſariis: Demum exſtat ſacerdos capite cooperto ſupra flexilem tripodem ſacrificans, *cum tibicine*, qui Tibiam inflat, qua *in aurem ſacerdotis cani ſolebat*, ut loquitur *Servius* in Georg. lib. 2.

Ex toto ſacrificii ordine ſolos Tibicines Tibias longas inflantes hic adducam, unde commodè intelligimus longis Tibiis uſos ſacrificantes, quod & proverbium indicat de iis qui inutilia

fa-

pag. 196.

faciunt, ut apud *Xiphilinum* in Othone: *Itaque cœpit eum subito facti pœnitere, dixitque: Quid me oportebat longis Tibiis canere* (μακροῖς αὐλοῖς αὐλεῖν) Quod proverbium familiare ipsi fuisse tradit *Suetonius* in Othon. In eos enim dicitur qui aliquid parum ad rem faciunt, nimirum, quia parvas Tibias cum aliquis commodè tractare possit, longas sumit ad quas minus est idoneus, de quo adi *Turnebum* Adv. lib. 5. cap. 1. Qui has longas Tibias, quibus supplicantes utebantur, inflarunt Spondaulæ dicti sunt ex mente *M. Victorini* de Spondæo: *Dictus à tractu cantus, qui per longas Tibias in templis à supplicantibus editur: unde Spondaulæ dicebantur, qui hujusmodi Tibias inflare consueverunt.* Parum diversè *Spondiales* vocantur *Isidoro* Orig. lib. 1. cap. 16. *Spondæus tractus quidam dicitur circa aures sacrificantium, unde qui Tibiis canebant in sacris gentilium spondiales dicebantur.*

Nonnunquam Tubas in sacrificiis ad-

hibitas obſervo, uti inde probo, quod apud *Feſtum*, *Armiluſtrum* dicatur *feſtum quo armati res divinas faciebant & dum ſacrificabant, Tubis canebant.* Apud *Varronem Tubiluſtrum* dicitur, *quod eo die ſacrorum Tubæ luſtrantur.*

Præterea in conſecratione præſentem Tibicinem teſtatur *Cicero* in Orat. pro domo ſua: *An conſecratio*, inquit, *nullam habet jus, dedicatio eſt religioſa? Quid ergo illa tua tum obteſtatio Tibicinis? quid foculus? quid preces? quid priſca verba voluerunt?* Sic *Xiphilinus* in Auguſto, de conſecratione poſt mortem Auguſti, thus adhibitum in ſacrificio refert, Tibicinem autem adeſſe prohibitum.

Phryges in Dindymenes ſacris choreas ad Tibiam agebant atque ad Phrygium modum ſaltabant, teſte *Seneca* in Troad.

Non inter aras mobili velox pede
Revocante flexo concitos cornu modos
Barbarica priſco templa ſaltatu coles.

Hujus moris veſtigia non obſcura depre-

prehendes in *Euripide* in Troad. *Herodiano* Hist. sui Temp. lib. 5. atque *Heliodoro* Æthiop. l. 7. Nos autem hinc transibimus ad sacra Magnæ Deûm Matris explicanda, in quibus Tibiarum præcentionem frequentissimam demonstrabimus.

CAPUT VIII.

Tibia *in sacris Magnæ Deûm Matris.*

Almo fluvius erat Urbi Romæ vicinus, apud quem Romani sacra olim Cybeles faciebant eodem ritu, quo Galli sacerdotes in Phrygia, simulachrum Deæ, cultusque victimarios facientes, adhibitis Tibiarum cantibus. Totam rem *Ovidius* illustrat lib. 4. Fastor.

Est locus, in Tiberim qua lubricus influit Almo,
Et nomen magno perdit ab amne minor.

Illic purpurea canus cum veste Sacerdos
Almonis Dominam sacraque lavit aquis.
Exululant comites furiosaque Tibia flatur.

Quod pariter in Phrygia cum Tibiarum incentione culta sit Deûm Mater, ex multis id probantibus unum afferam *Claudianum* de Rapt. Proserp. v. 266.

Mater iò, seu te Phrygiis in vallibus Idæ
Mygdonio Buxus circumsonat horrida cantu,
Seu tu sanguineis ululantia Dindyma Gallis
Incolis, & strictos Curetum respicis enses.

Dicebantur enim ejus sacerdotes Curetes, unde *Sidon. Apollinaris* Carm. 9. vers. 202.

Non hic Dindyma, nec crepante Buxo
Curetas Berecynthiam sonantes.

Iidem aliis Corybantes sunt, de quibus nos

nos lib. 2. cap. 1. De utrisque hic elegantem *Claudiani* locum afferam, qui lib. 2. in Eutrop. vers. 279.

Interea gelidæ secretis rupibus Idæ
Dum sedet, & thyasos spectat de more Cybelle,
Curetumque alacres ad Tympana suscitat enses;
Aurea sanctarum decus immortale comarum
Defluxit capiti turris, summoque volutus
Vertice crinalis violatur pulvere murus.
Obstupuere truces omen Corybantes & uno
Fixa metu tacitos presserunt orgia Buxos.

Ubi commodè omnem Cybeles in sacris his apparatum indicat, quem fusius hic explicare instituti ratio non exigit. De eo fusius egerunt, *Pignorius*, *Rosinus*, & *Sylvius* Comment. ad Leg. 12. Tab. c. 17. quos consulat cui volupe. Sufficit mihi ex condicto demonstrasse,

ut in aliis Veterum ſacris Tibiarum uſum adhibitum, ita & in Cybeles ſacris eundem non omnino neglectum. Luculentior cunctis mihi teſtis eſt *Catullus* Carm. 64.

— Cybelles Phrygia ad nemora Deæ
Ubi cymbalum ſonat vox, ubi tympana reboant,
Tibicen ubi canit Phryx curvo grave calamo.
Ubi capita Mænades vi jaciunt hederigeræ,
Ubi ſacra ſancta acutis ululatibus agitant.

De ululatibus illis in ſacris Deûm Matris hic non multis agam, nec Attinis luctum fuſiùs explicabo, ex quo hunc ululatum ortum conſtat ex *Seneca* in Agamemn. verſ. 686.

Non ſi molles imitata viros
Triſtis laceret brachia tecum,
Quæ turritæ turba Parenti
Pectora rauco concita buxo
Ferit, ut Phrygium lugeat Attyn.

Ideoque *Ovidius* Art. Amat. lib. 1.

Iſta

Ista jube faciant, quorum Cybeleia Mater
Concinitur Phrygiis exululata modis.

Quippe hanc Phrygii modi, qui Tibiis canebatur, proprietatem libri hujus cap. 1. docui, ut mentes audientium ad furorem & insaniam exagitaret, & hinc omnes ad Phrygia Cybeles sacra, ubi Phrygio numero Tibia mentes stimulabat, admissi, quasi furore correpti describuntur. *Virgilius* in Ceiri vers. 166.

Sæpe velut gelidis Ciconum Bistonis in oris,
Ictave barbarica Cybeles antistita buxo:
Infælix virgo tota bacchatur in Urbe.

Nimirum talem insaniam & furorem ratio sacrorum exigebat, ut Attinis planctus imitarentur, & alia quæ hic prosequi animus non est.

Propterea quod tam necessarium in cultu Cybeles Tibiæ locum habuêre, ideo illam cum Tibiis semper finxerunt, ex *Arnobio* lib. 6. Adv. Gent. non repugnantibus antiquis marmoribus. De choraula, qui Matrem Idæam circumgestantibus cornu canens adam-

bulabat, *Apulejus* Metam. lib. 8. & paulo post hunc cum Tibiis Matris Idææ cultum evidentissime confirmat, ubi inquit: *Inibi Vir principalis, & aliàs religiosus, & eximiè Deum reverens, tinnitu cymbalorum & sonitu tympanorum, cantusque Phrygii mulcentibus modulis* (ita Tibiarum cantum exprimit) *excitus, percurrit obviam, Deamque* (Idæam Matrem) *votivo suscipiens hospitio, nos omnes intra conseptum domus amplissimæ constituit: numenque summa veneratione atque hostiis optimis placare constituit.*

Sacerdotibus, sacris Phrygiæ Deæ initiatis, etiam stipem ad Tibiam colligere concessum fuit, quod apud *Ovidium* animadverto, qui lib. 1. de Pont. El. 1.

Ante Deûm Matrem cornu Tibicen adunco
Cum canit, exiguæ quis stipis æra neget?

Et talis Dionysius ille fuit apud *Ælianum* Var. Hist. lib. 9. cap. 8. qui Corinthi multas variasque vitæ vicissitudines

nes expertus, ob extremam paupertatem tandem ſtipem ab hominibus cogendo tympanaque pulſando, & Tibiis modulando vitam tranſegit. Prohibitum autem erat, ut apud *Ciceronem* lib. 2. de Leg. ne, præter Idææ Matris famulos, eoſque juſtis diebus, quis ſtipem cogeret. Illis autem hæc licentia ſtipem poſcendi conceſſa eſt Lege à Metello lata, cujus cauſam *Ovidius* aperit loco ſupra citato:

..Dic, inquam, cur hic ſtipe quærat opes?
Contulit æs populus, de quo delubra Metellus
Fecit, ait, dandæ mos ſtipis inde manet.

Hanc ſtipem reſpexit *Seneca* de Benef. lib. 7. cap. 4. *Omnia*. inquit, *Deorum ſunt, tamen Diis poſuimus donum & ſtipem jecimus.*

CA-

CAPUT IX.

Tibia *in Feſtis publicis:*

QUinquatrus minuſculæ appellabantur Idus Juniæ, qui dies feſtus erat Tibicinum, cum feriati per urbem vagarentur, & convenirent in ædem Minervæ. Hujus verò feſti ulteriorem explicationem reſervabimus aptiori loco, ubi ſingula de Tibicinum ritibus olim notanda ubertim tractamus. Alias ſolemnitates cum Tibiarum cantu celebratas nemo diffiteri poteſt, niſi qui Veterum monumentis omnem fidem debitam derogare velit. Non temere *Seneca* in Agamemnone:

Tibi multifora Tibia Buxo
Solemne canit.

Inter diei feſti requiſita cantum numerat *Ovidius* Amor. lib. 3. Ecl. 10.

Feſta dies, Veneremque vocat, cantuſque merumque.

Hunc autem feſti diei cantum varia componebant inſtrumenta muſica, inter

ter quæ non ultimus locus Tibiæ noſtræ fuit. *Prudentius* Apotheoſ. Hymn. 2.

Hæc ait & varios jubet obmuteſcere cantus.
Organa, ſambucas, citharas, calamoſque, tubaſque.
Stulta ſuperſtitio tacuit, vox feſta quievit,
Quæ malè conſpicuæ celebrabat imaginis aurum.

In Junonis feſto ſolemnem Tibiæ cantum introducit *Ovidius* Amor. lib. 3. El. 13.

Caſta ſacerdotes Junoni feſta parabant,
Per celebres ludos, indigenamque bovem.

Et mox:

Accipit ara preces votivaque thura piorum,
Ara per antiquas facta ſine arte manus.
Hic ubi perſonuit ſolemni Tibia cantu
It per velatas annua pompa vias.

Pridie Nonas Aprilis, dies erant ludorum

porum Magnæ Deûm Matris, qui Megaleſia dicebantur, ſive ludi Megalenſes. Nec illa feſta ſine Tibiarum præcentione celebrata, quemadmodum luculento *Ovidii* teſtimonio confirmo, qui lib. 4. Faſt.

Protinus inflexo Berecynthia Tibia cornu
Flabit, & Idææ feſta parentis erunt.
Ibunt ſemimares & inania tympana tundent,
Æraque tinnitus ære repulſa dabunt.

Minervæ geminum apud Athenienſes feſtum erat; παναθήναια dicebantur, erant enim minora & majora; illa quotannis, iſta quinto ſolùm anno agitata. In minoribus triplex certamen fuit, equeſtre, gymnicum, & muſicum. Muſicum certamen cum Tibiis interdum agi ſolitum atque à Pericle inſtitutum memorat *Plutarchus* in ejus vita. Tibicinum in his feſtis præcinentium concentus, Συναυλία appellatur *Polluci* lib. 4. cap. 10.

Porrò in Festis Bacchi notabilem Tibiarum usum deprehendo. Hunc arguit *Ovidius* Metam. lib. 3. vers. 528.

Liber adest. Festisque fremunt ululatibus agri.
Turba ruunt. Mistæque viris Matresque nurusque,
Vulgusque, proceresque, ignota ad sacra feruntur.
Quis furor, anguigenæ, proles Mavortia, vestras
Attonuit mentes? Pentheus ait; Ærane tantum
Ære repulsa valent? Et adunco Tibia cornu?

Non aliter *Ovidius* lib. 4. Metam. hæc Bacchi festa cum Tibiis describit:

— Et adhuc Minyeïa proles
Urget opus, spernitque Deum, festumque profanat:
Tympana cum subito non apparentia raucis
Obstrepuere sonis, & adunco Tibia cornu,
Tinnulaque æra sonant.

Ju-

Juvenalis Sat. 6. verſ. 313.

Nota Bonæ ſecreta Deæ cum Tibia lumbos
Incitat, & cornu pariter vinoque feruntur
Attonitæ, crinemque rotant ululantque Priapi
Mænades ......

Mænas eſt furioſus Bacchi Sacerdos. Huc reſpexit *Perſius* Sat. 1. verſ. 99. Hinc *Euripides* in Bacchis inter triplex Bacchi officium recenſet verſ. 378. μεῖ' ἀυλῦ γελάσαι. Apud *Max. Tyrium* Diſſert. 33. in ſacris Bacchi, nocturni diſcurſus, choreæ, Tibiæque, & cantus nihil aliud ſunt quam diverſæ voluptates Bacchicæ, quæ repræſentantur in myſteriis. De feſtis Bacchi *Ariſtophanes* in Nubibus Act. 1. Sc. 4. quæ tertio quoque anno celebrabantur. *Trieterica* dicuntur *Ovidio* Metam. lib. 6. & *Statio* Thebaid. lib. 2. Aliàs *Orgia* nuncupantur, quæ *obſcura* vocantur *Catullo*, quia occulta erant & myſtica. Quorum omnem apparatum & or-

& ordinem eleganter atque exactè adumbrat *Catullus* El. 65. ubi reliquis etiam adiungit horribilem *ſtridentis barbaræ Tibiæ cantum.* Huc reſpexit *Herodianus*, qui Hiſt. ſui Temp. lib. 5. de Antonino: *Procedens identidem ad Tibias & tympana, velut orgia numinis celebraret.*

CAPUT X.

Tibia *in Ludis, Spectaculis, atque Comœdiis.*

PUeros ſuos jam inde à teneris ludos exercere ad Tibiam nonnulli voluerunt. Hoc de Cretenſium pueris tradit *Heraclides* in Polit. quod, cum inter ſe pugnarent, adeſſent artifices qui Tibias accinerent. Quomodo Arcades pueros ad Tibiam ludicra ſua agitare aſſuefecerint, refert *Polybius* Megal. Hiſt. lib. 4. Et ex eo *Athenæus* lib. 14. in theatro etiam ſcenicisque adultorum ludis

ludis olim usus Tibiarum permagnus fuit, qui in omni fere ludorum genere concessus apud *Ciceronem* lib. 2. de Legibus: *Jam ludi publici cum sint caveæ circoque divisi; sint corporum certationes, cursu & pugillatione, luctatione, curriculisque equorum usque ad certam victoriam circo constitutis: caveæ, cantu, voce, ac fidibus & Tibiis. Dummodo ea moderata sint uti lege præscribitur.* Ab antiquis jam inde temporibus hunc Tibiarum in spectaculis usum repetit *Horatius* de Art. Poëtic.

Tibia non ut nunc orichalco vincta, Tubæque
Æmula, sed tenuis simplexque foramine pauco,
Aspirare & adesse choris erat utilis, atque
Nondum spissa nimis complere sedilia flatu.

Coss. enim M. Metello & M. Scauro, Censores artem ludicram ex urbe removerunt, præter Latinum Tibicinem cum cantore, & ludum talorum,

ita

ita perhibente *Aurel. Cassiodoro* in Chronic. Illustrem de Tibicinis in ludis publicis officio locum suggerit *Phædrus* lib. 5.

Princeps Tibicen notior paulo fuit,
Operam Bathyllo solitus in scena dare.
Is forte ludis, non satis memini quibus
Dum pegma rapitur, concidit casu gravi,
Nec opinans sinistram fregit Tibiam,
Duas cum dextras maluisset perdere.

Inter alias res atque ritus in ludis publicis olim servatos & sine quibus vix ritè peragebantur, Tibiam adjungit Cicero de Haruspic. Respons. *An si ludius*, inquit, *constitit aut tibicen repente conticuit, aut puer ille patrimus & matrimus si terram non tenuit, aut tensam aut lorum omisit, aut si ædilis verbo aut simpulo aberravit, ludi sunt non rite facti, eaque errata expiantur, & mentes Deorum immortalium ludorum instauratione placantur.* Eadem ferè verba refert *Arnobius* Adv. Gent. lib. 4. iterum

iterum lib. 7. repetita.

In certaminibus etiam Pythicis in honorem Apollinis celebratis qui Pythonem ſerpentem occiderat, præcinuit Tibicen. Cujus rei admonemur ab *Horatio*, qui de Arte Poët.

— Qui Pythia cantat
Tibicen didicit prius extimuitque Magiſtrum.

Pythius dictus eſt ille tibicen apud *Propertium* lib. 2. El. 8. Huc alludit *Pindarus*, qui Pythior. Od. 12. Tibiæ hoc encomium tribuit:

εὐκλέα λαοσσόων μναστῆρ᾽ ἀγώνων.

Illuſtrem admonitricem certaminum populum cientium.

Ubi refert etiam Midam in Pythiis pro Tibiæ cantu coronam ex Pythone reportaſſe. Secundis tamen Pythicis, ſi credimus *Pauſaniæ*, Tibiarum cantum reſpuerunt, quaſi non eſſet auditu fauſtus, & auſpicatus.

In Ludis Circenſibus Tibicines adhibitos fuiſſe notiſſimum eſt ex *Dionyſ. Halicarn.* lib. 7. qui in pompa Circenſium

sium ludorum post saltatores, armatos satyros ponit, qui Græco habitu Silenos repræsentantes incedebant, deinde agmen citharistarum, & Tibicinum, eos autem sequi, qui acerras aureas argenteasque gestantes suffitum faciebant. De loco Tibicinum in Circensibus consule *Bulengerum* atque *Panvinium*, apud quos & eum graphicè depictum reperies.

In orchestra theatri, in qua chorus fuit, Tibiis canebant, ad tribunal sive aram, quæ θυμέλη *Polluci*, à quo loco Theatri *Thymelici* dicti, de quibus *Salvianus* 6. de Gubernatione Dei: *Quis locus majores Christianorum copias habeat, cavea-ne ludi publici, an atrium Dei? Et Templum omnes magis sectentur an Theatrum? Dicta Euangelicorum magis diligant an Thymelicorum?* Ideoque in Græcis Epigramm. pag. 521. exstat Theonis Tibicinis Epitaphium, qui mimo & Orchestræ voluptati inservierat. Hanc autem theatri partem pulpitum nominat *Isidorus* lib. 18. c. 44.

Cum

Cum quo consentit *Seneca*, qui ex pulpito in theatris olim omne Tibiarum genus organorumque consonuisse dicit Epist. 84. ubi eleganter etiam chorum, cui interponebantur Tibiæ, describit: *Non vides*, inquit, *quam multorum vocibus chorus constet? Unus tamen ex omnibus sonus redditur; aliqua gravis, aliqua media. Accedunt viri, fœminæ: interponuntur Tibiæ: singulorum illic latent voces, omnium apparent.*

In spectaculis igitur scenicis valdè familiaris erat Tibia, quod vel ex solo *Apulejo* deprehendi potest, qui lib. 10. omnem spectaculi scenici ordinem adumbrat. Itaque post primitias spectaculi, ludicris scenicorum choreis dedicatas, & deinde aulæo subducto & complicitis sipariis Paridis scenam dispositam, insuper inducit singulas Deas, Paridi oblatas, saltantes & cum Tibiis introëuntes. Adhibitam in Comœdiis Tibiarum præcentionem non aliud clarius demonstrat, quam inscriptiones omnes Comœdiarum *Terentii*. Ut in

in Inscriptione Andriæ : *Acta ludis Megalensibus, M. Fulvio & M. Glabrione ædilibus curulibus. Egerunt L. Ambivius Turpio, L. Atilius Prænestinus. Modos fecit Flaccus, Claudii F. Tibiis paribus dextris & sinistris. Et est tota Græca. Edita M. Marcello C. Sulpitio Coss.* Et idem ex reliquis colligitur. Ita in Eunucho, modulavit Flavus Claudii *Tibiis duabus dextra & sinistra*: In Heautontim. Modos fecit Flaccus Claudii, & acta primum *Tibiis imparibus, deinde duabus dextris*: In Adelpho, modos fecit Flaccus Claudii *Tibiis Serranis*: In Phormione, *Tibiis imparibus*: In Hecyra, *Tibiis paribus*. Unde patet antiquum musicæ hujus morem in theatris usitatum, & carmina canticorum in veteribus Comœdiis ad Tibiam facta, modos autem attemperatos ab aliquo artis Musicæ perito. Sed quænam ratio & differentia Tibiarum apud Veteres in fabulis fuerit, consule *Aldum Manutium* de Quæsit. per Epist. lib. 3. Epist. 4.

Ab antiquis jam inde temporibus hanc consuetudinem repetit *Diomedes* lib. 3. *Primis autem temporibus*, inquit, *ut asserit Tranquillus, omnia quæ in scena versantur in comœdia agebantur. Nam Pantomimus & Pithaules & Choraules in comœdia canebant.* Ubi duplicem Tibiam in comœdia agnoscit, dum non choraulem solum sed & pithaulem introducit, & utriusque usum subjungit, aiens: *Cujus rei indicia produnt nobis antiquæ Comœdiæ. in quibus invenimus, acta Tibiis paribus, aut imparibus, aut serranis. Quando enim chorus canebat, choricis Tibiis, id est choraulicis, artifex concinebat, in canticis autem pithaulicis responsabat. Sed quod paribus Tibiis aut imparibus invenimus scriptum, hoc significat, quod si quando monodio agebat, unam Tibiam inflabat, si quando synodio, utramque.* Non minus in Tragœdiis quàm Comœdiis hoc genus musices, quod Tibiarum incentione constabat, usitatum esse, præter *Philostratum* lib. 6. de Vit. Apollon. arguit

quit *Maximus Tyrius* Dissert. 38. *Plane quemadmodum Tibias* (αὐλίσκος) *ac citharas, aut si quæ præterea Dionysiis in Tragœdiis & Comœdiis adhibentur instrumenta, omnes laudant, nemo imitatur.* Hanc tamen constituit differentiam *Eugraphius* in Andr. *Terent.* quod Lydiæ Tibiæ Comœdiis adhibitæ, Ioniæ Tragœdiis. *Nannius* Miscellan. lib. 5. cap. 6. tres olim partes Comœdiæ facit, *Canticum*, quod duabus Tibiis, una persona & ad summum altera constabat; *Chorum*, qui incerto numero personarum, sed omnium vocibus in unum sonum confusis utebatur, *Diverbium*, quod colloquio trium aut ad summum quatuor personarum consertum erat. Chori inducti sunt post singulos actus, ac tum adhibitum esse Tibiarum cantum dubitari non potest. Non solum autem moduli variati sunt, cum comœdia in scenam reduceretur, sed aliquando per singulas scenas pro ejus loci conditione Tibiæ mutatæ sunt. Illi modi Tibiarum ad

fabulæ ingenium temperabantur, uſque adeo ut auditis Tibiis populus ſciret quæ fabula danda eſſet. Ita apud *Ciceronem* Academ. Quæſt. 6. *Qui primo inſlatu Tibicinis Antiopam eſſe ajunt.* Poſtea choro ſublato explebat officium Tibicen, qui in fine cujuſque actus dari ſolitus eſt. Id quod ſatis conſtat ex Pſeudolo *Plauti*:

Concedere aliquantiſper hinc me intro libet,
Tibicen hic interea vos oblectaverit.

Ubi ſic tacentibus omnibus intus concinebat Tibicen, Diaulion dicebatur, quod annotatum à *Rhodigino* Lect. Antiq. lib. 9. c. 7.

Moris etiam erat ut in viis Tibicen perſonis choricis præiret, quod ex veteri Scholiaſte animadvertit *Bulengerus*, & quemadmodum inducebatur chorus à tibicine, ita & revocabatur & emittebatur, unde modi Tibicinum, quibus receptui canitur, dicuntur ἐξόδιοι νόμοι *Heſychio*, δι' ὧν πάντες ἐξελαύσονται, de quibus *Ariſtophanes* in Veſpis.

Uſum

BIBLIOTECA
"VITTORIO EMANUELE III"
NAPOLI

Usum hunc Tibiarum illustrat antiquum & elegans Comoediæ schema, quod ex *Fulvii Ursini* libro manu exarato, qui in Bibliotheca Vaticana asservatur, mecum communicavit Illustrissimus Eques *Car. Antonius à Puteo*, quale hic exhibeo.

CAPUT XI.

Tibia *in Saltatione Pantomimi, Ludii, aliorumque.*

PAntomimis, joculatoribus & saltatoribus Tibiis præcinere olim moris fuit. Primis autem temporibus histriones hi atque mimi,& cantabant ipsi & saltabant, postea taciti saltabant & ad Tibias ab aliis inflatas gestus moderabantur. Pylades Cilix Pantomimus, ex *Hieronymo* in Chronico, quum Veteres ipsi canerent & saltarent, primus Romæ chorum sibi & fistulas præcinere fecit, animadvertente Cl. *Salmasio*. Ideoque, quia ferebatur mutasse rudis

illius ſaltationis ritum, qui apud majores viguit & venuſtam induxiſſe novitatem, ut *Macrob.* lib. 2. Saturn cap. 7. interrogatus a Auguſto quid ſaltationi contuliſſet, reſpondit:

Ἀυλῶν συνέλκων τ' ἐνοπλὼ, ὁμαδὸν τ' ἀνθρώπων.

Ita etiam de Livio Poëta *Valerius Maximus* lib. 2. cap. 4. *Iſque ſui operis actor, cum ſæpius à populo revocatus vocem obtudiſſet, adhibito pueri & Tibicinis concentu geſticulationem tacitus peregit.* Apud *Ciceronem* de Orat. lib. 1. Roſcius Comœdus, hiſtrio & Saltator dicere ſolebat, ſe quò plus ſibi ætátis accederet, eò tardiores Tibicinis modos & cantus remiſſiores eſſe facturum. Cui addit *Tullius*: *Quod ſi ille aſtrictus certa quadam numerorum moderatione ac pedum, tamen aliquid ad requiem ſenectutis excogitat: quanto facilius nos non laxare modos, ſed totos mutare poſſumus.* Sic *Ammian. Marcellinus* lib. 34. *Tibiæque, & hiſtrionici geſtus inſtrumenta non levia.*

Non

Non ſolum autem ſaltantibus Pantomimis canebant, ſed etiam ad incentivum pede pulpitum percutiebant, & quo clarior ſonus eſſet & ab omnibus melius intelligeretur, ligneas ſoleas ſub pedibus habebant, ad hunc uſum factas, interdum etiam ferreas, quo majorem ſtrepitum crepitumque ederent, ut *Lucianus* deſcribit Pantomimum, qui in Ajace Furente prodierat. Hujuſmodi lignea ſandalia Græci κρουπέζια, Latini videntur appellaſſe ſcabella, de quibus nos lib. 3. prolixè. Huc reſpexit ſine dubio *Arnobius*, qui de Pantomimis aliiſque hujus fori locutus lib. 2. adverſus Gentes ſolita ſua elegantia quærit, *anne Rex mundi, Deus, animas huc miſerit, ut res, nempe animæ humanæ, ſancti & auguſtiſſimi nominis ſymphoniacas hic agerent & fiſtulatorias artes, ut inflandis bucculas diſtenderent Tibiis, cantionibus ut præirent obſcænis, numeroſos iterarent ſcabillorum crepitationibus ſonores, quibus animarum alia laſciviens multitudo in-*

 com-

compoſitos corporum diſſolveretur in motus, ſaltitaret, & cantaret & ad ultimum clunibus & coxendicibus ſublevatis lumborum criſpitudine fluctuaret.

Interdum Tibicines ipſi inter canendum geſticulati ſunt, ut more pantomimorum res quaſque imitarentur, quod ex *Ariſtotele* patet Probl. 9. cap. 48. & ex *Xenophonte* in Sympoſio de Tibicina.

In conviviis Saltatrices mulierculæ pro convivis delectandis ad Tibiam ſaltabant, quemadmodum cuivis *Xenophontis* Sympoſium pervolventi abundè conſtat.

Fuere etiam Ludii, à Lydis profecti & appellati, ut vult *Herodotus* lib. 1. qui in numerum ad Tibicinis modos ſaltarunt. Id quod optimè illuſtrat *Livius* lib 8. de Ludorum ſcenicorum inſtitutione agens, quorum initio parva, ut ferme omnia, principia refert. *Quippe*, ex ipſius confeſſione, *ſine carmine ullo, ſine imitandorum carminum actu, Ludiones ex Etruria acciti*

citi ad Tibicinis modos ſaltantes haud indecoros motus, more Tuſco, dabant. Imitari deinde eos juventus, ſimul inconditis inter ſe jocularia fundentes verſibus, cœpere; Nec abſoni à voce motus erant. Accepta itaque res ſæpiuſque uſitando excitata, vernaculis artificibus, quia hiſter Tuſco verbo Ludio vocabatur; qui non ſicut ante, Feſcennino verſu ſimilem incompoſitum temerè ac rudem alternis jaciebant, ſed impletas modis ſatyras, deſcripto jam ad Tibicinem cantu motuque congruenti, peragebant. De rudi horum ſaltatione primis temporibus, ad Tibiæ cantum *Ovidius* lib. 1 Art. Amand. deſcribens raptum virginum Sabinarum & ſpectaculum quod Romulus paraverat:

Nunc neque marmoreo pendebant vela theatro,
Nec fuerant liquido pulpita rubra croco.

Et mox:

Dumque rudem præbente modum tibicine Tuſco

 Lu-

Ludius æquatam ter pede pulſat
humum.

Planipedes etiam, qui dicti quod in plano agerent & pedibus nudis, ſaltus ſuos ad decantatos Tibiarum modos accommodarunt, quemadmodum facile credo *Gellio* aſſerenti lib. 1. cap. 11. *Quod enim foret iſta re ineptius, ſi ut Planipedi ſaltanti, ita Graccho concionanti, numeros & modos & frequentamenta quædam varia tibicen incineret.*

His affines erant *Fabulones*, qui obſcœna dixerunt atque impudica verba, ut *Macrob.* lib. 2. Sat. cap. 1. *Vicem Planipedis & Fabulonis impudica & prætexta verba jacientis.* Quod etiam ad Tibiam factum eſt, quemadmodum apud *Xenophontem* in Sympoſio Nicoſtratus hiſtrio τετράμετρα πρὸς τὸν αὐλὸν κατέλεγεν, *ad Tibiam tetrametra recitabat.*

Non poſſum hîc non mentionem facere lepidæ illius lucernæ quam adducit *Licetus* lib. 6. de lucern. ant. rec. c. 85. his verbis: *Gerit ea in area ſuperiori nudum homunculum, gibbum*, inflantem geminas tibias, *elato crure dextro*,

LCAECSAE

dextro, medias inter coxas turpiter exerentem obscœnum granditate fascinum cum coleis. In fundo descriptum legitur intra circularem lineam L C A E C S A E, *quod ego legerem interpunctum* L. C A E C S A E: *quam non ineptè quispiam meretricem opinetur, ex inverecundi* ludionis *imagine, sculpta in sua sepulchrali lucerna. Cæterum nec eruditione caret illa Tibicinis imago gibba cum extento mutino: siquidem ex arte tibias inflantes, nimium contento spiritu, genitalia vehementer implentur, ut quandoque disrumpantur; eadem anhelitus contentione simul & inclinatione ad tibias inflandas, quodammodo gibbi fiunt. Sed ad sanitatem, ne disrupto peritoneo descendat omentum cum intestinis in scrotum, apte fascia sibi ligant imum ventrem arcte tibicines; quo vinculo carens iste tibiam biforem inflans in lucerna delineatus* (quam & hic damus) *non abs re fingitur & gibbus, & inflato veretro coleisque tumidis.* Et paulò post: *Morio gibbus iste efformatus est nudus, ut deformitas ipsius conspectior esset; miraque fabrilis ingenii libidine confictus. Cujus generis plura divitibus in pretio frequenti numero vendebantur antiquitus; unde illud*

Stultitiam patiuntur opes.

CAPUT XII.

Tibia *in Nuptiis & Choreis.*

PRæter alia instrumenta musica, Tibia olim maximè nuptiale erat. Adeo ut omnis sanctimonia nuptiarum uno signo Tibiarum intelligeretur, ut ait Auctor ad Herren. lib. 4. Integram nuptiarum solemnitatem suo ordine describit *Heliodorus* Æthiop. lib. 10. cum Tibiarum & fistularum concentu, & vix ullum apud veteres de nuptiis sermonem institutum reperies, quin Tibias adjunctas deprehendas. *Claudianus* de Nupt. Honor. & Mar. v. 195.

Tibia pro lituis & pro clangore tubarum
Molle lyræ faustumque canant.

Et mox:

Tu festas, Hymenæe, faces; tu, Gratia, flores.
Elige . . . . .

Idem

Idem in Fescennin. verſ. 128.

Ducant pervigiles carmina Tibiæ,
Permiſſiſque jocis turba licentior
Exſultet tetricis libera legibus.

Paulo poſt:

Hæc vox per populos, per mare trans-
eat,
Formoſus Mariam ducit Honorius.

Inter Nuptiarum apparatum *Tibiarum clangor* apud *Achil. Tatium* de Clitoph. & Leucip. Amor. lib. 1. atque eaſdem ad nuptias celebrandas laudat *Euripides* in Hercule. Unde *in thalamis Nicippidis dulce reſonabat Tibia*, quemadmodum in Veter. Epigramm. lib. 3. cap. 12. Epigr. 6. Et ſane nihil hoc Tibiarum uſu frequentius occurrit. Ita *Nonnus* Dionyſiac. lib. 7.

Οἶδα μὲν ὡς ἐρόεις πέλεται γάμος, ἧχι λι-
γαίνει
Πανιάδος σύριγγος ὁμόθροος αὐλὸς Ἀθήνης,

Scio quidem quod amabiles ſint nu-
ptiæ, ubi ſtridet
Panicæ fiſtulæ conſonans Tibia Mi-
nervæ.

Facta

Facta hæc Tibiarum incentio in nuptiis ad summam festi diei lætitiam repræsentandam, & ingens illud gaudium manifestandum, quo sensu *Ovidius* Metamorph. lib. 4.

— Tædas Hymenæus Amorque
Præcutiunt: largis satiantur odoribus ignes:
Sertaque dependunt tectis, lotique, lyræque,
Tibiaque, & cantus, animi felicia læti
Argumenta sonant .....

An sine Musica Nuptiarum solennia ritè celebrentur vide differentem venerandum *Parentem* meum Quæst. Nupt. 3. De nuptiis Mercurii & Philologiæ *Martianus Capella* lib. 2. *Ecce autem,* inquit, *ante fores quidam dulcis sonus multifidis suavitatibus suscitatur, quem Musarum convenientium chorus impendens nuptialibus sacramentis modulationis doctæ tinnitibus concinebat, nam nec Tibiarum mela, nec ex fidibus sonus, nec hydraularum harmonica deerat plenitudo.*

nitudo. Unde Nuptialis hæc Tibia antiquitus dicta est. Et *Suidæ*, λωτοὶ ἐπιθαλάμιοι, idest *Tibiæ nuptiales*. Quippe cantus nuptialis duabus Tibiis canebatur, quarum altera major erat, si credimus *Polluci* lib. 4. cap. 10. tit. 3. Alii nuptiales Tibias *monaulos* fuisse scribunt, ad quas canerent hymenæos: Alii binas ajunt, junctas & impares. Posteriorum omen, conjugii specie, placet *Scaligero* de Art. Poët. lib. 1. cap. 20. Ideoque *Apulejo* nuptiales Tibiæ, *Zygiæ* dicuntur, Metam. lib. 4. Hæc Tibia apud *Nonnum* Dionys. lib. 24. βιοσσόος αὐλὸς ἐρώτων, nominatur, *vitam servans Tibia amorem.* Et tales etiam videntur in Antiquis marmoribus ubi Nuptiarum solennia exprimuntur. Romæ in Templo D. Laurentii extra muros in Marmore mihi viso, cujus figuram in Admirandis Romanarum Antiquitatum Vestigiis edidit Jac. de Rubeis, cernitur totus Nuptiarum apparatus, quem, secundem brevem, sed eruditam, *Bellorii* explicationem, simul

mul

3.

11

mul cum illuſtri planè ipſius Marmoris figura hic afferam:

1. Sponſus ac Sponſa invicem dexteras jungunt. Hæc palla ſeu flammeo velata, ille capite detecto. 2. Juno Pronuba utrumque amplexa conjugio jungit ſtabili. 3. Hymenæus adeſt, ſeu puer genialem præferens facem. 4. Camillus ad aram cum acerra, & 5. Tibicen molle feſtumque canens. 6. Vir velato capite ſacrificans è caniſtro promit flores & poma quæ in Nuptiis ſpargebantur. Inde 7. Mulier Turturem præfert maritalis fidei auſpicium. 8. Ad pedes ovis. Sequitur 9. Mulier cum ſerto quo poſtes ornabantur. 10 Nuntius laureatus manu tenet volumen Nuptialis carminis. 11. Ultima eſt Concordia cum Copiæ Cornu, ſeu Cybeles Mater cujus vim Generationi ineſſe credebant. In eodem Antiquitat. Volumine exhibetur Epithalamium, ubi ſedent hinc ſponſus, inde ſponſa, & ad utrumque ex choro converſæ virgines laudes canunt, fauſtum felixque

omi-

ominantur. Adſunt *Tibicinæ* & Lyriſtes & alia, quæ Poëtria carmina deſcribit, & modulata cedro notat, ut ſuſpicatur *Bellorius.*

Simul itaque ac Nuptiarum ſolennia indicta ſunt, Tibicines quærebantur, ſine quibus hæc feſta vix unquam peragebantur. *Plautus* Aul. Act. 2. Sc. 6.

— *STA. Quidvis? STR. Hos ut accipias cocos,*
Tibicinamque obſoniumque in nuptias.

Patet hoc etiam ex *Solino* qui cap. 9. ubi Amyntæ filium Philippum captum eſſe oculo dextro apud Mothonam dixit, hujus debilitatis omen præceſſiſſe refert: *nam cum nuptias ageret, acciti Tibicines carmen Cyclopium quaſi de conludio concinuiſſe dicuntur.* Nuptialibus enim gaudiis Tibiæ interponebantur, ut ad illas Hymenæi canerentur in Nuptiis, quemadmodum hymni in Divina veneratione, & threni atque lamenta in funeribus, teſte *Iſidoro* Orig. lib. 2. cap. 15. De carmine hoc nuptiali *Non-*

Nonnus Dionyſ. lib. 7. Et aptè hoc ad Tibiam cantatum indicat *Terentius*:

— Verum hoc mihi moræ eſt,
Tibicina & hymenæum qui cantent.

Et paulo poſt:

— Miſſa hæc face
Hymenæum, turbas, lampadas, Tibicinas.

Carmina hæc ſocialia nuncupat, & per Tibiam effundi dicit *Ovidius* Ep. Med.

At ſubito noſtras ut hymen cantatus ad aures
Venit, & accenſo lampades igne micant.
Tibiaque effundit ſocialia carmina vobis,
At mihi funeſta flebiliora tuba.

Cur ἑσπέριοι λωτοὶ, *veſpertini loti*, hæ Tibiæ dictæ ſint *Suidæ*, edocebimur à *Scaligero*, qui in *Propertii* locum lib. 2. El. 6.

Aut mea quum tales caneret tibi Cynthia ſomnos
Tibia, funeſta triſtior illa tuba.

Tibiam intelligi nuptialem arbitratur, qua

qua novam nuptam mariti domum deducebant, cum jam concubia nox esset. Huc forsan trahi posset *Plautus* Casina Act. 4. Sc. 4.

Age Tibicen, dum illam educunt huc novam nuptam foras,
Suavi cantu concelebra hanc plateam hymenæo.

Cæterum locum illum *Propertii* non de Tibia nuptiali exponit *Passeratius*, sed de Tibia amatorum, qua sub noctem transeuntes ante amicarum domos, suas miserias deflebant. Quod carmen à fletu ad januam, παρακλαυσίθυρον vocat *Plutarchus*, qui de animantium moribus variis differens, hunc etiam innuit de carmine flebili ad januam adamatæ mulieris & de Tibicina canente per vicum transeunte. Nec aliud voluit *Horatius* lib. 3. Od. 7. ad Asterien:

Prima nocte domum claude: neque in vias
Sub cantum querulæ despice Tibiæ:
Et te sæpe vocanti
Duram difficilis mane.

Ideo-

Ideoque minus circumſpectè *Dempſterus* in Roſin. lib. 3. cap. 31. illud putat à *Palmerio* ſolo annotatum eſſe, amantes ante dominarum ſuarum fores noctu Tibiis canere conſueviſſe. De hac amatoria cantilena *Ovidius* Faſt. lib. 5.

Primus amans carmen vigilatum nocte negata
Dicitur ad clauſas concinuiſſe fores.

Et ibidem:

Ebrius ad durum formoſæ limen amicæ
Cantat.....

Hunc communem Adoleſcentum & Amatorum morem accedendi ad meretrices vel amicas ſuas media nocte cum Tibiis, declarat *Ælianus* Var. Hiſt. lib. 13. cap. 1. de Adoleſcentulis duobus qui audaces amatores & inſigniter laſcivientes, media nocte ad Athalantam meretricem advenerant: *Utebantur autem in ſuo amatorio diſcurſu non Tibi inibus, neque iis, quibus adoleſcentes in civitate uti conſueverant, ſed tædis,*

dis, quibus incensis & flagrantibus ad primum ignis conspectum universus populus, nedum una puella exhorruisset. Verùm nos ad Tibiam nuptialem revertamur, ad quam, choreis etiam destinatam, in nuptiis saltabant, ut ex *Euripide* patet in Aulide.

Quomodo in festivitate nuptiali singula ad Tibiam acta, ad quam alii commessabantur, alii ridentes & ludentes saltabant, vide pluribus explicantem *Hesiodum* in Scuto Herculis v.272. & seqq. Tibiarum hunc usum priscis Græcis vernaculum indicat *Homerus*, cum alibi sæpè, tum in cœlatura clypei, Achilli à Vulcano donati. Fingens enim in eo duas civitates, alteram pace florentem, alteram bello vexatam, feliciorem illam describit festos dies agentem, vacantemque nuptiis & hilaritatibus, de quibus carmen Interpretis sic habet:

In gyrum saltat pubes, quos flatilis inter
Tibia cum cithara modulamina dulcia fundunt.

Stant

Stant in vestibulis nuptæ spectantque choreas.

Cæterum non ad solas choreas nuptiales restringebatur Tibia, ad alias etiam transiit quacunque occasione natas. Ut ille apud *Aristophanem* in Vespis, ubi Tibiam audiverat, saltare tota nocte non desiit. Ita *Juvenalis* Sat. 15.

— Inde virorum
Saltatus nigro Tibicine.

Ut adeo non inconvenienter de Tibicinibus *Phædrus* lib. 5.

— Lepidum genus
Desiderari cœpit, cujus flatibus
Solebat excitari saltantis vigor.

Et *Plautus* Stich. Act. 4. Sc. 7.

Siquidem mihi saltandum est tum vos date, bibat, Tibicini.

Quoniam choreas in conviviis receptas excitavit Tibia, quod satis notum ex *Xenophonte* in Symposio. Manifestè rem declarat *Propertius* lib. 3. El. 10.

Sit mensæ ratio, noxque inter pocula currat

Et

Et crocino nares myrrheus ungat Onyx.
Tibia nocturnis succumbat rauca choreis,
Et sint nequitiæ libera verba tuæ:
Dulciaque ingratos adimant convivia somnos,
Publica vicinæ perstrepat aura viæ.

Ejusdem consuetudinis non obscura prodit vestigia *Heliodorus* Æthiop. lib. 5. *Audis enim ut mulieres moræ causa & remissionis à potatione, choream instituerint. Nobis verò tuus error egregiè si volueris convivium traduxerit, suavior omni chorea & Tibia futurus.* Idem lib. 3. narrans illa quæ in convivio fuerunt, choreas virginum, Tibicinas, armatam & pyrrhichiam saltationem Epheborum, & alia cum quibus lautos & opiparos cibos Theogenes temperaverat, familiare & magis aptum compotationi convivium efficiens. In quacunque enim compotatione Tibicina etiam præcinuit modos, qui saltationis vigo-

vigorem excitarent. Sic *Horatius* lib. 1. Epiſt. 14. ad Villicum ſuum:

Nec vicina ſubeſt, vinum præbere, taberna,
Quæ poſſit tibi: nec meretrix Tibicina, cujus
Ad ſtrepitum ſalias terræ gravis.

παροίνιοι hæ Tibiæ appellantur *Polluci*, quæ parvæ erant utræque, & æquales, compotationibus enim convenit æqualitas. Inter potandum Luſitani ad Tibiam ſaltarunt, referente *Strabone* lib. 3. Et Thraces ad Tibiam armatos ſaltare memorat *Xenophon* in convivio Seuthæ. Omnia quæ in hac armata ſaltatione obſervabantur ordine recenſet *Athenæus* lib. 1. & quomodo in illa corporis motum Tibiæ modis adaptabant, vide *Maximum Tyrium* Diſſert. 12. Dores, qui Siciliam incolebant, ad Ionicas Tibias ſaltare, idem teſtatur Diſſert. 21. Et Cares non minus in choreis quam funere Tibiam adhibuiſſe liquet ex *Ariſtophane* in Ranis Act. 5. ſc. 2.

Καρικῶν αὐλημάτων θρήνων, χορείων,

Caricæ Tibiæ modos in funere, & choreis.

Erat etiam γίγγρας ad Tibiam ſaltatio idem cum Tibiæ modulatione nomen habens, ex *Polluce* lib. 4.

CAPUT XIII.

Tibia *in Conviviis.*

VEterum Romanorum epulis fides ac Tibias adhibere mos erat, ſi credimus *Quintiliano* Inſtit. Orat.lib. 1. cap. 14. Ideoque epularum ſolennium fides ac Tibiæ majoribus uſitatæ, decantantur *Ciceroni* L. III. de Oratore. Viguit autem ille mos frequens, cujus indicia plurimi ſuppeditant autores. *Plautus* Moſtellar. Act. 4. ſc. 2.

Hic quidem neque convivarum ſonitus, itidem ut antehac fuit,
Neque Tibicinam cantantem, neque alium quemquam audio.

Tibias cum Citharis conviviis deſtinat

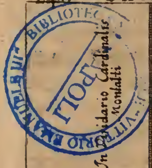
Coint.

Coint. Smyrnæus Derelictor. lib. 5. De convivialibus his Tibiis evolve *Athenæum* lib. 15. *Plauti* Stichum, *Theophrasti* Caracteres morum, aliosque. Consule quoque *Ælianum* Var. hist. lib. 7. cap. 2. & *Paschalium* de Coron. qui lib. 2. cap. 2. tibicines coronatos in convivium induci solitos perhibet. *Petronius* inter Trimalcionis delicias, neque has præteriisse videtur, si nonnullis interpretum ejus fides sit: *Circumferebat*, inquit, *Ægyptius puer clibano argenteo panem, atque ipse etiam teterrima voce de Laserpiciario mimo canticum extorquet. Nos ut tristiores ad tam viles accessimus cibos, suadeo, inquit, Trimalcio, cœnemus, hoc est jus cænæ.* Quidam Commentatorum *teterrima* in *tenerrima* mutarunt & pro *minio* etiam *mimo* substituêre: Cui amplius *Gonzales* ex *mimo*, *mimico* fecit, nimirum ut de Tibia è Laserpitii caule perforato confecta, quam puer inflaret, locum interpretaretur. Ita *Lotichius* & *Gonza-*

les, repugnante *Petro Lasena*, qui in Cleombroto ab his diversus est. Quippe si Ægyptiacus puer circumferebat argenteum clibanum, quo pacto Tibiam Laserpitiariam inflare potis erat? ut adeo canticum, quod hic extorquebat, non Tibiæ sonus, sed vocalis musica esset, id quod & ex præcedentibus, de hisce pueris, verbis demonstrat. Non igitur aliquid mutandum putat ex veteri lectione, *de laserpitio & minio*, vel si quid mutandum sit, pro *laserpitiario*, quod nihil est, recipit & legit, *de laserpitiato minio*, ut sit sensus, *de argutulo ac fucato labio canticum extorquet*. Cæterum utut sit, conviviis Tibiarum cantum interponebant, ut animos exhilararent, & ad voluptatem atque lætitiam vino debitam accenderent. *Xenophon* in Symposio: Ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς ἡ αὐλητρὶς μὲν ηὔλησε, ὁ δὲ παῖς ἐκιθάρισε καὶ ἐδόκουν μάλα ἀμφότεροι ἱκανῶς εὐφραίνειν, *Posteaquam Tibicina, & puer cecinissent, illa Tibia, hic cithara, viderenturque satis homines exhila-*

hilarasse. Scytharum Rex Ismeniam tibicinem bello captum canere jussit inter pocula. Omnibus autem admirantibus & præ voluptate plaudentibus, jurejurando affirmavit, suavius se interdum equum hinnientem audivisse, ex *Plutarc.* de fortun. Alexandr. *Suidæ* κῶμος est Tibia, inter ebrios vino diutius durante irritans libidinem & inhonestum faciens convivium.

Moris hujus cum Tibia epulandi vestigia etiam suggerunt Vetera marmora, quale est perantiquus ille lapis apud *Casalium* in Splendor. Urb. Rom. c. 18. pag. 320. etiam ex vinea quondam Card. de Montealto adducit *Schach.* Myroth. 1. c. 33. pag. 308. Et ejus icon etiam videri potest apud *Octav. Ferrarium* de Re Vestiar. par. 1. pag. 92. quem ex *Ursino* ad *Ciaconii* Triclinium subjicit, in quo antiquus Tibiarum in conviviis usus videtur elucescere. Paginâ sequenti eandem nos quoque damus.

Notandum est ad convivia olim Tibicines in foro conductos ubi obsonia emebantur. Quod non obscurè ex *Theophrasto* elicio, qui in Notation. Morum: *Cumque sibi obsonia emerit, & Tibicinas* (αὐλητρίδας) *conduxerit, ut cuique obvius fuerit factus, obsonia illi ostendere & ad ea invitare.* Conducti autem illi sive Tibicines, sive Tibicinæ, in foro unà cum coquis, cujus rei testimonium ex *Plauto* dabo, Aulular. Act. 2. Sc. 4.

Postquam obsonavit herus, & conduxit coquos,
Tibicinasque hasce ad forum, edixit mihi.
Ut dispartirem obsonium hic bifariam.

Ideoque nonnulli ad Tibiam coquebant, quod de Tyrrhenis *Pollux* lib. 4. cap. 7. ὑπ' αὐλῷ ὀψοποιοῦσι. Et Tibicines ad focos memorantur apud *Aristophanem* in Acharnens. Act. 3. Sc. 3.

Nec aliam ob causam à *Plauto* plerumque coqui & Tibicinæ conjunguntur. Ut Aulular. Act. 3. Sc. 3.

Ite ſane nunc jam intro omnes, & coqui, & Tibicinæ.

Etiam huc introduce, ſi vis, vel gregem venalium.

Coquite, facite, feſtinate nunc jam quantum libet.

Quippe obſervabis, coquos olim epulas quoque ad Tibiæ ſonum apparaſſe, quod à *Stuckio* relatum Antiq. Conv. lib. 3. cap. 20. Unde Eubulus apud *Athenæum* lib. 9. ait moris fuiſſe, ut ſi quid peccaſſet coquus, Tibicen vapularet. Ita etiam precioſiores dapes menſis inferentes, ſolenni quadam pompa Tibicinibus utebantur, quod annotatum à *Pancirollo* de Deperd. Tit. 51. & evidenter confirmat elegans antiqui lapidis ſchema apud *Octav. Ferrarium* de Re Veſtiar. par. 1. p. 186. quod ex *Urſini* Apendice in *Ciaconii* Triclinium exhibet, quale expreſſum vidimus Romæ in Voluminibus Illuſtriſſimi Equitis *Caroli Antonii à Puteo*, & è regione conſpiciendum exhibemus.

Ubi

BIBLIOT
VITTORIO EMANUELE III
NAPOLI

Ubi expreſſè in conviviis fercula præcedente Tibicine à miniſtris inferri videntur. Nec deſunt ex veteribus Autores, apud quos nonnullos cibos præeunte & canente Tibicine inferri ac menſis imponi ſolitos fuiſſe legimus. Sic de Accipenſere apud Romanos *Macrobius*, ut cum inter alios cibos lautos, & precioſos ille piſcis apponendus eſſet, non niſi à coronatis miniſtris, cum Tibicinis cantu inferretur. Ita autem *Macrobius* Saturn. lib. 3. cap. 16. de Accipenſere: *Apud Antiquos in pretio fuiſſe, ego teſtimoniis palam faciam: vel eo magis quod gratiam ejus video ad epulas quaſi poſtliminio rediiſſe. Quippe dignatione veſtra cum interſum convivio ſacro, animadverto hunc piſcem à coronatis miniſtris cum Tibicine inferri.* Factumque id Severo Imperatore cœnante, ad quod auctoritatem ejuſdem *Macrobii* repetam, qui paulò poſt ſubjungit: *Hæc Sammonicus, qui turpitudinem convivii Principis ſui* (Severi) *laudando notat: prodens venerationem, qua piſcis ha-*

habebatur, ut à coronatis ministris inferretur cum Tibicinis cantu, quasi quadam non deliciarum sed numinis pompa.

Non prætereundum est Tibiam olim & in principio & in medio & in fine convivii esse adhibitam. Convivii signum illa dari solitum *Virgilius* videtur indicare Æneid. 11.

At non in Venerem segnes, nocturnaque bella,
Aut ubi curva choros indixit Tibia Bacchi,
Expectare dapes & plenæ pocula mensæ,
Hic amor, hoc studium.

Et *Aristophanes* in Vespis.

Αὐλητρὶς ἐνεφύσησεν. οἱ δὲ συμπόται
Εἰσὶν ——

Tibicina inflat, ecce convivæ tibi
Adsunt . . . . .

Nec aliud idem innuit in Ranis Act. 2. Sc. 2.

Tuba militibus signum in conviviis datum est quando accumberent & surgerent, secundum *Ælianum* Var. hist.

lib. 8. de conviviis, quæ Alexander militibus post victum Darium exhibuit.

In fine convivii Tibicinæ atque saltatrici, & reliquis spectaculis non parum temporis datum esse concludo ex *Xenophonte*, in cujus Symposio, mensis ablatis ac libationibus Pæaneque absolutis, *Suracusanus quidam ad commessationem accedit, qui secum & Tibicinam egregiam & saltatricem ex earum numero habebat, quæ mira quædam efficiunt, itemque formosum admodum puerum bellè canentem cithara & saltantem. Atque hæc ille miraculi loco exhibendo, pecuniam accipiebat.* Isti pueri qui in cœna sic cantabant, symphoniaci appellati. *Macrobius* lib. 2. Saturn. cap. 4. *Delectatus inter cœnam erat pueris Symphoniacis.*

Nonnulli Tibiam in conviviis admittere noluere, quemadmodum *Athenæus* lib. 15. de Platone, apud quem Socrates in Protagora abjectorum hoc esse dicit hominum, imperitorum atque circumforaneorum. Hi enim cum eam

eam vim atque facultatem non habeant, ut urbana aliqua & eleganti collocutione tempus illud epularis accubationis traducere, & mutuis ſermonibus animos ſuos hilarare poſſint: ejus rei remedium à mimis, & ab hiſtrionibus & à vocum fidiumque cantibus petunt, magnis ſumptibus conductis. At quas ad epulas boni atque eruditi convivæ convenerint, in eis neque Tibicinam neque pſaltriam audiri, neque ſaltatricem ſpectari ullam: eos verò ablegatis ejuſmodi nugis atque ineptiis modeſtè inter ſe & hilariter colloqui, neque unquam deeſſe ipſis, de quo ſermones jucundiſſimos conferant, etiamſi multam in noctem convivium producatur. Itaque ex nobili illo apud Agathonem convivio ejici Tibicinam, & aut ſibi aut mulieribus juberi canere. Vide *Muretum* Var. Lect. lib. 6. cap. 15. & *Dionyſ. Lambinum* in Corn. Nepot. in Epaminond. *Plutarchus* verò, qui Sympoſ. lib. 6. Problem. 6. Philoſophos, Tibicinas, & comœdias in conviviis adhibuiſſe

hibuiſſe refert, contra Platonis teſtimonium ſuperius allatum, Xenophontis auctoritatem adducit lib. 7. Probl. 7. & Homericanarum epularum exemplum, nec non alias rationes, quibus probat hujuſmodi elegantiam, & oblectationem minimè eſſe convivio exturbandam. *Xenophon* enim qui Platonis æmulus fuit, in id convivium, in quo & Socrates eſſet, & Antiſthenes & alii doctrina ſapientiaque præſtantes viri, non modo Philippum excitandi riſus artificem induxit, verum etiam ſublatis epulis Syracuſanum illum commeſſatorem cum Tibicina, & ſaltatrice, & formoſo puero, qui & ipſe cùm ſaltando, tùm fidibus canendo, ſumma eos, qui aderant, voluptate perfunderet. Notandumque pro *Plutarcho* contra Platonem, non à ſolis imperitis & circumforaneis Tibicines adhibitos, cum idem *Xenophon* lib. 7. Exped. Cyri, Tibiam memoret in eo convivio, in quo & Seuthes & præſtantiſſima dignitate Thraces, &

multi

multi Græcorum Duces & Præfecti cum Legatis aderant. Præterea concludit *Plutarchus* Symp. 7. Probl. 8. nulla ratione licere, etiamsi quis vellet, Tibiam à mensa arcere: nam libationes eam flagitare unà cum corona, & ubi pæani accinens divinum cultum absolvit, suavi cantu per aures transire, easque jucunda voce perfundere, quæ res tranquillitatem animi efficit, ita ut si quid tristitiæ & curarum mero non sit discussum, id cantilenæ concinnitate suavitateque sopiatur. Caveri verò debere, ne Tibia modum excedat, nimiosque animo motus adferat, illumque sonorum modulorumque multitudine mollitum, in transversum rapiat.

CAPUT XIV.

Ad Tibiam *factæ Conciones ad populum, carmina recitata, atque Heroum laudes in conviviis & funeribus decantatæ.*

DE Cajo Gracco memoratur, quod, cum impetu orationis sæpe raperetur extra se, & voce uteretur asperiori, usus sit famulo quodam qui Phonascico instrumento, ita Tibiam illam vocabant, vocem ejus moderaretur. Itaque quoties apud populum concionatus est, servum post se musicæ artis peritum habuit, qui occultè eburnea fistula pronunciationis ejus modos formabat; aut nimis remissos excitando, aut plus justo concitatos revocando: Quia ipsum calor & impetus orationis attentum hujusce temperamenti æsti-

æstimatorem esse non patiebatur, ut de ipso memorat *Valer. Maximus* lib. 8. cap. 10. Cæterum si audiamus *Gellium* lib. 1. cap. 11. nequaquam sic est ut à vulgo dicitur, canere Tibia solitum, qui pone eum loquentem staret, variisque modis tum demulcere animum actionemque ejus, tum intendere; *Quid enim*, ait, *foret ista re ineptius: si ut Planipedi saltanti, ita Graccho concionanti numeros & modos, & frequentamenta quædam varia tibicen incineret.* Sed qui hoc compertius memoriæ tradiderunt, ita referente *Gellio*, stetisse in circumstantibus dicunt occultiùs, qui fistula brevi sensim graviusculum sonum inspiraret ad deprimendum sedandumque impetum vocis ejus. Refervescente namque impulsu, & instinctu extraneo, naturalem illam Gracchi vehementiam non indiguisse opinatur, contra autoritatem *Ciceronis*, qui fistulatorem istum utrique rei adhibitum esse à Graccho putat, ut sonis, tum placidis, tum citatis,

tatis, aut demissam jacentemque orationem ejus erigeret: aut ferocientem sævientemque cohiberet. Ita enim *Cicero* de Orator. lib. 3. *Idem Gracchus, quod potes audire, Catule, ex Licinio cliente tuo, literato homine, quem servum sibi ille habuit ad manum, cum eburneola solitus est habere fistula, qui staret post ipsum occultè cum concionaretur, peritum hominem, qui inflaret celeriter eum sonum, quo illum aut remissum excitaret, aut à contentione revocaret. Nimirum, quoniam in omni voce, fatente* Tullio, *est quiddam medium; sed suum cuique voci: hinc gradatim ascendere vocem utile & suave est. Nam à principio clamare agreste quiddam est: & illud idem ad firmandum est vocem salutare. Deinde est quiddam contentionis extremum, quod tamen inferius est quam acutissimus clamor, eò concionatorem fistula progredi non sinebat, & tamen ab ipsa contentione revocabat. Est item contra quiddam in remissione gravissimum, quòque tanquam sonorum gradibus descenditur.*

At-

Atque hæc varietas, & hic per omnes ſonos vocis curſus, ad Tibiam attemperatus, & ſe tuebatur, & actioni afferebat ſuavitatem: Sed fiſtulatorem domi relinquendum, ſenſum autem hujus conſuetudinis ad forum deferendum ſuadet apud *Tullium* Craſſus, qui hujus fiſtulæ Gracchi rationem omnem nondum planè intelligenti Julio exponit. Illi uſui adhibitam Tibiam, *concionatoriam* nuncupat *Gellius* lib. 1. cap. 11. *Ecce autem pro tibicina Laconica, Tibiæ quoque illius concionatoriæ in mentem venit, quam C. Graccho cum populo agente præiiſſe ac præmonſtraſſe modulos ferunt.* Tonarion dicit *Quintilianus* lib. 1. cap. 10. *Ut uno interim contenti ſimus exemplo C. Gracchi, præcipui ſuorum temporum oratoris, cui concionanti poſt eum conſiſtens muſicus, fiſtula, quam tonarion dicunt, modos quibus deberet intendi, miniſtrabat.* Ideoque hanc talem memorat *Plutarchus* lib. de Cohib. Ira, ad quam muſici vocem per tonos varios formare ſolent: *Cajo quidem Graccho,*

cho, qui & moribus erat austerioribus & in dicendo vehementior, fistula fuit concinnata, quali musici [ἁρμονικοὶ] *vocem paulatim in utramque partem per tonos deducunt, hanc eo orante servus tenens à tergo astabat, tonumque lenem suggerebat.* Hinc fortasse *Syntonator* in Inscriptione quæ Genuæ extat apud Canonicum Ferro:

C......TVSTACTVS
SVNTONATOR
REGIS THOLOMEI
L. VANN. L.

Hanc mihi Romam Lugduno in Galliis transmisit *D. Jacobus Spon*, Vir in perscrutandis Antiquitatis ruderibus singulari genio præditus. Phonascicum instrumentum, φωνασκικὸν ὄργανον, Tibiam concionatoriam appellat *Plutarch.* in Gracch. Unde quos ἁρμονικοὺς supra adducto loco dicit, qui vocem ad cantum hujus flecterent & formarent, Phonasci Latinis sunt, ut *Suetonio*, & *Sidonio Apollinari* lib. 10. *non sub phonasco vocalium meditatum acroama intonat.*

tonat. Cujus mentio in Inſcriptione Antiq. apud Gruterum pag. 89.

TI. CLAVDIVS

QVI. MACEDO

PHONASCVS

Tertulliano, *muſicus monitor*, aliis dicitur *muſicus præceptor*, *magiſter cantus & vocis modulator*, quippe ejus erat, præparare ab imis ſonis vocem ad ſummas, momente *Quintiliano*.

Non ſolum concionem habenti ad populum modos certos dedit Tibia, ſed & ad eandem Poëtarum carmina recitata, quæ cantu remoto ſoluta eſſe videbantur oratio, maximeque id in quoquo Poëtarum, qui λυρικοὶ Græcis nominantur, quorum carmina, niſi Tibicen acceſſit, orationi ſunt ſolutæ ſimillima, quemadmodum de iis judicat *Tullius* in Orator. Meminit & hujus rei Cratinas Comicus, ᾖδεν Ἀδμήτου μέλος αὐλῷ. *Ubi ad Tibiam cecinerit Admeti carmen*. Unde ad hunc *Horatii* locum lib. 1. Od. 1.

——— *ſi neque Tibias*

Eu-

Euterpe cohibet, nec Polyhymnia
Lesboum refugit tendere barbiton,

notat *Christophorus Landinus : Si musæ, quas per Euterpen, unam ex iis, designat, non prohibent me à Tibia, id est à versibus, qui Tibia canuntur.* Familiare id Lyricis fuit, inter quos *Horatius* lib. 3. Carm. Od. 4.

Descende cœlo & dic age Tibia
Regina longum Calliope melos.

Ad alia etiam carmina transiit Tibiæ usus, ea nempe quæ Heroas in conviviis, & alios simul demortuos in funere, laudandi gratia canebantur : Quippe non Deorum solùm, sed Heroum etiam laudes aliorumque, qui magni quicquam meruerant, Romani veteres Tibiarum cantu prosequebantur, vel etiam carminibus ad Tibiam accommodatis laudabant. Prius confirmat *Horatius* lib. 1. Od. 12. antequam ad alios Heroas perveniat :

Quem virum, aut Heroa, lyra, vel acri
Tibia sumis celebrare Clio?

Quem

Quem Deum? cujus resonat jocosa
Nomen imago.

Præter Deos atque Heroas de Melibæo *Virgiliano* idem perhibet *Calphurnius* Eclog. 8.

Quare age; si qua tibi Melibæi gratia vivit,
Dicat honoratos prædulcis Tibia manes.
Et parere decet jussis & grata jubentur,
Nempe fuit dignus senior quem carmine Phœbus,
Pan calamis, fidibusque Linus, modulatibus Orpheus
Concinerent: atque acta viri laudesque sonarent.

Factum hoc præcipuè in conviviis, ut pueri modestè cantillarent carmina antiqua in quibus laudes erant Majorum, & assa voce & cum Tibicine, quemadmodum *Varro* inquit lib. 2. de Vit. P. R. apud *Nonium*. Ab ipsis convivis atque accumbentibus eundem morem observatum, mihi testis est *Cicero* lib.

lib. 1. Tuſcul. Quæſt. *ſolitos eſſe*, inquit, *in epulis convivas canere ad Tibicinem de clarorum hominum virtutibus.* Idemque lib. 4. Tuſcul. confirmat ex Catone: *Graviſſimus author in Originibus dixit Cato, morem apud majores hunc epularem fuiſſe, ut deinceps qui accumberent, canerent ad Tibias, clarorum virorum laudes atque virtutes.* Quæ eadem à *Tullio* repetuntur in Bruto.

Cæterum cur ad Tibias majores natu Romanorum in conviviis egregia ſuperiorum opera carmine comprehenſa pangerent, cauſam addit *Val. Maximus* lib. 2. *quò nempe ad ea imitanda juventutem alacriorem redderent*. Et hoc ſignificat evidentiùs convivium in honorem Herculis celebratum, in quod Tibias introducit *Heliodorus* Æthiop. lib. 4. Idque non minus feſtis quam profeſtis diebus factum eſt, quemadmodum ex *Horatio* diſcere eſt, qui lib. 4. Carm. Od. 15.

Noſ-

Nosque & profestis lucibus, & sacris,
Inter jocosi munera Liberi,
Cum prole matronisque nostris,
Rite Deos prius adprecati,
Virtute functos, more patrum, Duces
Lydis remisto carmine Tibiis,
Trojamque, & Anchisen & Almæ
Progeniem Veneris canemus.

De Divum honore cum Tibiarum cantu atque lætitia populari juncto, quod tamen sine curriculo & certatione corporum fieret, loquitur *Cicero* lib. 2. de Leg.

Nec solum in conviviis honoratorum virorum laudes carminibus comprehendebant ad Tibiam cantatis, sed etiam ubi justa funeribus eorum solverent, Tibiarum usus frequentissimus, uti suo loco uberius exponimus. Hic saltem antiquum illum morem, quod nænia ad laudandos mortuos in funeribus ad Tibiam caneretur, confirmare placet ex *Cicerone* de Leg. qui lib. 2. *Honoratorum Virorum laudes*, inquit, *in concione memoranto, easque ad can-*

tus ad Tibicinem prosequuntor: Cui nomen Næniæ: quo vocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant. Hæc carmina in funere non Heroum solùm, sed & omnis generis & ætatis hominum, mortuos laudandi gratia, cantata esse certum est ex *Festo: Nænia est carmen, quod in funere laudandi gratia cantatur ad Tibiam.* Canebatur autem Nænia hæc ad Tibiam à muliere in hunc finem conducta, quæ *præfica* dicebatur, de qua pluribus postea commentabimur. Hic tantùm institutum nostrum erat monuisse laudes Majorum atque mortuorum ad Tibias cantatas non in conviviis solùm, in eorum honorem institutis, sed & in exsequiis eorum celebrandis. Itaque si ad carmina hæc, à Præfica in laudem mortuorum ad Tibiam cantata, attendamus, non difficilis erit intellectu *Plauti* locus Trucul. Act. 2. Sc. 6.

Sine virtute argutum civem habeam pro præfica,
Quæ alios collaudare absentes, sese verò non potest.

Næ-

Nænia etiam de re læta accipi videtur, ut de carminibus quæ ludis Troicis canebantur apud *Varronem* lib. 4. de vita Pop. Rom. *Ibi à muliere quæ optima voce esset, Pergama laudari: deinde Næniam cantari solitam ad Tibias, & fides eorum, qui ludis Troicis cursitassent.* Nisi forte hic laudabantur ii, qui ad Trojam occubuissent.

CAPUT XV.

Tibia *in Funeribus, & Luctu.*

Mortuos ad sepulturam prosequi cum cantu oportere, plurimarum gentium & regionum instituta sanxerunt: Persuasione hac, si audiamus *Macrobium* lib. 2. in Somn. Scip. cap. 3. qua post corpus animæ ad originem dulcedinis Musicæ, id est, ad cœlum, redire credantur. Ita etiam Tibia nostra, ut flebiles modos funderet, ad Funera & luctum apud Veteres advocata est:

Cantabat mœſtis Tibia funeribus, ut confitetur *Ovidius* Faſt. lib. 6. Ideo αὐλὸς πένθημ☉ *Polluci*, & *ad Tibicines mitti* dicuntur apud *Petronium*, ex lectione *Tornæſii* & *Erhardi*, ii qui deſperata valetudine morti ſunt proximi. Erat omnium formoſiſſimum Claudii funus, apud *Senecam*, ubi *Tibicinum*, *cornicinum*, omniſque generis *ſonatorum* tanta turba, tantus conventus, ut etiam Claudius audire poſſet. Inde tracta ſimilitudine Corvum quemdam, præcedente Tibicine, Æthiopum humeris elatum, tradit *Plinius* lib. 10. cap. 43. In funeribus enim & luctu Tibiarum uſus permagnus fuit, quem optimè exprimit *Nonnus* Dionyſ. lib. 49. de Tibicinibus Phrygiis, qui circa mortuos luctuoſo ore ceciñerunt:

Καὶ Κλεόχε βερέκυνθες ὑπὸ ϛόμα δίζυγες αὐλοὶ
Φερκτὸν ἐμυκήσαντο Λίβυν γόον. i. e.

Et Cleochi Berecynthes ſub ore geminæ Tibiæ,

Hor-

Horribilem mugiebant Libycum luctum.

De his consule *Alexand. Aphrodis.* lib. 1. Probl. 76. *Stuckium* Ant. Conv. lib. 3. cap. 20. *Alexandr. ab Alexandro* lib. 3. cap. 7. *Pinedam* in cap. 3. in *Job.* vers. 8. & *Aringhum* Rom. Subterran. Tom. 1. lib. 1. cap. 18. aliosque.

Adhibebantur autem Tibiæ in funeribus atque luctu, ut hominum, mortuos lugentium, animi languentes ejusmodi sono excitati, minus dolorem sentirent, qui iis oblectamentis facile distrahi soleant, quemadmodum suspicatur *Polyd. Vergilius* de Rer. Invent. lib. 4. cap. 11. Et *Sextus Empiricus* Adv. Mathem. lib. 6. *Unde etiam*, inquit, *lugentibus modos canunt Tibiæ, quæ iis luctum levant.* Contra verò apud *Euripidem* in Alcest. Tibia in luctu, tanquam lætitiæ instrumentum, omnino prohibetur:

Ἀυλῶν δὲ μὴ κατ' ἄστυ, μὴ λύρας κλύπος
Ἔστω, σελήνας δώδεκ' ἐκπληρουμένας
Οὐ γάρ τιν' ἄλλον φίλτερον θάψω νεκρόν. i. e.

Tibiarum verò ne per urbem neque lyræ ſtrepitus
Sit duodecim integris menſibus,
Non enim ullum aliud charius cadaver ſepeliam.

Familiarior tamen mos viguit, *cum Tibiis lugubre carmen ad vigilias & cantilenas perſonare mortuorum*, ut corda torpentium excitarentur ad lamenta, ex mente *Paſchaſii Ratberti* in Matth. 9. verſ. 23. Unde funereos modos dabant Tibicines. *Sedulius* lib. 3.

Funereoſque modos cantu lacrymante ferebant
Tibicines, plangorque frequens confuderat ædes.

Et funebres illæ Tibiæ carmen ferale decantabant, de quo *Claudianus* de Rapt. Proſerpin.

Si buxos inflare velim, ferale gemiſcunt.

Cyprianus, vel quicunque alius auctor libri de Spectaculis: *Alter lugubres ſonos ſpiritu Tibiam inflante moderatur.* Quippe threni & lamenta ad

Ti-

Tibiam in funeribus canebantur, quemadmodum in veneratione Divina Hymni, in nuptiis Hymenæi, teste *Isidoro* lib. 2. c. 15. Ita etiam apud *Pollucem*, οἱ πρὸς τὸν αὐλὸν ᾀδόμενοι θρῆνοι. *Didymus*, Elegiam, ait, esse luctuosum carmen ad Tibias decantari solitum. In exequiis Pertinacis, ut *Xiphilinus* refert, multi cecinere flebile carmen ad Tibias. Et hoc funebre carmen antiqui Næniam propriè vocabant, ut *Quintilianus* lib. 8. cap. 2. Et quamvis Nænia pro Dea sumatur apud *Arnobium* Adv. Gent. lib. 4. in cujus tutela erant, quibus extrema tempora imminebant, frequentius tamen apud Romanos id carmen, quod cum lamentatione extremum atque ultimum mortuo adcanebatur, Nænia dicebatur, ex *Diomede Grammatico*. Illud conducta precio mulier, quæ in funere aderat & Præfica dicebatur, iis quibus propinqui non essent, mortuis exhibebat, referente *Nonio*. Unde *Lucillius* Sat. 22.

— *Mercede quæ*
Conductæ flent alieno in funere Præficæ.

Id quod expressit *Statius* in Epicedio Patris:

Ut Pharios aliæ ficta pietate dolores
Mygdoniosque colunt & non sua funera plorant.

Atque idem confirmat vetus Lapis *Dempstero* in *Rosin.* lib. 5. cap. 39. laudatus:

P.ACTILIO.RVFFO.ET.ACTILIAE.BERONI
CAE.VX.VIXERAT.ANN. XXIV. SED.PVBLI
MENS.X.ANTE.NATVS.EST.ET. EADEM
HORA. FVNGOR.ESV. AMBO.MORTVI
SVNT. ILLE. ACV. ISTA. LANIFICIO. VI
TAM. AGEBANT. NEC. EX. EORVM. BO-
NIS. PLVS. INVENTVM. EST. QVAM
QVOD. SVFFICERET. AD. EMENDAM
PYRAM.ET.PICEM.QVIBVS.CORPORA
CREMARENTVR.ET.PRAEFICA. CON-
DVCTA. ET. VRNA. EMPTA. ATQVE
INDVLGENTIA. PONTIFICVM. LOCVS
DATVS. EST.

Illæ

Illæ Præficæ, quæ ſic ad lamentandum mortuum conductæ erant, dederunt cæteris plangendi modum, quod innuit *Feſtus*, atque in funere næniam laudandi gratia cecinerunt ad Tibiam. Cujus vocis originem ut repetat idem *Feſtus*, eſſe dicit qui eo verbo finem ſignificari putant: quoſdam velle Næniam inde dictam, quod voci ſimilior ſit querimoniæ flentium: quoſdam autem næniæ dictum nomen ab extremi inteſtini vocabulo; Græci enim νέτον extremum dicunt. Sive quod chordarum ultima νέτη dicitur, extremam cantionis vocem næniam appellarunt. Græci virum qui munere Præficarum functus eſt, προσῳδὸν vocarunt, cujus mentio apud *Euripidem* in Phœniſſ. verſ. 1499. quam vocem optimè interpretatur *Scholiaſtes*; nempe ordinare planctus, ut idem ſit qui apud *Feſtum* dat cæteris plangendi modum. Non ſolum funebre carmen cantatum eſt ad Tibiam ubi exequias celebrabant & juſta funeri ſolvebant, ſed etiam, ut ſcri-

bit *Lucianus* lib. de Luct. ipsæ in luctu iterari solitæ pectoris tunsiones, attemperatæ sunt ad modos Tibiæ.

Apud Euangelist. *Matthæum* c. 9. vers. 23. οἱ αὐληταὶ adfuisse filiæ Principis illius demortuæ leguntur, ubi per ὄχλον θορυβούμενον, ipsæ Præficæ intelligendæ. Quem locum ex Talmudicis illustrat *Lightfootus* Hor. Hebraic. in Matth. Quippe solenne id fuit Judæis, Tibicines adhibere ad luctum mortuorum. A gentilibus Tibicines in funerum curatione mutuatos fuisse Judæos, *Ambrosius* lib. 8. in Lucam scripsit, & probat *Bartholomæus Mayerus*. *Chytræus* verò & alii hanc consuetudinem à Judæis ad Ethnicos descendisse sentiunt. Quicquid sit, morem hunc antiquissimum fuisse constat; & eò magis, si apophthegma illud sacrum: *Cantavimus vobis Tibiis, & non saltastis: lamentavimus, & non plorastis*, huc pertinet, quod *Sculteto* placet lib. 2. Exercit. Euang. cap. 55. Ideo *Babu Metsia* cap. 6. in *Misna*, Tibiam

vel

vel pro sponso vel pro mortuo esse dicit, ejusque usum ad nuptias & funus restringit. Consule de ea re *Josuam Arndum* Miscell. Sacr. c. 27. Pauperrimus etiam inter Israëlitas, uxore mortua, præbere ei non minus quam duas Tibias & unam lamentatricem tenebatur; Sed si Idololatra Tibias afferret Sabbatho ad domum ubi aliquis erat mortuus, ad Tibias istas non debuit lugere Israëlita, ut ex Talmudicis pluribus probat *Lightfootus.* Ierosolymis, cum Joppe capta, Josephus occisus diceretur, scribit ipse *Joseph* lib. 3. cap. 15. captæ Judææ: πλείστους μισθοῦσθαι τοὺς αὐλητὰς, οἳ θρήνων ἐξῆρχον αὐτοῖς *multos conductos fuisse Tibicines, qui luctum inciperent.* Nec minus apud Græcos defunctis ἀοιδοὺς θρήνων ἐξάρχους præsto fuisse constat, quod *Homerus* de Hectoris cadavere allato, aliique. *Appianus* lib. 1. Bell. Civ. Tibicinum magnam copiam adfuisse funeri Scyllæ testatur. Eam ob causam apud Romanos cum à nimio Tibicinum numero funera gravarentur, non

plures in funere Tibicines esse quam decem, voluere Decemviri. Unde in Fragm. 12. Tabul. inter leges Decemvirales etiam hæ sunt, quas *Cicero* lib. 2. de Leg. recenset: *Sumptum minuito, tria si volet reicinia, & vincula purpuræ, & decem Tibicines adhibeto, hoc plus ne facito.* Quorum doctam explicationem qui desiderat, adeat *Rittershusium* in Dodecal. Class. 1. cap. 4. & seq. Hoc idem tangit *Ovidius* lib. 6. Fastor. de Tibicinibus:

Adde quod Ædilis, pompa qui funeris irent,
Artifices solos jusserat esse decem.

Adde quod Ædilis, *Gothofredus* correxit, *Edictis*, & mox, pro *jusserat*, reponit: *Jus erat.* At priorem lectionem retinet *Sylvius* Comment. in Legg. 12. Tabb. quia Ædilium curæ incumbebat, ut caverent ne quo alio more quam patrio & legitimo Dii colerentur, teste *Livio* pluribus in locis: at hoc patrium erat in religione manium.

Hu-

Hujuſmodi Tibias funebres priſcis temporibus Flamini Diali audire non licuiſſe, *Feſtus* author eſt: *Funebres Tibiæ dicuntur cum quibus in funere canitur, quas audire Flamini Diali putabant illicitum.* Qui tales funebres Tibias inflarunt, *Siticines* appellantur Latinis, quod apud ſitos canerent, hoc eſt vita functos & ſepultos, iidem Sicinniſtæ *Gellio* lib. 20. cap. 3. Græcis τυμβαύλαι nominantur, quemadmodum Eumenes apud *Ælianum* Var. Hiſt. l. 12. c. 43. qui patre inope & *Tymbaulo* fuiſſe creditur. *Chryſoſtomus* Orat. 49. refert, *Iſmeniam ob hoc maxime indignari, quod ſiticines* (τυμβαύλαι) *appellarentur Tibicines*; at nequaquam ſuo judicio rem eſſe indignatione dignam: nihil enim demortuis afferre detrimenti *Siticines*, nec illis eſſe moleſtos. Hanc diſcordiam inter Tibicines & Siticines, quos *monumentarios ceraulas* vocat, indicat etiam *Apulejus*, cum apud eum Antigenides inſignis Tibicen indigniſſimè tulerit hoſce in

Ti-

Tibicinum numero censeri, Florid. lib. 1. *Is igitur cum esset in Tibicinio apprimè nobilis, nihil se æquè laborare & animo angi & mente dicebat, quam quod monumentarii ceraulæ Tibicines dicebantur.* Notandum autem Tibias quas Siticines illi inflabant, à reliquis nonnihil diversas fuisse. *Gellius* lib. 20. cap. 2. *Nos autem*, inquit, *in Attei Capitonis conjectaneis invenimus, siticines appellatos, qui apud sitos canere soliti essent, hoc est, vita functos & sepultos, eos habuisse proprium genus Tubæ à cæterorum differens.* Illam differentiam notat *Galenus* lib. 3. de Sympt. Caus. nimirum quod latissimæ fuerint, quæ ob materiam, ex qua constabant, purum sonum reddere non potuere, atque viæ, qua spiritus transiit, latitudo sonum efficiebat graviorem: *Porro alii sunt bombosi, bombis latissimarum Tibiarum non absimiles, quales habere solent ii, qui τυμβαύλαι*, i. e. Siticines, *appellantur.* Ideo *Aristoteles* lib. 4. Hist. Anim. tradit eos qui calido

lido utuntur ſpiritu talem emittere vocem, qualem ſiticines & lamentatrices graviorem ſonum inſpirant Tibiis. Et hoc idem ſatis confirmat *Statius*:

—Cornu grave mugit adunco
Tibia, cui teneros ſuetum deducere manes.

Kirchmannus de Fun. Rom. lib. 2. c. 5. Tibias illas cæteris latiores ac longiores fuiſſe memorat, quales in antiquorum ſepulchris exſculptæ videntur, idque probat ex *Ovidio* lib. 2. Amor. El. 6.

Horrida pro mæſtis lanietur pluma capillis
Pro longa reſonent carmina veſtra tuba.

Erat tamen aliud genus Tibiarum, γιγγλαι αὐλοὶ, palmi longitudine, & ſtridulum atque acutum, ſed luctuoſum, ſonantes, quibus Cares in luctu utebantur. Querulus Lydii modus ferali Tibia cantatus funeri conveniebat, ex *Apulejo* lib. 4. Mileſ. *& ſonus Zygiæ*

giæ Tibiæ, mutatur in querulum Lydii modum. Ita ex Ariſtoxeno tradit *Plutarchus* lib. de Muſic. primum Olympum funebre Tibia carmen in funere Pythonis Lydio ritu cecinisſe. Unde ἀυλεῖν πυθικοῖς ἀυλοῖς πένθος σημαίνει apud *Artemidorum* lib. 1. Tibiarum autem funebrium inventores *Statius* Phrygas videtur aſſignare lib. 6. Thebaid. cui adſtipulatur *Pollux* lib. 3. ubi addit etiam uſum illum Tibiarum funebrium à Phrygibus Cares accepisſe, unde illæ mulieres quæ Caricum illud melos ad Tibiam canebant, Καρῖναι θρηνῳδοὶ μουσικαὶ, dicuntur *Heſychio.*

Cæterum an generalis hic fuerit in omnibus omnino funeribus Tibiarum uſus, adhuc ſub judice lis eſt. Sunt qui Tibias ad puerorum ſolùm exequias reſtringunt. Ita *Servius* in lib. 5. Æneid. *Sciendum majoris ætatis funera ad tubam ſolere proferri, minores verò ad Tibias.* Nec aliter *Lactantius Grammaticus* in *Statium*: *Jubet religio, ut majoribus mortuis tuba, minoribus Tibia*

caneretur.

caneretur. Quia hoc de minoribus umbris & teneris manibus asseruisse quodammodo videtur ipse *Statius*, Thebaid. lib. 6.

Cum signum luctus cornu grave mugit adunco
Tibia, cui teneros suetum deducere manes
Lege Phrygum mœsta. Pelopen monstrasse ferebant
Exequiale sacrum carmenque minoribus umbris
Utile . . . . . .

Atque hæc causa fuit, quod parum circumspectè nuper admodum *Octavius Falconierius* in Dissert. de Pyramide C. Cestii, evincere conatus sit, figuram, quæ ibi cernitur Tibias longas in manibus habere, ad *Instaurationem funeris* significandam non pertinere, quemadmodum cum summa verisimilitudine ex aliis ibidem existentibus figuris suspicatus erat alius Vir eximius mihique amicus. Contra quem, sed frustra, prætendit *Falconierius*, Tibias non

non habuiſſe locum in ſepulcro C. Ceſtii, quia illarum ſolùm uſus erat in exequiis juvenum. Verba ejus in Diſſertatione, Italico idiomate ſcripta, ita habent: *Anzi quando voleſſe averſi riguardo ſtrettamente all'uſo proprio delle Tibie in tale occaſione, potrebbe opporſi non aver'eſſe avuto luogo veriſimilmente nel mortario di Cajo Ceſtio, imperò che eſſe s'adoperarono ſolamente in quelli de' giouani, argumentandoſi ciò da quel verſo di Stazio.*

Verum enim verò, quemadmodum illis aſſentiri non poſſum, qui nimis anguſtos rei ubique uſitatiſſimæ limites adſcribunt, quippe *Statius* cum dixit eam teneros deducere manes, neutiquam uſum ejus in adultorum funere excluſit, cujus innumera exempla videmus; Ita neque in illorum ſententiam tranſeo, qui ſolis plebeiorum funeribus tibiam concedunt, inter quos idem *Lactantius Grammaticus*, ideoque *Ovidium* ita ceciniſſe lib. 5. Triſt. El. 1.

Ti-

Tibia funeribus convenit ista meis.

Tubam verò in funeribus potentiorum admittunt, ex *Propertio* lib. 2. El. 4.

Nec tuba sit fati vana querela mei.

Et lib. 4. El. ult.

Sic mœstæ cecinere tubæ cum subdita nostrum
Detraheret lecto fax inimica caput.

Eapropter in nobilium funeribus nullas Nænias cantatas esse, vult *Sylvius* Comment. in Legg. 12. Tabb. quia exaudiri non possent, Tuba voces obtundente. At huic objectioni mox satisfiet. Certum est in funere nonnunquam Tubam locum habuisse, de cujus forma vide *Magium* in Miscell. lib. 2. c. 12. cæterum non ideò excludenda Tibia, cujus frequentior apud autores mentio occurrit, quàm tubæ, & ad quam in omnibus funeribus nænia cantata, non in plebejorum solis, cum illam in Jul. Cæsaris funere agnoscat *Suetonius* cap. 84. ubi Tibicines & scenici artifices vestem, quam ex instrumento triumphorum induerant, detractam sibi

atque desciſſam injecere flammæ. Facile eſſet hoc latiùs pluribus oſtendere, niſi ex ante dictis ſatis pateret. Quapropter Tibias funeribus quibuſcunque, nempè puerorum, ſenum, divitum, pauperculorum, plebejorum, & nobilium adhibitas cenſeo cum *Kirchmanno*, qui de Fun. Rom. lib. 2. cap. 5. hanc ſententiam eodem quo *Magius* Miſcell. lib. 1. cap. 13. probat argumento, quod næniæ ad Tibiam cantatæ ſint, communes autem omnibus funeribus nænias putat. Sanè vero ſimile eſt næniam in omnibus funeribus fuiſſe, unde *Cicero* de Clodii funere in Miloniana: *ſine cantu, ſinè Tibia.* Certè ubi defuit Tibia, nullam fuiſſe næniam obſervo ex *Ovidio*; qui lib. 4. Faſtor. de Tibicinibus qui Romam reliquerant:

Exilio mutant Urbem, Tiburque recedunt.
(Exilium quodam tempore Tibur erat.)
Quæritur in ſcena cava Tibia, quæritur aris:

Du-

Ducit supremos nænia nulla choros.

Ad solos itaque Tibias nænia cantata est, quas omnibus ferme funeribus assignatas, supra satis ostensum est. Sed eos, qui Tubas etiam ad nænias pertinere existimant, refutat *Gutherius* de Jure Manium lib. 1. cap. 23. Nec Viri docti sententiam sequitur, qui ad Leg. 12. scribit Tubas næniæ convenire si funus publicum esset, in quo quidem Tubæ admistæ ad dignitatem non ad næniam. Movetur Vir ille acutissimus *Propertii* effato lib. 4. El. ult.

Sic mœstæ cecinere tubæ,

Et *Epicteti* definitione, *quid est tuba? funeris deploratio.* Cæterum, ut opinionem *Gutherii* jam meam faciam, illa deploratio nihil ad Næniam. Deploratus enim idem est ac conclamatus, & Tuba verè est funeris conclamatio, cum luctus ultimi pompa procedit, quo tempore tubarum maximè strepitus excitabatur. Ut adeò funebres Tibiæ, non tubæ, ad næniam spectarent. Ergo

go nec Tibiæ ad certa quædam funera restringendæ sunt, nec tuba omninò à nonnullis excludenda.

CAPUT XVI.

Tibia *Nautica*.

IN navibus olim atque triremibus adfuit aliquis qui nauticum carmen cum modulatione & Tibia remigibus cecinit. Talem refert *Duris Samius* apud *Plutarchum*, & cum eo *Athenæus* lib. 12. in Alcibiadis navi, ab exilio redeuntis, *Chrysogonum* fuisse, qui Pythicam indutus stolam, ηὔλει τὸ τελιὐελικόν, *carmen nauticum canebat*, & quidem tanta arte remigum manus dirigebat, ut quum illi remorum pulsum cum Chrysogoni cantu conjungerent, jucundam audientibus redderent harmoniam, id quod & annotavit *Cæl. Rhodiginus*: lect. Antiq. lib. 9. cap. 10. De hac Tibia luculentum est *Maximi Tyrii* testimonium Differt. 23. *Quid in Mu-*

Musica bonum est? harmonia. Unum aliquid est harmonia, multiplex vocum discordia. In triremi unum aliquod est vox Tibiæ [ἐν τριήρει ὁ μὲν αὐλὸς, ἓν,] *multiplex inobedientia.* Et apud eundem Diss. 31. in navi illa Regia, *Tibia fremitusque hominum & stridebat arundo.* Inde facile rationem assequi licet cur ex *Cicerone* lib. 2. de Natur. Deor. ille apud Actium pastor, qui navem nunquam ante vidisset, ut procul divinum ac novum vehiculum Argonautarum è monte conspexit, primò perterritus admiratur tantam molem, quæ labitur fremebunda ex alto, ingenti sonitu præ se undas volvens; deinde dubitat quæ sit ea natura, quam cernit ignotam: Postea juvenibus visis, auditoque nautico cantu, *Sylvani melo consimilem cantum* ad aures ferri confessus est. *Aristophanes* in Acharnens. Act. 2. Sc. 5. inter navales tumultus, quibus plena esset Civitas Tibicines recenset, atque inter apparatum nauticum meminit etiam αὐλῶν, κελευςῶν, νιγλάρων, συριγμάτων,

Ti-

Tibiarum, *hortationum*, *carminum navalium*, *fistularum.* νίγλαρoι, Interpres genus musicæ modulationis esse dicit, quo remiges exhortabantur. Quod idem *Pollux* inter genera cantionum Tibiarum retulit, lib. 4. cap. 10. Tibiam autem, quæ ad hunc usum adhibita est, singulari nomine insignitam, τριηρικὸν αὖλον *Maximus Tyrius* appellat Dissert. 33. Unde Tibicen Nauticus, qui Tibiam illam in triremibus inflabat, τριηραύλης dictus apud *Pollucem* lib. 1. cap. 9. & *Athenæum* lib. 12. *Symphoniaci* Latinis dicebantur, ut *Tullio* 1. in Verrem: *Ab hac præfectus Antonii quidam symphoniacos servos abducebat per injuriam, quibus se in classe uti velle dicebat.* Cæterum τριηραύλην alium ac diversum fuisse ab Hortatore, vide multis probantem *Schefferum* de Re Navali Veter. ubi varia Tibiæ hujus apud veteres usum illustrantia adducit, quæ apud ipsum petenda cuivis relinquere satius duximus, quam huc alieno studio congesta transferre.

In

In Italia hodieque nautis in triremibus illud celeusma Tibia præcinitur in eum finem, ut æqualis & cuivis occasioni pro arbitrio aptus atque respondens sit navis cursus, ne diverso ac multiplici remorum ictu impediatur. Nec diversum vel alium hujus Musices finem antiqui habuere, quam ut triremis à remigibus impelleretur ad Tibiæ modos, qui diversas manus pari remigandi studio conjungebant, nam sublata Tibia opus illorum dissolvi testatur *Max. Tyrius* Diss. 23. Ita etiam apud eundem Diss. 21. ὑπ' αὐλῷ οἱ μὲν ἤρεσσον, οἱ δὲ ἐμάχοντο: ἐνίκων δὲ ἄμφω, *ad Tibiæ modos remigabant alii, alii pugnabant; utrique vincebant.* Ubi addit alium Tibiæ nauticæ usum, quem confirmat *Asconius Pædianus* in 1. Verr. *Possumus intelligere ad hoc symphoniacos servos capi solere, ut in classe, classicum pugnantibus canant.* Priorem vero usum ad remos justo ordine impellendos illustrat *Euripides Iphig. in Tauris.*

Καὶ σὲ μὲν πόντι' ἀργεία
Πεντηκόντορος οἶκον ἄξει.
Συρίζων δ' ὁ κηροδέτας
Κάλαμος οὐρείου Πανὸς,
Κώπαις ἐπιθωύξει. i. e.

Te vero ò inclyta Argiva
Navis quinquaginta remis acta vehet domum,
Modulans verò cera compacta
Fistula montani Panos
Impellet sono remos.

Effecit etiam nautica hæc musica, ut animos remigum suavi modulatione captos in oblivionem laborum & majorem tolerantiam deduceret., & tantos juberet nescire labores. *Isidorus* Orig. lib. 2. cap. 16. *Siquidem & remiges cantus hortatur, ad tolerandos quoque labores musica animum mulcet, & singulorum operum fatigationem modulatio vocis solatur.* Ita etiam *Censorinus* cap. 49. *Quo facilius superent laborem, vel in navis motu à vectore symphoni adhibetur.* Atque hoc pacto nautæ cantu superabant marina dis-

cri-

crimina. Excute *Petr. Chryſologum* ſerm. 10. Nimirum, ut *Fabius* lib. 1. cap. 10. Muſicen natura ipſa videtur ad tolerandos facilius labores, velut muneri nobis dediſſe.

CAPUT XVII.

Tibiarum *vis ad commovenda Bruta Animalia.*

Ecquid mirum ſi inter homines tanta muſicæ dominatio eſt, cum ipſas quoque beſtias, nec non & ſerpentes, volucres atque Delphinos ad auditum ſuæ modulationis muſica provocaverit, ſi adeamus *Iſidorum* Orig. lib. 2. cap. 16. dum aves quoque, ut luſciniæ & cygni aliæque id genus, cantum veluti quadam diſciplina artis exerceant: Nonnullæ verò vel aves terrenæ ſeu aquatiles belluæ, invitante cantu in retia ſponte decurrant, & paſtoralis fiſtula paſtum progreſſis quietem imperat gre-

gibus? Nec mirum: ineſſe enim animæ mundanæ cauſas muſicæ, quibus eſt intenta, prædixit *Macrobius* lib. 2. in Somn. Scip. cap. 3. Quid de hujuscemodi exemplis dicendum, apud Autores varios reperiundis, in quibus non fabula ſed veritas gloriam procreavit? Unde enim beſtiæ ſæpe immanes cantu flectuntur? Cervi fiſtulis capiuntur? Piſces in ſtagno Alexandriæ crepitu detinentur? Cygnos hyperboreos citharæ cantus adducit? Elephantos Indicos organica permulſos detineri voce compertum? Fiſtulis aves allici comprobatum? Fides delphinis amicitiam hominum perſuadere? Quid? Cantibus allici disrumpique ſerpentes, ſi credimus *Martian. Capell.* lib. 9. Unde enim, inquam, hæc omnia deducamus, niſi ad muſices ſuavitatem confugiamus ejuſque inſignem vim in animas mundanas, quibus illam cognatam Veteres voluêre?

Tibiæ cantu uſque adeo capiuntur Libycæ Equæ, ſicut teſtem habeo *Ælia-*

Ælianum de Animal. lib. 12. cap 44. ut hujus blandimentis mansuescant & insultare ac lædere desinant, & quocunque eas cantiuncularum blanditiæ invitaverint, eò pastorem consequuntur: Quum ille insistit, hæ etiam gradum sistunt: Et si cantum contentiorem ad Tibiam cantat, tanta voluptate afficiuntur, ut lachrymas tenere non pos- sint. Præterea ex *Euripide* refert, pastores, hymenæos ad Tibiam cantane tes, ad venerem equas incitare, atqu etiam equos ad ineundas fœminas incendere, additque: τελῦνται μὲν ἱππικοὶ γάμοι τὸν τρόπον τοῦτον, καὶ ἔοικεν ὑμέναιο' ᾄδειν τὸ ἄυλημα. *Ad hunc modum equinæ nuptiæ initiantur, ut nuptiale carmen Tibia præcinat.* Ibidemque memorat, quod equorum pastores *ex Rhododaphne arbore pastoritiam Tibiam excavant*, cujus sonoro inflatu armentum demulcent. Tibia hæc, qua pastores in Equorum utebantur pascuis, ἱπποφορβὸς ἀυλὸς: dicitur *Polluci*, ea erat è lauro delibata & emedullata, stridore peracuto

atque hinnitum maximè referente, uti *Scaliger* lib. 1. Poët. cap. 4. Sanè hoc genus animalium Tibiarum cantu insigniter excitari, multi prodidêre. *Solinus* cap. 45. *Agrigentina etiam regio frequens est equorum sepulchris, quod munus supremorum meritis datum creditur. Voluptatem his inesse, Circi spectacula prodiderunt: quidam enim equorum, cantibus Tibiarum, quidam saltationibus, quidam colorum varietate, nonnulli etiam accensis facibus ad cursus provocantur.* Equos saltare ad Tibiæ sonum si assuefiant, docet *Plinius* lib. 8. cap. 42. *Equorum docilitas*, inquit, *tanta est, ut universus Sybaritani exercitus Equitatus ad symphoniæ cantum moveri videatur.* Et hinc illa Sybaritarum strages, à Crotoniatis accepta, de qua *Aristoteles*, & *Athenæus.* Cum enim scirent Crotoniatæ Sybaritarum Equos audito Tibiarum sono, in posteriores pedes se erigere, pedibusque prioribus motus quosdam gestusque exhibere ad numerum salta-

 torios;

torios; Congreſſuri cum illis in pugna, militibus ſuis immiſcuêre Tibicines, quorum melodiam cum audiviſſent Sybaritarum equi, non ſolum exſiliverunt, verum etiam excuſſis ſeſſoribus confugerunt ad Crotoniatas. Simile refert exemplum *Gaſp. Schottus* Phyſicæ Curioſ. lib. 8.

Cervi etiam Tibiis mulcentur, ſi fides ſit *Porphyrio* lib. 3. de non Necand. Animal. κηλοῦνται μὲν ἔλαφοι αὐλοῖς. De iis memorabile exemplum perhibet *Ælianus* Hiſt. Animal. lib. 12. cap. 46. Nimirum apud Tyrrhenos, cervos, uti & apros, cùm retibus & canibus, ut venandi uſus ferre ſolet, tùm maximè muſices adjumento capi. Quod quidem ipſum quomodo fiat, porrò explicat: Circumjectis retibus & cæteris inſtrumentis accommodatis ad faciendas beſtiis inſidias, collocatis, homo ad Tibiam canendi benè peritus (ἀνὴρ αὐλῶν τεχνίτης) quoad fieri poteſt, omnem cantus contentionem remittit & relaxat, & quidlibet ad canendum ſuave

præclarè usurpat: Et sensim progrediente illo, in montium vertices & convalles, & densa fruteris loca, atque in omnia lustra ferarum & cubilia, Tibiæ cantus influit. Ac nimirum primò in eorum aures influentis soni insolentia ipsos terret: Deinde cum impotenti voluptate aures tenentur, tunc nullo negotio comprehenduntur, cantusque suavitate deliniti, in eorum quæ procreaverint & domesticarum sedium oblivionem veniunt. Sic igitur Tyrrhenæ bestiæ paulatim tanquam suadæ illecebra ducuntur: Et quasi cantu perstrictæ in laqueos sese inserunt, quibus illaqueatæ comprehenduntur.

Luporum etiam impetum Pythocarem Tibicinem vehementi & concitato Tibiæ sono cohibuisse, author est idem *Ælianus* lib. 11. Hist. Anim. cap. 44. Porrò, de Elephantis idem memorat *Strabo* lib. 15. quod nos supra de equabus Libycis. Et illud ampliùs narrat *Ælianus* lib. 1. de Anim. cap. 11. saltare Elephantum ad nume-

rum,

rum, Tibia audita demulceri, cursum tardare ad soni tarditatem, seque remittere ad remissionem Tibiæ: Rursus cum acutè sonans impellit, festinare, & omnia perfectè assequi discere. Mira sunt quæ de Asino scribit *Cardanus* lib. 10. Subtil. ex *Joanne Africano*, teste oculato, circulatorem quendam in suburbio civitatis Chairi Ægypti, nomine *Bebelloch*, singulis diebus Veneris (qui festi sunt Mahumetanis) Asinum habuisse ita instructum, ut ad Tibiam saltaret, & voce in aurem insusurrata supinus sponte concideret, clausis oculis, inflareturque quasi venenum bibisset, nec minis adductum, nec verberibus, ut surgeret: blanditiis verò & spe vehendi formosas mulieres proposita, alacrem surrexisse, ubi verò audivisset vehendas esse aniculas, demissis auribus claudicasse, aliaque similia fecisse, quæ magnæ solertiæ indolem ostentarunt.

Non minus voluctum genus ad se trahunt suaves Tibiæ moduli, cujus

rei insigne præbet testimonium homo ille apud *Max. Tyrium* Differt. 37. qui animalia domi magno studio aluit. Inter alia aves habuit, quæ suaviter matutino tempore canebant, inconditè tamen ut reliquæ solent. Hæ cum quotidie audirent Tibicinem illum, qui artis suæ faceret periculum, respondere voce cœperunt, auresque earum ita ad Tibiam paullatim formavit, ut quoties inflare cœpisset, Tibiam voce præeuntem, ut in choro fieri consuevit, sequerentur omnes. Maximè verò turturem Tibia & saltatione capi creditum est. Ideo Ægyptii hominem, saltatione Tibiarumque cantu gaudentem, notantes, turturem pingebant, teste *Horo Apolline* in Hieroglyphicis lib. 2. Hierog. 51.

Ad Aquatilia etiam transiit hæc voluptas, Tibiarum suavitati debita, quæ inter crustacea Paguros adeo allicit, ut facillimè hac rapiantur, referente *Gesnero* Hist. Aqu. f. 121.

& ante ipſum *Æliano* de Anim. lib. 6. cap. 31. dum enim piſcatores latenter calamos inflant & Tibiis ludunt, Paguri vocem & muſicæ conſenſum exaudientes, ſuavitate deliniti aſſequuntur, ad littora piſcatores & in terram usque deſcendunt. Sic etiam Paſtinacam marinam mirificè Tibia delectari, & ita, dum voluptate tota mulcetur & nihil metuit, capi, ex *Oppiano* narrat *Grevinus* de Venen. lib. 1. cap. 31. Cui fidem facit *Ælianus* de Animal. lib. 17. cap. 18. Delphinorum genus quantopere cantu & Tibiis delectetur luculentum affert teſtimonium *Ælianus* Hiſt. Anim. lib. 12. cap. 45. Mulcentur quippe muſica: gaudent cantibus Tibiarum: ubicunque ſymphonia eſt, gregibus adventant, quemadmodum de illis *Solinus* cap. 12. & *Plinius* lib. 11. cap. 37. Et propter hunc muſices amorem hominibus amicum animal eſſe probat *Sextus Empiricus* Adv. Mathemat. lib. 6. *Sopiuntur qui-*

dem, inquit, *infantes numerosum audientes susurrum: Et bruta demulcentur à Tibia & fistula, & Delphini, ut fertur, Tibiarum delectati modulatione, adnatant ad eos qui remigant in scaphis.* Hanc ob causam φίλαυλος δελφὶς, *Tibiæ amans Delphinus*, *Euripidi* Electr.

CAPUT XVIII.

De Tibiis *Mira quædam ab Antiquis tradita, naturali ratione explicata.*

AD mira referre & portentis proxima illa dicere licet, quæ credula & superstitiosa antiquitas pro veris effinxit posterisque obtrudit, quæ tamen, ita simpliciter sumpta, nulla se probabilitate commendant. Nonnulla fuere quæ ad Tibiarum occultam vim retulerunt, quæ tamen vel pla-

planè fabulosa crediderim; vel ex Tibiis inflatis forsan occasionem quidem habuisse, verùm eo modo, quem illi non investigarunt, ne attigerunt quidem; vel denique ex aliis causis, ipsis ignotis; explicanda esse.

Fabulosis annumero, Cometam Tibiarum specie visam Tibicinibus & arti musicæ malum portendere, quemadmodum creditum est referente *Plinio* Nat. Hist. lib. 2. cap. 25. Huic affinis alia erat superstitio Romanorum, qui crediderunt Lunæ Eclipsin patienti, subveniri posse æris & pelvium tinnitu, & cornuum ac Tubarum clangore, unde *æra auxiliaria Lunæ*, dixit *Tibullus*. Quam rem propius tangit *Juvenalis* Sat. 6. vers. 439.

......Verborum tanta cadit vis;
Tot pariter pelves, tot tintinnabula dicas
Pulsari. Jam nemo Tubas, nemo æra fatiget;

Una

Una laboranti poterit succurrere Lunæ.
Præterea refert *Ælianus* Var. Hist. lib. 13. cap. 21. si quis Celænis pelli Phrygis Tibia accineret Phrygiam harmoniam, pellem moveri : sin Apollinis, quietam mutamque videri esse. Cæterum hic naturalis ratio subesse poterat, si consideremus modum, quomodo sonum, qui ad auditum propagatur, fieri commodè explicari potest; de quo constat 1. fieri quodam veluti in centro fluidi divisionem ex duorum corporum collisione. 2. à centro percussionis quaquaversum diffundi sensim motum, quem explicant Philosophi recentiores per motum undulationis conspicuum in aquæ superficie circa projectum in eam lapidem. Et probatur Experimentis tum chordarum, quæ ad similium similiter tensarum collisionem etiam sonum edunt, tum vitri, quod ad vocem humanam primò totum tremit, deinde dissilit, tum superficiei aquæ itidem trementis ad sonum. Unde

hoc

hoc ultimo experimento ſolvitur etiam illud quod de Tibiæ cantu prodidêre, nimirum in Heleſina regione fontem vocis dulcedine captum exſultare ad cantus Tibiæ. *Solinus* cap. 5. *In Heleſina regione fons aliàs tranquillus & quietus ſi ſiletur, ſi inſonant Tibiæ, exſultabundus ad cantus elevatur, & quaſi miretur vocis dulcedinem, ultra margines intumeſcit.* Verum hoc non magis mirum, quàm quod de fonte ſalſo in Baſilica, Regni Neapolitani provincia, ſcribit *Fulgoſus* lib. 1. cap. 6. ad quem ſi accedas aliquid locutus, turbatur, alioquin clarus. Nimirum cum certum ſit ſonum nihil eſſe præter propagationem motus tremuli in fluido, non inter portenta & naturali ratione carentia referendum eſt, *pellem ad Phrygiam harmoniam Tibia cantatam moveri*, quippe quæ ſatis vehementem in medio fluido percuſſionem efficere poterat, & ita facile motum, ſupra explicatum, à centro percuſſionis ad pel-

lem

lem uſque propellere ; vel , *fontem , aliàs quietum , ſi inſonent Tibiæ , turbari & circa margines intumeſcere* , cum hunc vocis & ſoni vehementioris effectum ſatis ſciant ii , qui in vallibus , ubi moles nivium è montibus cadentium timentur , iter facere ſunt aſſueti. Nam ibi ne quidem loqui aut tuſſire audent , ne ſonus vocis nives commoveat.

Inter prodigia multa facta, antequam Ægyptus in provinciæ formam à Romanis redigeretur, memorat *Dio* lib. 51. quod arma in nubibus apparuerint, & ſonitus ab alia parte tympanorum , cymbalorum , *& Tibiarum ac tubarum voces.* [βοήματα αὐλῶν καὶ σαλπίγγων.] Verum quomodo hi ſonitus & ſimulacra alia , quæ inter prodigia ſolent numerari, nubium naturæ debentur , & quomodo abſque portento in cœlo apparere ac audiri poſſint , explicat *Carteſius* de Meteor. cap. 7. §. 17. Huc referendum aliud non à cœlo,

ſed

ſed terra, petitum exemplum, quod ſuppeditat *Felix Faber* lib. 2. de Reb. Suev. qui refert fontes ac thermas in Germania reperiri in montibus & ſcopulis, quæ tanta talique ſonantium aquarum colliſione & murmure cadunt, ut qui illic valetudinem curaturi conveniunt, primo thermarum ingreſſu certum ſymphoniæ genus & inſtrumenta muſica ſe audire ſibi imaginentur, tamque aſſiduo fragore aures illis obtundantur, ut muſica initio ſuaviſſima, imaginatione diuturna in faſtidium & cruciatum abeat: ii verò qui tympanum ſibi aut ſonorum magis inſtrumentum imaginati ſunt, demum penè inſaniunt, ob moleſtiſſimum aſſidue obturbantem ſtrepitum.

Denique nonnulla Tibiarum vi adſcripſerunt antiqui, quæ tamen illis deberi vix crediderim, ſed ab alia cauſa, aliunde orta, hunc effectum fluxiſſe. Tale eſt quod de Nympharum inſulis in Lydia dictis memoratur, quas in me-

medium ſtagnum à continenti procedentes, cantu Tibiarum primò in circulum moveri, de hinc ad littora reverti, ipſius vetuſtatis perſuaſione compertum prodidit *Martian. Capella* lib. 9. Quas etiam Ludiano ritu ὀρχοῦσας viſa eſſe teſtatur *Varro*. De iiſdem *Plinius* lib. 2. cap. 95. *Sunt &, inquit, in Nymphæo parvæ* (inſulæ) *ſaltuares* (*Cl. Salmaſius* Leg. *Saliares*) *quoniam in ſymphoniæ cantu ad ictum modulantium pedum moventur*. An hæc vera fuerit cauſa, ignorare cogor, ſaltem illas quaſi natantes, ad hunc motum aptas, dicit *Seneca* Nat. Quæſt. lib. 3. cap. 25. *Sunt enim multi pumicoſi & leves, ex quibus quæ conſtant Inſulæ, in Lydia natant*.

CA-

CAPUT XIX.

De Assa Tibia, *ejusque cum aliis instrumentis consonantia, symphonia.*

DE hoc multiplici Tibiarum apud Veteres usu, quem jam superius multis exposuimus, animadvertendum est, eum non eodem semper modo adhibitum esse. Interdum sola Tibia insonuit, quod *Assam Tibiam* dixere, interdum eadem conjuncta fuit vel cum cantu solo, vel cum cithara, quod *Synaulia* erat, vel cum cantu & pluribus aliis instrumentis, quod *Symphonia.*

Melos in cantibus est bipartitum: unum quod est assa voce, alterum organicum. *Varro* de vita P. R. lib. 2. apud *Nonium*: *In conviviis pueri modestè ut cantillarent carmina antiqua, in quibus laudes erant majorum aut assa voce*

voce aut cum Tibicine. Aſſam vocem quidam volunt à *Platone* μονῳδίαν dici lib. 6. de Leg. quippe, qui nullis admiſtis muſicis inſtrumentis ſola voce utebantur, aſſa voce canebant. Non ſolum autem vox mera veteribus dicebatur *aſſa*, quæ ſine Tibiis, ſed etiam *aſſæ Tibiæ*, quæ ſine voce canebant. *Feſtus: Aſſa Tibia, cantus eſt Tibiarum ſine voce.* Nec aliter *Servius: Aſſæ Tibiæ, quibus canitur ſine chori voce.* Huc referendum illud *Ennii* laudatum *Varroni* lib. 6. de L. L. *Apud Ennium, Subulo finitimas propter aſtabat aquas: Subulo dictus, quod ita dicunt Tibicines Tuſci.* Rectè prætendit *Scaliger* hic legi debere: *aſſabat.* quippe *aſſum*, ſolum, merum eſt, unde *aſſare* quoque veteres poëtæ dicebantur, cum in unum ſolum hominem poëma conderent. Aſſam Tibiam *Plutarchus* vocat ψιλὸν μέρος Sympoſ. 7. cap. 8. *Puto autem Marſyam illum à Deo caſtigatum, quia capiſtro & Tibiis cum os ſibi præcluſiſſet, auſus eſt aſſa Tibia (ψιλῷ μέρει) certare*

cum

cum cithara & voce. Inde etiam Græcis ψιλοκιθαρισταὶ dicuntur, cum tantùm κιθαρίζουσιν ut *Athenæo* lib. 12. Atque ea ἄφωνα κρούματα nominat *Pausanias*, quæ erant sine voce.

Conjuncta est autem non infrequenter Tibia cantu solo, quem ad Tibiam adhibitum jucundiorem multò judicat *Xenophon* in Sympos. ἡ ᾠδὴ ἡδίων πρὸς τὸν αὐλόν. Ita *Aristoteles* Probl. Sect. 19. quærit, cur solitarias cantilenas suavius audire solemus, si ad Tibiam, aut lyram unam cantatur, non verò si ad plures Tibias? Scilicet an quia evidentius rem assequimur, cum ad unam lyram vel Tibiam cantatur, ad plures verò suavitas servari non possit, cum cantilena offuscetur, totaque penè deleatur? Cum alio aliquo instrumento consonuit interdum Tibia, sic apud *Horatium* Epod. 19.

Sonante mistum Tibiis carmen lyra.

Synaulia *Athenæo* dicitur lib. 14. lyræ cantus conjunctus cum Tibia: *De conjunctione autem Tibiarum cum lyra,* *quia*

quia ſæpe nos & ipſa utriuſque συναυλία demulcet. Scilicet ex *Ephippo* de Tibiarum & lyræ cantu muſico refert, cum probè concordant, voluptatem percipi maximam. Poſtea ex *Semo Delio* explicat *ſynauliam*, quod fuerit certamen concentus Tibiarum viciſſim, ac rhythmorum (ἀγὼν συμφωνίας ἀμοιβαῖος αὐλοῦ καὶ ῥυθμοῦ) abſque illius ſermone, qui voce Tibiæ modos æmularetur. Plura etiam inſtrumenta muſica cum *Synaulia* Tibiæ lyræque conjunxerunt. *Horatius* Carm. lib. 4. Od. 1.

Illic plurima naribus
Duces thura, lyræque & Berecynthiæ
Delectabere Tibiæ
Miſtis carminibus, non ſine fiſtula.

Theocritus Epigramm.

Λῇς ποτὶ τᾶν νυμφᾶν διδύμοις αὐλοῖσιν ἀεῖσαι
Ἁδύ τι μοι; κἠγὼν πακτίδ' ἀειράμενος
Ἀρξεῦμαί τι κρέκειν· ὁ δὲ βώκολος ἄμμιγα θέλξει
Δάφνις, κηροδέτῳ πνεύματι μελπόμενος,
i. e.

Viſ-

Visne, per nymphas, duplicibus tibiis cantare
Suave aliquid mihi? & ego pectinem sumens
Incipiam aliquid sonare: bubulcus autem simul oblectabit
Daphnis, cera compacto spiritu (i. e. fistula) *modulans.*

Elegenter Tibiæ pluriumque instrumentorum cum voce harmoniam consonam describit *Maximus Tyrius* Dissert. 16. *Nescio an audieris unquam multa simul instrumenta, Tibiæ sonum, lyræ vocem, chori cantum, cumque his tubam simul fistulamque, & si quæ alia instrumentorum aut nomina aut genera sunt, cum humanæ vocis concentu unà inter se misceri. Quorum singula cum peculari fiant arte, tamen ita temperata sunt cum singulis, communem ut efficiant Musam.* Quod hic communem ex dissonis Musam vocat, alii *consonantiam* dixere, vel etiam symphoniam Latini. *Macrobius* lib. 2. in Somn. Scip. cap. 1. *In quibus ita*

gra-

gravitati acumina consonabant, ut utrumque ad audientis sonum stata dimensione remearet, & ex variis impulsibus unum sibi consonans nasceretur. Ibidem symphonias quinque recenset, quæ ad Musicam pertinent, *quam vel flatus humanus intendere, vel capere potest humanus auditus.*

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

De Tibicinibus.

NOn possum assentiri *Aldo* minori, qui inter Tubicines & Tibicines nihil differe asseruit. Quippe cum Tibia & Tuba diversa instrumenta fuerint, ita etiam suum cuique artifici nomen dedêre. *Cicero* lib. 2. de Nat. Deor. *fides & Tibias eorum causa factas* monet, *qui illis uti possunt*. Itaque qui Tibiis utebatur, Græcis dicebatur ἀυλητὴς, & κεραύλης, ἀυλητρὶς, ex *Polluce* lib. 4. c. 9. tit. 6. *Seneca* Epist. 87. tibias, & reliqua instrumeuta ad *supellectilem* tantùm *artis* refert, nec *ad artem ipsam pertinere*, *sed effectum artis*, posse enim artificem esse

ſine iſtis, dicit; Nihilominus tamen apud Latinos hujuſmodi artifices non ex diſciplina, ſed ex ipſis potius inſtrumentis, cœpere vocabula. Nam citharœdus ex cithara, vel Tibicen ex Tibia cæteriſque ſuorum inſtrumentorum vocabulis nuncupantur, quemadmodum inquit *Boëthius* de Muſic. lib. 1. cap. 34. Conſentit *Chariſius* Inſtit. Gramm. lib. 1. *Tibicen, Tibicinis, media longa ex Tibia.* Nec aliam nominis originem admittit *Iſidorus* Orig. lib. 2. cap. 20. *Hinc & Tibicen, quaſi Tibiarum cantor.* Et *Varro* de L. L. Lib. 5. *Tibicines à canendo dicti.* Ideoque *Ovidio* Tibicines vocantur, *Turba canora*, Faſtor. lib. 4. Et Tibicinem exprimunt alii per hominem canere Tibiis doctum. Sic *Tacitus* Annal. lib. 14. *Deſtinatur reus cognomento Eucerus, natione Alexandrinus, canere Tibiis doctus.* Quomodo autem ex duobus aliis, nempe, *Tibia*, &, *canere*, hoc *Tibicinis* nomen in unum coaluerit, fuſiùs explicant Grammatici Veteres. Ex *Priſciano* lib. 1. ſciendum

dum est, quod pleraque nomina, quæ cum verbis sive participiis componuntur, nominativi mutent extremam syllabam in *i* correptam, ut arma armipotens, homo homicida, cornu corniger, stella stelliger &c. cornu cornicen, tuba tubicen, Tibia Tibicen, pro Tibiicen; *Tibia enim*, inquit, a *in* i *debuit mutare, unde pro duobus* ii *brevibus una longa facta est.* Sic ergo Tibia tibiicen faciebat, ex quo factum est Tibicen. Nec hoc solum: Sed etiam aliæ vocales solent ex duabus syllabis in unam longam transire, ut *Priscianus* l. 4. Inde factum, quod *Tibicen* penultimam producat, contra naturam *cornicinis*, & aliorum. Id quod monet idem *Priscianus* lib. 17. *Sed etiam duo in unum coëunt, ut Tibicen pro Tibiicen, unde & solum hoc ex similiter compositis penultimam productam habet.*

Interdum aliter hic Tibicen exprimebatur. Ita non solum *Gingeriator*, vel *Gingriator*, Tibicen *Sexto Pompejo* de verb. signif. dicitur, ab eo genere Tibiæ quod alibi exposuimus,

ſed etiam eidem, *Flator*, *Tibicen*. Unde *Arnobius* Adv. Gent. lib. 2. *Tuba, Tibia, calamoque Flatantes*, de Tibicinibus loquens. *Subulo* etiam Tuſcè tibicen dictus, ſi audiamus *Feſtum*. Cum quo idem ſentit *Varro* lib. 6. de L. L. *Subulo dictus, quod ita dicunt Tibicines Tuſci*. Non me latet *Tibicinis* nomen ſemper Tibiarum cantores non denotaſſe; ſed nonnunquam ad alios eadem tranſiit denominatio. Apud *Sextum Pompejum* in Fragmentis, *Tibicines* etiam hi appellantur, qui Sacerdotes viri ſpecioſi publicè ſacra faciunt turbarum luſtrandarum cauſa. Ex quo loco forſan explicari poſſet Antiqua illa, ſed mutila, inſcriptio, quæ *Sacerdotis Tibicinis Albii Verini* meminit, à *Grutero* è *Scaligeri* ſchedis allata pag. 30.

. . . . DOMVSQ. DIVI
NAE·COLON.CCP AE.CLAVD.AVG.LVGD
TAVROBOLIVM. FECIT. Q. AQVIVS
ANTONIANVS. PONTIF. PERPETVVS
. . . .
EX. VATICINATIONE. PVSONI. IVLIANI

AR-

ARCHIGALLI. INCHOATVM. XII. KAL. MAI. CONSVMMATVM. VIIII. KAL. MAI. L. EGGIO. MARVLLO. CN. PARINIO. AELIANO. COS. PRAEEVNTE. AELIO CII. P . . . . . CNS. SACERDOTE. TIBICINE ALBIO. VERINO.

Præterea etiam in ædificiis *Tibicines* appellantur *Festo* de Verb. signif. à similitudine Tibiis canentium, qui ut canentes sustineant, ita illi ædificia. Unde *Urbem tenui tibicine fultam*, dicit Poeta, & eodem nomine Atlantem nuncupat *Arnobius*, quia cœlum attingere ferebatur & fulciri, adv. Gent. lib. 2. *Quando siderum motus*, inquit, *aut ratio cœpta est genethliaca sciri? non post Teutatem Ægyptium, aut post Atlantem (ut quidam ferunt) gestatorem, bajulum*, Tibicinem *illum ac destinam cœli.* Eandem ob causam Tibicines etiam sunt textoria fulcra telam sustinentia *Hadr. Junio*, imo & particulæ quibus versuum hiatus replentur.

Sed ad Tibicines revertamur, qui

Tibiis canebant, & quorum omnis circa Tibias versabatur scientia, adeo ut, si ex oliva etiam modulatè canentes Tibiæ nascerentur, non dubitet *Tullius* lib 2. de Nat. Deor. quin esset in oliva Tibicinis quædam scientia. Inter artes enim antiquitùs numeratum est Tibiarum studium, & Tibicines ipsi artifices dicti. *Cicero* lib. 3. de Nat. Deor. *Concedam non modo animantem & sapientem esse mundum, sed fidicinem etiam & Tibicinem, quoniam earum quoque artium homines ex eo procreantur.* Unde etiam publicè Collegium habuerunt Tibicines Romani, de quo *Valer. Maximus* lib. 2. cap. 5. *Tibicinum quoque Collegium solet in foro vulgi oculos in se convertere, cum inter publicas privatasque ferias, actiones, personis tecto capite, variaque veste velatis concentus edit.* Huc spectat antiqua Inscriptio, *Smetio* visa, apud *Gruterum* pag. 175.

COLLEGIO. TIBICINVM

ET. FIDICINVM. ROMANORVM

QVI.

QVI. S. P. P. S.
TI. IVLIVS. TYRANNVS
MVNIS. PERPETVVS. ET
VLIVS. TYRANNVS. F.
H. C. D. D.
DEDICATVM. K. MART.
RSO.SERVIANO.II. L. FABIO.IVSTO.COS.

Tale etiam erat Collegium Æneatorum, de quo alia exſtat Inſcriptio:

IMP. CAESARI
L. SEP;IMIO. SE
VERO. PIO. PER
TINA⸢I. AVG
ARAB. ADIAB. PART
MAX. PONT. MAX.
TRIB. POT. VIII. IMP.
XI. COS. BIS. P.P.
COLLEGIVM
AENEATOR.

De Collegio Liticinum & Cornicinum, nondum editâ inſcriptio exſtat in marmore mihi Romæ viſo, cujus figuram exhibebo, ubi de Cornicine ſermo erit:

M. IVLIVS VICTOR EX COLLEGIO
LITICINVM COR ICINVM.

Hoc Tibicinum Collegium credo Apulejum annotasse per *Tibicinium*, Florid. lib. 1. de Antigenide: *Is cum esset in Tibicinio apprimè nobilis*, &c. imo & Marsya: *Eo* (Hyagni) *genitus Marsyas, cum in artificio patrissaret Tibicinii, Phryx cætera & Barbarus*. Sodales dicebantur qui ejusdem erant Collegii. Collegia illa Romæ primum instituta à Rege Numa, si credimus *Plutarcho*, qui refert eum divisisse multitudinem *secundum artificia, ut suum peculiare corpus haberent Tibicines, suum aurifices, architecti* &c. Porro *unicuique generi suos peculiares conventus & religiones præscripsisse*. Quibus autem ita permissum erat corpus habere, collegii vel societatis nomine, eorum proprium erat, ad exemplar Reipublicæ habere res communes, arcum communem, & actorem sive Syndicum, per quem, tanquam in Republica, quod communiter agi & fieri oporteret, id ageretur,

fieret,

fieret, &c. Quippe potuere manumittere, legatum capere, & leges ſibi ferre, dummodo ne quid ex publicis legibus corrumperetur, ut ex *Scævola* & *Paulo* annotat *Dempſterus* in Antiq. Romanis. Certè de tali Tibicinum *Procuratore* adducam elegantem ex *Grutero* Inſcriptionem, *Panvinio* debitam, pag. 41.

DIANAE
LVCINAE
INVICTAE
CN. POMPEIVS
CN. LIB. BAL
BVS. PROCVRAT
TIBICIN. ROM
VOTO. SVSCEPTO
L. M.

Non enim me moratur quod hic TVBIC. *Aldus* legat, cum non minus ſuum *Procuratorem* Tibicines habuiſſe extra controverſiam crediderim, ac reliqua hujuſmodi Collegia, de quibus idem proditum exſtat. Ita PROCVRATOR FABRORUM,

apud eundem *Gruterum* Inſcript. Pag. MDXV.

Tibicines diem feſtum anniverſarium publicè egerunt Idibus Juniis: quo die illos, qui ſacris præcinebant, per urbem vagari feriatos, & ad ædem Minervæ convenire ſolenne fuit, ipſasque Minuſculas Quinquatrus, quod diem quintum poſt Idus feriatum haberent, appellarunt. *Varro* lib. 5. de L. L. *Quinquatrus minuſculæ dictæ Juniæ Idus à ſimilitudine majorum: quod Tibicines tum feriati per urbem vagantur, & conveniunt ad ædem Minervæ.* A qua ſententia non diverſus eſt *Feſtus Pompejus: Minuſculæ Quinquatrus*, inquit, *appellabantur idus Juniæ; quod is dies feſtus erat Tibicinum, qui Minervam colebant.* Hunc Tibicinum diem feſtum eodem modo deſcribit *Ovidius* Faſtor. lib. 6.

Et jam Quinquatrus jubeor narrare minores:
Nunc ades ò cœptis flava Minerva meis.

Cur

Cur vagus incedit tota Tibicen in urbe?
Quid sibi personæ, quid toga longa volunt?

Plutarchus Idibus Januarii festum Tibicinum diem assignat: διὰ τί ταῖς Ἰανουαρίαις εἰδοῖς περιϊέναι δέδοται τοῖς αὐληταῖς τὴν πόλιν ἐσθῆτας γυναικείας φοροῦντας. Quem locum omnino ita emendandum censet *Carolus Neapolis* in *Ovidium*, διὰ τί ταῖς Ἰουνίαις εἰδοῖς. In nemine enim reperiri tale quid celebratum mense Januario. Cæterum *Hadrianus Junius* Comment. de Anno & Mensib. *Idibus Januarii* Tibicines festum diem agere multa lascivia ac licentia, muliebri habitu per urbem grassantes, scribit; sed *Idibus Junii* Tibicines feriatos per urbem vagantes ad ædem Minervæ convenire. De posteriori festo addam ego adhuc testimonium *Censorini* de die Natali c. 12. *Non Tibicinibus, per quos Numina placantur, esset permissum, aut ludos publicè facere, ac vesci in Capitolio, aut Quinquatribus*

minusculis, id est, Idibus Juniis, urbem vestitu, quo vellent, personatis temulentisque pervagari. Quippe Epulandi in publico decantandique jus etiam habuerunt Tibicines, quod, ipsis ab Appio Claudio Cœco ademptum, ut *S. Aurel. Victor* de Vir. Illustr. postea occasionem dedit ut & ista licentia redderetur, & anniversarium festum atque publicæ privatæque feriæ ipsis concederentur. Rem illam omnem, ut gesta est, enarrat *Valer. Maximus* lib. 2. cap. 5. Quondam enim vetiti in æde Jovis, quod prisco more factitarunt, vesci, Tibur irati se contulerunt. Quorum ministerio Senatus deserta sacra non æquo animo ferens, per Legatos à Tiburtinis petiit, ut eos Romanis Templis restituerent. Quos illi in proposito perseverantes, interposita festæ epulationis æmulatione, mero & somno sopitos, plaustris in Urbem devehendos curaverunt: Quibus & honor pristinus restitutus, & hujusce lusus jus est datum, nempe in foro vulgi oculos in se

con-

convertere & personis tecto capite variaque veste velatis concentus edere. Ex *Livio* lib. 9. cap. 30. eandem historiam suprà retulimus lib. 2. cap. 7. quam etiam fusè persequitur *Ovidius* Fastor. lib. 7.

Temporibus veterum Tibicinis usus avorum
Magnus, & in magno semper honore fuit.
Cantabat fanis, cantabat Tibia ludis:
Cantabat mæstis Tibia funeribus.
Dulcis erat mercede labor; tempusque secutum est,
Quod subito gratæ frangeret artis opes.
Adde quod Ædilis, pompæ qui funeris irent,
Artifices solos jusserat esse decem.
Exilio mutant urbem, Tiburque recedunt.
(Exilium quodam tempore Tibur erat)
Quæritur in scena cava Tibia, quæritur aris:

Et mox:

Servus erat quidam quantolibet ordine dignus
Tibure; sed longo tempore liber erat.
Rure dapes parat ille suo, turbamque canoram
Convocat: Ad festas convenit illa dapes.

Postea pergit *Ovidius*:

Alliciunt somnos tempus, motusque, merumque.
Totaque se Tibur turba redire putant.
Jamque per Esquilias Romanam intraverat Urbem,
Et manè in medio plaustra fuere foro.
Claudius ut posset specie numeroque Senatum
Fallere, personis imperat ora tegi;
Admiscetque alios, & ut hunc Tibicina cœtum
Augeat, in longis vestibus ire jubet.

Sic reduces bene posse tegi, ne forte notentur
Contra collegæ jussa redisse sui.
Res placuit; cultuque novo licet Idibus uti,
Et canere ad veteres verba jocosa modos.

Hic variant variorum Lectiones. Quidam legunt: *Callidus ut posset.* Alii; *Cautius ut posset.* Sed *Pighio* assentitur *Carolus Neapolis*, qui scribit: *Plautius ut posset.* Hic enim collega fuit Appii Claudii: quem magis verisimile est operam dedisse, ut Tibicines in integrum restituerentur, quàm Appium Claudium, qui illos non semel offenderat, quidpiam illis indulsisse.

Zeno Citteus, apud *Plutarchum*, adolescentes ad Tibicinum spectaculum accivit: ut discerent qualem cornua, calami, & si quæ alia proportionis & concentus consortium habent, vocem emittant. In Græcia autem fuere celeberrimi hujus artis magistri, qui magna cum gloria floruere. Unde apud

apud *Athenæum* lib. 14. ex *Polybio* lib. 30. exercitus Romani Imperator Lucius Anitius, debellatis Illyriis, & Rege cum liberis capto, atque Romam abducto, ludis victoriæ causa editis, quovis risu digna multa fecisse ac excogitasse dicitur. Nam accersitis è Græcia clarissimis artificibus, extructaque in circo maxima scena primos induxit Tibicines simul omnes, Theodorum Bœotium, Theopompum, Hermippum, Lysimachum, in Græcia celeberrimos. Ex *Strabone* lib. 14. Magnates Viri illustres fuerunt Hegesionax, Princeps styli qui Asianus dicitur, cum corrupisset receptam consuetudinem Atticam: Tum Simon Tibicen, qui & ipse vitiata priorum Lyricorum consuetudine, *synodiam* introduxit. Ita etiam Pater Pindari Lyricorum Principis erat Scopelinus Tibicen, si credimus *Gyraldo* de Hist. Poët. Parem enim summis in aliis artibus viris gloriam assequuti sunt Tibicines, quod ex Epigrammate Incerti Au-

Autoris constat, in Florileg. Epigr. lib. 3. cap. 8. ubi Telephanus quidam Tibicen, non minorem laudem Tibiis consequutus esse dicitur, quàm Orpheus cithara, Nestor linguæ suavis sapientia, & compositione verborum Homerus. Quippe in Græcia ars Tibicinum utique magnæ laudi fuit, adeo ut Magistratibus Atheniensium, qui Reipublicæ præfuere numero decem, quinque in Pyræo, totidemque in Urbe, cura etiam Tibicinum immineret, quod refert *Alexand. ab Alexandro* Gen. Dier. lib. 3. c. 16. Ideoque in Epaminondæ virtutibus commemorabatur, eum scienter Tibiis cantasse. Cæterum non omnibus eadem honesta atque turpia sunt. Nam illa ars ad Romanam consuetudinem levis erat & potius contemnenda. Sic *Corn. Tacitus* lib. 14. de Octavia Messalinæ filia loquens: *An quia*, ait, *veram progeniem penatibus Cæsarum datura sit, malle Pop. R. Tibicinis Ægypti sobolem imperatorio fastigio induci?*

duci? Nempe propter Pompejum qui Tibicinis filius credebatur. Sane *Juvenalis* inter abjectissimæ plebis viliorem fæcem hujusmodi homines reponit Sat. 3.

Quondam hi cornicines, & municipalis arenæ
Perpetui comites, notæque per oppida buccæ.

An servi fuerint apud Romanos Tibicines non determinat *Pignorius* Comment. de Serv. saltem non dubitat, quin familiares & vernaculi fuerint, cum præsertim à grege domesticorum, ut ait, Fistulator amanuensis Graccho orationem habenti eburneolam fistulam inflaret, ad quam ille vocem & gestum componeret. Cæterum quin ille ex Servorum ordine fuerit dubitari non potest, cum expressè *Servum* illum nominet *Cicero* lib. 3. de Orator. & οἰκέτην, *Plutarchus* de Cohib. Ira. Servos itaque apud Romanos Tibicines fuisse, liberè pronunciare licet, cum & idem suadeat Tibicen Nauticus,

ticus, qui δοῦλος est *Demostheni* in Orat. de Corona. Et *Cicero* in Verrem, *Symphoniacos servos in classe* memorat. Inter mancipia & vilioris conditionis homines hujuscemodi numerat *Capitolinus* in Vero: *Adduxerat secum & fidicines & Tibicines, histriones, scurrasque, mimarios & præstigiatores, & omnia mancipiorum genera, quorum Syria & Alexandria pascitur voluptate.* De Arabico Tibicine proverbium vetus olim increbuit, eum ad canendum obolo conduci, sed ad tacendum tribus. Quippe non ita lauta re fuisse videntur, ex *Martiale* lib. 5. Epigr. 57.

Artes discere vult pecuniosas?
Fac discat citharœdus aut choraules.

Tibicines tamen inferiores fuisse citharœdis, author est *Cicero* pro Muræna: *Ut ajunt in Græcis artificibus eos aulœdos esse, qui citharœdi fieri non potuerint.* Ab aliis, improbis moribus *hoc hominum genus* describitur. Ita apud *Plutarchum* in Pericle, Antisthenes audiens Il-

Iſmeniam eſſe Tibicinem optimum, *at nequam eſt*, ait, *non enim ſi probus eſſet, Tibicen eſſet.* Apud *Gellium* lib. 20. cap. 4. dives quidam Adoleſcens, Tauri Philoſophi diſcipulus, Comœdos, Tragœdos, & Tibicines in deliciis & delectamentis habebat. Id genus autem artifices Græcè appellantur οἱ περὶ τὸν Διόνυσον τεχνῖται. Eum Adoleſcentem Taurus à ſodalitatibus convictuque hominum ſcenicorum abducere volens, miſit ei verba ex *Ariſtotelis* libro exſcripta, qui προβλήματα ἐγκύκλια inſcriptus eſt: juſſitque ut ea quotidie lectitarer, quæ Latio donata ita ſonant: *Cur genus id hominum, quos Dionyſiacos, id eſt, Bacchanales artifices appellamus, improbis eſſe moribus magna ex parte conſueverunt? An quia minimè ſeſc ſtudio ſapientiæ dedunt? eò ſcilicet quod in artibus neceſſariis magnam partem ætatis ſuæ conſumunt, vitam plurimùm traducunt incontinenter, partim etiam cum inopia, quod quidem utrumque vitia & gignit & auget.*|

Nec

Nec honestiores apud Romanos Tibicinæ, quæ venales olim in conviviis, tanquam ad hastam publicam, proponebantur: & qui majus pretium offerret, solus eis ex libidine fruebatur, quod ex *Athenæo* constat lib. 13. Et apud eundem lib. 14. Lysimachus inquit: *At ego nusquam apud me egressam vidi è tragica scena meretricem*, *innuens* τὴν αὐλητρίδα λαμίαν, *Lamiam Tibicinam*. Nonnulli *Ambubajas* Tibicinas Syriaca lingua putant dici. *Papias* in Onomastico: *Ambubajæ mulieres*, *Tibicinæ Syriacæ*. Erant Ambubajæ mulieres vagæ & viles, quibus nomen ab ebrietate verborum balbutientium inditum esse alii volunt. De illis *Horatius* lib. 1. Serm. Sat. 2.

Ambubajarum collegia, *Pharmacopolæ*,
Mendici, *mimæ*, *balatrones*, *hoc genus omne*
Mæstum ac sollicitum est cantoris morte Tigilli.

Suetonius in Nerone cap. 27. *Ambubajarumque*

jarumque ministeria. Vocem hanc Hebraicam & Chaldaicam esse dicit doctissimus *Josephus Scaliger*, Tibicinemque denotare.

De Tibicinibus alia hic tacebo, quæ in toto operis hujus contextu occurrunt. Hic solùm addam, morem antiquum Tibicinibus usitatum, qui ingressi scenam oscula jactabant, ori prius manu admota, deinde protensa in eos quos adorabant, quod factum à Nerone innuit *Tacitus*, loquens de eo citharœdum agente lib. 16. Annal. *Postremo flexus genu, cœtum illum manu veneratus.* De Tibicine *Phædrus* lib. 5.

In plausus consurrectum est, jactat basia
Tibicen......

Jactare basia alii explicant, quasi adorare populum, ex veteri Epigrammate:

Ingreßus scenam populum saltator adorat,

Et *Juvenale*, apud quem Sat. 3.

A facie jactare manus,

idem est quod adorare. In hujuscemodi adoratione, ad populum facta, utrumque conjungit *Tacitus*, nempe, & protensas manus, & oscula jacta, Histor. lib. 1. *Nec deerat Otho, protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula.*

CAPUT II.

Marsyæ Tibicinis *Fabula.*

A Marsya nonnulli Tibiam ajunt inventam, inter quos *Eusebius* de præparat. Euang. lib. 2. c. 4. sed quo jure ipsum autorem Tibiæ clamitent, suo loco diximus. Nimirum à Minerva abjectas Tibias reperit, quibus superbiens & nimium fidens arti suæ ad certamen Apollinem provocavit, sed superatus stultæ arrogantiæ pœnas dedit. De illo ita *Ovidius* Fastor. lib. 6. ubi de Tibia loquitur:

Inventam Satyrus primum miratur: at usum
Nescit & inflatam sensit habere sonum.

Et modo dimittit digitos, modo concipit auras;
Jamque inter Nymphas arte superbus erat.
Provocat & Phœbum, Phœbo superante pependit
Cæsa recesserunt à cute membra sua.

Quinam autem fuerit ille Marsyas variant inter se Autores. Quidam Hyagnidis, qui primus leges Musicas ad laudes Deorum, quibus in solemnitatibus Græci usi sunt, accommodavit, filium fuisse volunt, ut *Apulejus* Florid. lib. 1. Cum quo paria prodidit *Nonnus* Dionys. lib. 10.

Μυγδόνος αὐλητῆρος οἴετο βάκχος ἀκούειν,
Ὃν τέκε θεῖος Ὕαγνις, ὃς εἰς κακὸν ἤρισε Φοίβῳ
Τρητὸν ἐπιθλίβων διδυμόθροον αὐλὸν Ἀθήνης

i. e.

Bacchus putabat se audire Tibicinem Mygdonium,

Quem

Quem genuit Hyagnis, qui in perniciem ſuam certavit cum Apolline,
Foralem duplici ſonitu Tibiam Minervæ inflans.

Hyagnidem alii natum Marſya contendunt. Oeagrum Marſyæ Patrem dicit *Hyginus.* Marſyam pro Olympi filio habere videtur *Strabo*, cui accedit *Apollodorus.* Cæterum Olympum diſcipulum Marſyæ tradit *Tzetzes* 1. Chil. 15. Quò reſpexit *Ovidius* de Pont. lib. 3. El. 3.

In Phryga nec Satyrum talis Olympus erat.

Nimirum quia Olympus Marſyæ diſcipulus ferebatur, & *Ovidius* erat *præceptor amoris.* Quicquid demum de hoc ſit, illud conſtat, Marſyam quondam eſſe auſum

contraria Phœbo Carmina.

Quemadmodum *Statius* lib. 5. Sylv. El. 3. Scilicet provocavit Apollinem certaturum de cantibus, Mida Rege pro judice electo, ut *Fulgent.* lib. 3. Myth. Cæterum quia ſola Tibia uſus

paria cum Apollinis cithara, cum voce conjuncta, facere non potuit, inferior certamine decessit. Id quod innuit *Statius* Thebaid. lib. 1. vers. 699.

Tu Phryga submittis citharæ.

Victum etiam Marsyam confitetur *Juvenalis* Sat. 10.

Scire velim quare toties mihi Nævole tristis
Occurras fronte obducta, ceu Marsya victus.

Præterea *Apulejus* Florid. lib. 1. aliud stultitiæ maximum specimen de Marsya refert, qui priusquam Tibias occiperet inflare, prius de se & Apolline deliramenta quædam barbarè effutivit: laudans sese, quod esset & *coma relicinus & barba squallidus & pectore hirsutus & arte Tibicen & fortuna egenus*, contra Apollinem adversis virtutibus culpabat. Ideoque prodidit *Diodorus Siculus* lib. 3. victorem Apollinem contentione nimium exacerbatum vivo pellem detraxisse, & deinde citharam Tibiasque in antrum Bacchi intulisse.

Hi-

Hiſtoriam hujus certaminis & Marſyæ ſuperati referunt, *Philoſtratus* Junior in Iconibus, *Jo. Tzetzes* Hiſtor. Chil. 1. num. 15. *Nonnus* Dionyſ. lib. 1. *Archius* in Florileg. Epigr. lib. 3. cap. 8. Inter alios *Ovidius* Metamorph. lib. 6.

—— Satyri reminiſcitur alter,
Quem Tritoniaca Latous arundine victum
Affecit pœna. Quid me mihi detrahis? inquit.
Ah piget: Ah non eſt clamabat Tibia tanti!
Clamanti cutis eſt ſummos direpta per artus.

Detracta autem pelle, è proximæ ac patulæ pini ramo excoriatus ſuſpenſus eſt, uti pœnam Marſyæ commemorat *Apollodorus* lib. 1. de Deor. Orig. Quò alludit *Statius* Thebaid. lib. 4. verſ. 186.

— Quis non certamina Phœbi
Noſſet, & illuſtres Satyro pendente Celænas.

E pelle autem Marſyæ utrem factum eſſe & in Celænarum civitate ſuſpen-

ſum, ſcri it *Herodotus* in Polymnia. Et idem indicat *Claudianus* in Eutrop. lib. 2.

Hic & Apollinea victus teſtudine
paſtor
Suſpenſa memores illuſtrat pelle Celænas.

Quippe illud certamen commiſſum fuiſſe non procul à Celæne, Phrygiæ urbe [quæ antiquato priori nomine in Apamiam tranſiit à Seleuco Rege poſtmodum conſtitutam] juxta lacum in quo ad uſum Tibiarum optimi calami gignuntur, ſcriptum reliquit *Strabo* lib. 12. Sic *Solinus* de Celæne, cap. 40. *Iſtic Marſyas ortus, iſtic & ſepultus: Unde qui proximat fluvius, Marſyas dicitur: Nam ſacrilegi certaminis factum & audace in Deum Tibias teſtatur non procul cum fonte vallis, quæ eventum geſtæ rei ſignat & ab Apamia decem millibus paſſuum ſeparata, Aulocrene uſque adhuc dicitur.* Idem ante ipſum tradidit *Plinius* lib. 5. cap. 29. Ex eo lacu dicuntur manare fontes Marſyæ flumi-

fluminis, cum *Ovidius* lib. 6. Metamorph. ſcribat Marſyam ab Apolline in fluvium mutatum nomen aquis dediſſe:

• *Inde petens rapidum ripis declivibus æquor,*
Marſya nomen habet Phrygiæ liquidiſſimus amnis.

Non aliud denotat *Naſonis* dirum in Ibin votum:

Nudaque direpta pateant tua viſcera pelle
Ut Phrygii, cujus nomina flumen habet.

Hic amnis haud procul à Mæandri fontibus oriens, in Mæandrum cadit, teſte *Livio* lib. 38. *famaque ita tenet*, inquit, *Celænis Marſyam cum Apolline Tibiarum cantu certaſſe.* Ad rem *Lucanus* Pharſal. lib. 3.

Lugent damnatæ Phœbo victore Celænæ:
Qua celer erectis deſcendens Marſya ripis
Errantem Mæandron adit, miſtuſque refertur.

CAPUT III.

De Rebus quibus usi Tibicines, *Anulo, Tibiarum & lingularum theca, atque Capistro.*

INsigne Tibicinum anulus seu gemma fuit. De Anulo nonnulli interpretantur *Suetonii* locum de symphoniacis Neronis: *Insignes pinguissima coma & excellentissimo cultu pueri, nec sine anulo lævis.* Quasi dicat ex consuetudine aliorum Musicorum lævas anulis habuisse ornatas. Sanè de Gemma Tibicinum *Plinius* lib. 37. cap. 1. *Nec deinde*, inquit, *alia, quæ tradatur, magnopere gemmarum claritas exstat apud Autores; Præterquam Ismeniam Choraulem, multis fulgentibusque uti solitum.* Ismeniam illum anulo usum esse non raro legimus, cujus opera callidè fucum fecit Persarum oculis, ut Artaxerxem, ad quem Legatus missus erat,

erat, ſpecie tenus ſalva libertate adoraret. Cum enim Regis adeundi & colloquendi facultas aliter non daretur, quam ſi eum veneratur, Iſmenias ſtatim atque in conſpectum Regis venit anulum ſenſim digito detractum, clam & nemine animadvertente ad pedes abjecit: quem mox jacentem ſuſtulit: Eoque corporis geſtu, quaſi venerabundus procubuiſſet, viſus eſt patrio Perſarum mori inſtitutoque paruiſſe: Cum tamen nihil ſe indignum aut præter civium morem feciſſet, quemadmodum eam rem fuſius proſequitur *Ælianus* lib. 1. Var. Hiſt. cap. 21. *Plinius* loco ſupra allato tradit eundem Iſmeniam inſtituiſſe, ut omnes muſicæ artis hac quoque oſtentatione cenſerentur, *veluti Dionyſodorus*, inquit, *æqualis ejus & æmulus, ut ſic quoque par videretur. Tertius qui eodem tempore fuit inter Muſicos, Nicomachus, multas gemmas habuiße traditur, ſed nulla peritia electas: Sorte quadam his exemplis initio voluminis oblatis adverſus*

eos, qui ſibi hanc oſtentationem arrogant, ut palam ſit eos Tibicinum gloria *tumere.*

Habuere præterea Tibicines ciſtellam quandam ſeu vas ubi reponebant atque condebant Tibiarum lingulas, quod γλωττοκομεῖον ſeu *lingularum theca, Polluci* lib. 7. cap. 33. Eidem autem lib. 10. cap. 33. γλωττοκομεῖον eſt αὐλῶν θήκη, *Tibiarum theca.* Sed interdum etiam *Glottocomeium* de vaſe apud Neotericos inveniri monet. Quia autem pro Tibiarum theca inſerviebat, ab earundem lingulis denominatum eſt, ex *Polluce* ibidem. Etiam σιβύνην, *ſibenam*, vocari refert. *Heſychio* dicitur αὐλητηρία & σύριγξ αὐλοθήκη.

Inter res quibus uſi ſunt Tibicines, erat etiam φορβεία, ſeu capiſtrum ex pelle, quod ori circumligatum eſt. *Heſychius*, φορβεία ἡ αὐλητικὴ ἢ στομὶς, *Tibicinum eſt capiſtrum vel oris integumentum. Suidæ* non φορβεία ſed φορβεῖον dicitur. Sumptum autem videtur à capiſtro, quo jumentorum ora includuntur, quippe quod fibula non erat, ſed vinculum ex pel-

pellibus, quo labra & os conſtringebantur, relicta rima per quam Tibiarum lingula ori poſſet immitti. Unde de Marſya, ubi cum Apolline certamen iniret, *Plutarchus* Sympoſ. 7. cap. 8. φορβειᾷ καὶ αὐλοῖς ἐπιστομίσας ἑαυτὸν, *capiſtro & Tibiis os ſibi præcludens.* Sed non ſemper hujuſcemodi capiſtra in uſu fuiſſe credere cogor, cùm in variis Tibicinibus qui in ſacrificiis conviviiſque Veterum & paſſim alibi inflatis buccis conſpiciuntur, non appareant. Unde ſuſpicari licet, illos tantùm ori circumligata hac pelle ceciniſſe in certaminibus muſicis, quemadmodum de Marſya *Plutarch.* ubi & majori arte & niſu opus, & debita proportione ſpiritus moderandus eſſet. Forſan & aliàs uſui fuiſſe non inficias ivero. Saltem hanc conjecturam in certaminibus confirmat *Ariſtophanes* in Veſpis:

Κἂν αὐλητής γε δίκην νικᾷ, ταύτης ἡμῖν ἐπιχειρεῖ,
Ἐν φορβειᾷ τοῖσι δικασταῖς ἔξοδον ηὔλησ' ἀπιοῦσιν. i. e.

Tum Tibicen, si victor litis abit, grates agit ipsis
Judicibus, & egressis canit ori circum pelle ligata.

Hujus generis habenam, ambientem genas ad canentis robur, conspici in effigie statuæ æneæ pedem altæ, quæ duplicem Tibiam decenter perforatam inflat, refert *Tomasinus* lib. de Donar. eamque è Cl. viri *Jacobi Gaffarelli* Museo sibi à *Rhodio* communicatam. Ejus figuram exhibet *Fortunius Licetus* in Gemm. Annular. Antiq. Schemat. 32. quam è regione conspiciendam damus.

Talis Tibicen, qui corio hoc, quod φορβεία seu φορβεῖον nominant, labiis circumposito instructus est, ἐμπεφορβιωμένος est apud *Aristophanem* in Avib. Atque in eum modum capistrati Marsyæ figuram subjicimus, quam ex veteri sigillo doctos viros habuisse asserit *Salmasius* Exercitat. Plinian. in Solin. parte secunda, quemadmodum versâ paginâ sequenti videri potest.

Ab αὐλητικῇ φορβειᾳ genus etiam ἐπιδέσμου

Me-

Medici φορβείαν dixêre, cujus duæ ſpecies, μονομερὴς & διμερής. Poſteriorem ita vocarunt quod non ſolum os, ſed etiam frontem comprehendebat vinculo. Cujus formam ex Libro *Sorani* περὶ ἐπιδέσμων etiam ſubjecit *Salmaſius*, qualem ego ipſe non ita pridem delineatam vidi in MS. vetuſtiſſimo *Sorani*, de variis obligandi modis, cum nuper Florentiæ in illuſtri Bibliotheca Medicéa ſedulò pervolverem admirandum illud Chirurgorum Antiquorum Opus, congeſtum à quodam *Niceta* Medico. In quo Volumine, eleganti & vetuſto caractere conſcripto, non pauca inveni, quæ curioſo animo ſatisfecerunt, ut aliquando forſan palam faciam. Habentur autem ibi multa antiquiſſimorum Medicorum opuſcula, & tractatus de partibus chirurgiæ, ut ſunt, præter *Hippocratis*, *Galeni*, *Oribaſii* & *Pauli Æginetæ* jam notos, *Heliodori* de fracturis & ligaturis capita varia nondum edita. Sunt & alii tractatus non contemnendi, uti, præter *Rufi Epheſii* & *Palladii* opuſ-

cula

cula jam edita *Apollonii Citienſis* tract. de articulis ſive juncturis, capitum 36. *Soranus* de ſignis fracturæ, c. 23. Idem de variis obligandi modis, c. 59. cum ſuis figuris. Nam alia multa aliorum fragmenta prætereo. Bene precabor Viro Eruditiſſimo *Antonio Magliabechio*, Celeberrimo Magni Etruriæ Ducis Bibliothecario, qui gloria eſt non ſolùm Heſperiæ ſuæ, ſed & totius Eruditi Orbis, quem in ſui trahit ſtuporem, quòd mihi primus occaſionem dederit accuratiùs hoc Volumen pervolvendi, nam alia taceo, quæ ex vaſto Eruditionis omnigenæ penu, conatibus meis non parum profutura, largo flumine ſuppeditavit. Cæterum ego ad rem revertar, quia de φορβειᾳ Chirurgorum alibi agendi locus erit.

Noxii etiam & damnati inter cætera ludibria capiſtrati frœnatique trahebantur, ut docet *Gronovius* lib. 2. Obſervat. cap. 22. Unde hoc ſenſu quidam nummum illum interpretantur

tur à *Schotto* exhibitum in notis ad Zenobianum, cujus hic Ectypum paginâ præcedenti ex *Gisberti Cuperi* Observat. lib. 1. c. 12. damus.

Cæterum nummum illum *M. Velseri* meliore jure ex eo ritu explicari posse, quo cantores labia & faciem capistris constringebant, ne tumescerent, rectè prætendit idem *Cuperus*; adeoque non reum, sed Satyrum repræsentare, quoniam reis capistrum seu funis ori inseratur, & hic pellicula suprema & infima labia ambiat, relicto parvo ad inflandum foramine. Nam quod ait *Schottus*, hunc nec cornua nec barbam habere, quæ propria Satyrorum, nihil impedit, confitente *Cupero*, se vidisse in porticu Mazarini statuam Satyri sine cornibus, capillitio modico, manu sinistra fistulam junctam tenentem, pelle ferina ornatam, quodque observandum, humanis pedibus.

Insignem capistrati figuram cum Tibiis ori insertis, ex Basi triangulari in Capitolio hic exhibeo, quemadmodum

modum mihi ejus delineationem concessit Illustrissimus Eques *Car. Anton. à Puteo*, singulari erga me omnesque alios humanitate præditus, ex insigni illo Antiquitatis Thesauro, qui plurimis Voluminibus apud illum servatur. In hac figura, Leonina pellis Bacchanalia indicat, qua ornatus etiam cernitur Tibicen ille in Dionysiaca saltatione in hortis Burghesianis, & in Musæo *Jo. Petr. Bellorii* Romæ tales Duos Tibicines vidi cum Leonina pelle, in Tabella figulina quadrata unum, alterum in basi ænea tripodali, ubi varia alia cernuntur ad Bacchanalia spectantia. Usus autem hujus capistri neutiquam fuit ut fœditatem oris tegeret, & hoc tumentes buccas absconderent Tibicines, ne res oculis ingrata esset ut nonnulli autumant; sed ne labrum scinderetur; quem finem adducit *Suidas*. Et quia magno nisu Tibiæ flatu implendæ erant, tali capistro opus habuere, quod genas ambiret ad canentis robur. Præterea immodicum spiritum
coërcebat,

coërcebat, & attemperabat ut moderatus exiret, ſuavemque Tibiæ cantum efficeret. Ita vetus *Scholiaſtes* Ariſtoph. in Veſpis, φορβείας exponit δέρματα τὰ περὶ τὸ στόμα τῶν αὐλητῶν περιδεσμούμενα, ὅπως ἂν σύμμετρον τὸ πνεῦμα πεμπόμενον ἡδεῖαν τὴν φωνὴν τοῦ αὐλοῦ ποιήσῃ. Cum hoc tamen alium illum uſum conjungit *Plutarchus* de Ira, ſcilicet ut inæqualitatem oris abſconderet, ubi de Marſya inquit: *Capiſtro quodam & integumento* (φορβειᾷ καὶ περιστομίοις) *circa os ſpiritum, qui rapidè & violenter perrumpebat, coërcuit & vultus inæqualitatem abſcondit.* Sed uſus primus ac præcipuus fuiſſe videtur, ut impetum ſpiritus exciperet & eum juſtè moderaretur. Unde qui immoderatè ſpiritu utebantur in Tibiis inflandis, eos ſine capiſtro flare Græci dicebant. *Sophocles*:

Φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
Ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι φορβειᾶς ἄτερ. i. e.

Non jam ille modicas ore inſpirat
Tibias,

Sed

Sed ſine capiſtro enormibus flat folli-
bus.

Quod *Sophoclis* dictum etiam apud *Dionyſ. Longinum* eſt cap. 2. Et idem uſurpat *Cicero* lib. 2. Attic. Epiſt. 16. ſed *lingulam* ibi male pro capiſtro vertunt nonnulli.

CAPUT IV.

De Veſtitu Tibicinum, & *Scabello.*

IN rem veſtiariam poſt abſolutiſſimas *Oct. Ferrarii* lucubrationes inquirere velle, eſſet actum agere. Ideoque nec multis habitum Muſicorum & citharœdicum attingam, quem pluribus explicat in opere nunquam ſatis laudando *Ferrarius*. Paucis ſolùm ea adjungam, quæ Tibicinum veſtitum ſpectant. Uſos fuiſſe Tibicines veſte ad talos dimiſſa teſtatur *Tibullus* lib. 2. El. 8. de Tibicine Pythio:

Pythius in longa carmina veſte canit.

Quam

Quam vestem de palla interpretatur *Ferrarius*, quæ proprie erat mulierum, sed inde ad Musicos transiit. *Ovidius* Amor. lib. 1. cap. 8.

Ipse Deus Vatum palla spectabilis aurea
Tractat inauratæ consona fila lyræ.

Non absimile ejusdem testimonium exstat lib. 2. Metam.

— Calamis agrestibus insonat ille.

Et mox:

Verrit humum Tyrio saturata murice palla.

Erat autem palla ex *Isidoro* lib. 19. c. 25. quadrum pallium muliebris vestis deductum usque ad vestigia, affixis in ordinem gemmis. Et palla dicta est, ἀπὸ τοῦ πάλλειν, i. e. à mobilitate. De Choraulæ seu Tibicinis pallio luculentus est locus *Flavii Vopisci* in Carino Imperatore: *Inscriptum est adhuc in Choraulæ pallio Tyrianthino, quo ille velut spolio nobilitatis exultat, Messalæ nomen & uxoris.* Longam togam Tibicini-

Tibicinibus attribuere videtur *Ovidius* lib. 6. Faſtor.

Cur vagus incedit tota Tibicen in urbe?
Quid ſibi perſonæ, quid toga longa volunt?

Scilicet idibus Januariis, quo die, ex *Plutarcho*, ex aliis, Idibus Juniis, permiſſum erat Tibicinibus per urbem circumire, veſtem indutis muliebrem. Ideoque non parum ad rem noſtram facit *Horatius* de Art. Poët.

Sic priſcæ motumque & luxuriam addidit arti
Tibicen, traxitque vagus per pulpita veſtem.

Quod plerique ita interpretantur, Tibicines talarem & longam veſtem geſtaſſe, ut gravitatem præ ſe ferrent, quemadmodum conſpiciuntur quatuor illi Tibicines qui coronati longas Tibias, ut in ſacrificiis moris erat, inflant in ſacrificio ſolemni, quod in marmore antiquiſſimo expreſſum eſt, cujus delineatio, *Caſalio* à Cl. Equite *Caſſiano* *à Pu-*

à Puteo transmiſſa, exſtat de Splend. Urb. Rom. part. 3. c. 1. Et ſimilis eſt ſtatua parva æнea duas Tibias inflans, in Muſéo Scipionis Cardinalis *Burghesii*, cujus delineationem Illuſtriſſimo *Car. Anton. à Puteo* debeo, qualem paginâ antecedenti exhibeo.

Tunicam talarem exponit *Ferrarius* par. 2. de Re Veſt. quaſi ſit palla; ſed utramque diſtinguit, & ſeorſum nominat *Suetonius* in Caligul. cap. 54. *cum palla tunicaque talari proſiluit*. Talaris verò Tunica apud *Iſidorum* lib. 19. cap. 22. dicitur eò quod ad talos uſque deſcendat, & ad pedes defluat.

Antigenidem Thebanum Muſicum primum fimbriatam veſtem in commeſſationibus attuliſſe & calceis Mileſiis uſum fuiſſe refert *Suidas*. Tibicinum calceamenta *Pollux* κρουπέζια vocat lib. 10. c. 33. Dicta ſunt ἀπὸ τοῦ κρούειν, καὶ τῆς πέζας, à pedis plauſu & percuſſione. Quippe in Theatris qui pede pulpitum percutiebant, ut ab omnibus melius crepitus ille intelligeretur,

tur, ligneas ſoleas ſub pedibus habebant, interdum & ferreas, ut clarior eſſet ſonus. Factum id, ut cæteris ad canendum præirent & modum ſignumque canendi darent. Et talis in Veterum Choris Meſochorus dicebatur. *Plinius* lib. 2. Epiſt. 14. *Hoc infiniti clāmores commoventur cum Meſochorus ſignum dedit.* Sic *Sidon. Apollinar.* lib. 1. cap. 2. *Nullus ibi Lyriſtês, choraules, meſochorus, tympaniſtria, pſaltria canit.* Unà cum Tibiarum incentione hoc ſignum calceolo ferreo vel ligneo datum eſt ſaltantibus Pantomimis, ut geſtum facilius moderarentur ad hunc ſtrepitum compoſitum, uti *Lucianus* in Ajace furente de Pantomimo ſaltante prodit. Non raró autem hoc à Tibicinibus ipſis factum eſt, qui ad chorum ſimul flabant & terram pede plaudebant, quemadmodum fidem facit idem *Lucianus* de Laconicis choris & hujuſcemodi Tibicine: καὶ ἀυλητὴς ἐν μέσῳ κάθηται, ἐπαυλῶν καὶ κτυπῶν τῷ ποδί. Hujuſcemodi lignea

sandalia Latinos appellasse Scabella, quod instar scabellorum essent & ex ligno fierent, pedibusque subjicerentur ut scabella, suspicatur *Cl. Salmasius*. Certè Scabella, vel Scabilla, non infrequenter apud Autores occurrunt. *Arnobius* lib. 7. *Etiamne Symphoniis? Quid efficiunt crepitus scabillorum?* Apertè hæc Scabella non aliter concrepare facit *Cicero*, quam illos qui Græcis οἱ ποδὶ κτυποῦντες, vocabantur. Ita enim ille pro Cœlio: *Mimi ergo est jam exitus, non fabulæ. In quo cum clausula non invenitur, fugit aliquis è manibus, deinde scabella concrepant, aulæum tollitur.* Manifestiùs scabillorum crepitum cum Tibiis conjungit *Suetonius* in Calig. cap. 54. *Deinde repente magno Tibiarum & scabillorum crepitu, cum palla tunicaque talari prosiluit & desaltato cantico abiit.* Nihilominus quæ sint scabella opud prædictos autores, quidve denotent, magna inter recentiores contentio est; in eorum explicatione propria occupatos. *Carolus*

rolus Langius legit *Scamilla*, & credit esse genus instrumenti musici quod ore inflatur, cui subscribit *Torrentius* ad Suetonium. Quibus forsan aliquid subsidii accedet ex Glossis *Isidori: Scamellum symphoniaci*; quæ tamen ita exponit *Vossius* in Etymol. quoniam unus symphoniacis modum dabat pulsu scamelli. Atque hujus lectionis non obscura indicia prodit Inscriptio Spoletina, si aliàs ad hoc forum pertinere illam verum sit, apud *Gruterum* pag. 464. in qua: *Præf. Fabr. Romæ. Dec.* 4. *Scamillar. Operæ Veteres à Scena &c.* Ubi Decuria quarta scamillarium, vel scamillariorum, corpus aut collegium artificum signat, qui scamilla conficerent, ex mente *Val. Chimentellii* de Veter. Sellis cap. 29. sed num de scamillis Musicis, an ad sedendum scandendumque compositis, Inscriptio hæc accipienda sit, dubitat. *Salmasius* in Fl. Vopiscum, ut modo diximus, censet revera antiquos habuisse scabella in eum usum parata, quæ pedis

pulſu lignea ſolea vel ferrea ſonarent. Sed illum refellit *Rubenius* ex eodem *Statii interprete* quem ipſe allegat in hunc locum, *& ad inſpirata rotari Buxa*, qui exponit *inſpirata buxa*, Tibiam vel *ſcabellum*, *quod in ſacris pede ſonare conſueverunt*. Si enim vera ſcabella erant, quomodo erant inſpirata? In defenſionem autem *Salmaſii* & interpretis illius *Juvenalis*, quomodo per ſcabella, quæ Tibicines in ſacris *pede ſonare*, ut ait, conſueverunt, *inſpirata buxa* exponi poſſint, non video; niſi quod haud abſimili loquendi modo uſus ſit *Sidonius Apollinaris*, apud quem lib. 1. cap. 2. *Meſochorus*, qui in choris apud Veteres pedum ſupploſione ſignum canendi dedit, non minus *canere* dicitur, quam Lyriſtes, choraules, tympaniſtria, & pſaltria.

Veram Scabillorum formam videri putat *Rubenius* in ſtatua marmorea, quam de Re Veſtiar. lib. 2. cap. 17. exhibet, ex qua talem ſcabelli figuram adjungo.

Ad

Ad ictum horum ſcabellorum Tibiarum incentiones moderatæ ſunt & unà etiam alia inſtrumenta, ut eodem numero atque tempore omnia ſimul concinerent, Atque hæc mens fuit *Vopiſci* in Carino: *Item & centum Salpiſtas uno crepitu concinentes, & centum camptaulas, choraulas centum etiam, Pithaulas centum.* Ubi apparet tot ſimul Muſicos ad unum crepitum æqualiter concinuiſſe, qui quidem perpetuum quendam & certum numerum dedit, ſed in quo, ſine Tibiis, nullo modo diſtingui potuit connexio, nimirum ubi finis vel ubi initium, cum unus & idem ubique ſemper tenor eſſet. In quam rem illuſtris extat apud *Auguſtinum* locus lib. 4. de Muſica: *Quæro ex te*, inquit, *utrum poſſint copulati pedes, quos copulari oportet, perpetuum quendam numerum creare, ubi nullus finis appareat. Veluti cum Symphoniaci Scabilla & cymbala pedibus feriantur, certis quidem numeris, & his qui ſibi cum aurium voluptate*

luptate junguntur, ſed tenore perpetuo: Ita ut ſi Tibias non audias, nullo modo ibi notare poſſis, quouſque procurrat connexio pedum, & unde rurſum ad caput redeatur.

CAPUT V.

Tibiarum *Fabri & Confectores.*

A Tibicinibus diverſi videntur fuiſſe Tibiarum Fabri, & lingularum. Horum meminit *Pollux* lib. 7. c. 33. ubi de artibus operariis agit: ἀυλοποιὸς, γλωττοποιὸς, ἀυλοτρύπης, *Tibiarum confector, lingularum opifex, Tibiarum perforator.* Ex quibus totidem artes memorat: ἀυλοποιΐα, γλωττοποιΐα. *Tibiæ confectio, lingularum opificium.* Talis fuit Theodorus ille, Iſocratis Rhetoris pater, de quo *Suidas*: *Iſocrates Theodori, Tibiarum fabri* [ἀυλοποιȣ͂] *Athenienſis Orator.* Accedit etiam de eodem teſtimonium *Philoſtrati* in Vita Iſocratis: *Pater ipſi Theodorus fuit,*

quem vocabant Tibiarum fabrum [αὐλοποιόν.] Illum Theodorum ab hoc victum quæsivisse opificio, & alios etiam servos Tibiarum fabros habuisse, docet *Dionys. Halicarnassæus* de Antiquis Oratorib. in Isocrate: *Patri autem fuit Theodoro, quodam mediocrium civium, servos Tibiarum fabros* [θεράποντας αὐλοποιοὺς] *possidente, & victum ab hoc habente opificio.* Artificium hoc non infimi subsellii nec pauci lucri fuit, ut ex eo constat, quod de Theodoro Tibiarum fabro fertur, illum, antea modicæ sortis, tot servos habuisse Tibiarum fabros, ut exinde satis sibi divitiarum comparaverit. *Plutarchus* in Vita Isocratis: *Isocrates Theodori quidem fuit filius Erechthiensis, mediocrium civium, servos Tibiarum fabros possidentis & divitis facti ab his, ut & choros duceret (choragus esset) & instituerit liberos.*

CA-

CAPUT VI.

De Tibiarum *à reliquis Inſtrumentis, quæ oris flatu animantur, differentia, & primò de Fiſtula atque Pandurio.*

ATque ita quæcunque de Tibiis, & rebus omnibus, quæ ad eam pertinere viſa ſunt, ex Veterum monumentis haurire licuit, apto ordine digeſta expoſui. Supereſt indice digito monſtrare in quibus differat Tibia hæc ab aliis reliquis inſtrumentis, quæ oris ſpiritu impleta in ſonum vocis animantur, ſuperiùs lib. 1. cap. 1. inter organa ἐμπνευστὰ vel ἐμπνεόμενα relatis. Pauca ſolùm ex multis delibare placet & ad partes vocare, ne in nimiam molem excreſcat hoc πάρεργον, quod ad majorem Tibiæ illuſtrationem promiſimus.

Initium dicendi dabit *Fiſtula*. In quibus apud Veteres illa à Tibia diverſa fuit, plenè & eleganter ſimul indicat atque ob oculos ponit *Achilles Tatius* de Clitoph. & Leucipp. Amor. lib. 8. ita Latio donatus: *Porro fiſtula hæc ſi ori eam quis admoveat, eadem prorſus quæ Palladis Tibia, refert: verùm hic digiti modos temperant, illic os manum imitatur: hic Tibicen foramina omnia, uno duntaxat excepto per quod ſpiritus exeat, obturat: illic fiſtulator arundines alias omnes liberas dimittens, uni tantum, quam quidem ſonum edere velit, os admovet, qua deinde omiſſa, ad aliam atque aliam prout ad ſuaviorem cantum edendum fieri par eſt, tranſilit; eoque pacto circum arundines labra illius identidem feruntur.* Aptè hic differentiam inter fiſtulam, quam Pan invenerat, & Tibiam Minervæ exprimit, ex modo ſive arte deſumptam, qua ex utraque ſonus elicitur. Tibia, cujus inventrix Pallas ferebatur; unica arundine conſtabat, ſed

ſed pluribus in locis perforata, ideoque opus fuit apto digitorum regimine, ut reliquis omnibus clauſis, per unum aliquod, pro libitu, foramen emiſſus, rediret inflatus ſpiritus. Sed in Fiſtula, quam plures arundines componebant, & omnes ſine ullo foramine, niſi quod ex ore ſpiritum exciperet, debuit idem efficere ea ſolùm arundine inflata, quam ſonum reddere poſtulavit ratio harmoniæ, mox aliis eodem modo oris ſpiritu impletis. Quod ſane ingens artificium arguit, veteres eadem celeritate atque dexteritate potuiſſe diſtantia tubulorum ora labiis percurrere & ſpiritu implere in fiſtula, ac in Tibiæ foramina digitis obturata levi eorum motu aperire vel claudere. Atque hoc qua ratione fecerint, ſibi haud ſatis conſtare fatetur *Scaliger* de Art. Poët. lib. 1. cap. 4. Nihilominus certum eſt fiſtulæ modulamen non alia lege conſtitiſſe, quam tali oris labiorumque per omnes arundines curſu atque recurſu, quem quàm promptè

exequuti ſint, teſtatur *Claudianus* in Epithal. Pall. & Celet. verſ. 34.

— Platano namque ille ſub alta
Fuſus inæquales cera texebat avenas,
Mænalioſque modos & paſtoralia labris
Murmura tentabat relegens, oriſque recurſu
Diſſimilem tenui variabat arundine ventum.

Cæterum ut illa omnia melius intelligantur conſultum duco paucis repetere Fiſtulæ hujus materiam, formam, atque compactionis modum, & quæ alia ad rem noſtram dici merentur.

Fiſtulæ Latinis dictæ ſunt, quia fiſſi calami, vel *quod vocem emittant*, ut placet *Iſidoro* lib. 2. c. 20. Græci σύριγγα nominant à ſibilo, σύριγξ enim non *fiſtulam* ſolum ſed & *ſibilum* denotat, & συρίζειν ſeu συρίττειν *fiſtula canere* & *ſibilare*. Unde *Martiano Capellæ* lib. 19. *ſibilatrix enodis fiſtula*. Et in Gloſſis *Iſidori*, *Fiſtulator*, *Sibilo*. Quippe *ſibilus* ſeu

ſeu *ſibilum* proprie dictus eſt ſonus ille quem fiſtula inflata emittit. *Solinus* cap. 53. *Voce tam ſibila ut imitaretur modulos fiſtularum.* Rem apertè declarat *Calphurnius* Eclog. 10.

— Sed nec reſonare canorem
Fiſtula quem fuerat, nec vult contexere carmen.
Sed pro carminibus mala ſibila diſſona reddit.

Ovidius lib. 13. Metam.

Senſerunt toti paſtoria ſibila montes.

Paſtoria ſibila, hoc eſt, ſonos quos paſtoritia fiſtula reddebat. Hinc & *Cicero* lib. 1. ad Attic. Epiſt. 12. *paſtoritiam fiſtulam* pro ſibilo poſuit, quemadmodum docti viri eum locum explicantes notarunt. *Ariſtophani* fiſtula dicitur, σύριγξ καλαμίνη. *Polluci* lib. 4. σύριγξ ἐκ καλάμων. Facta enim eſt è calamo concavo, quem *ſyringiam Theophraſtus* vocat. Et cum eo *Plinius* lib. 16. cap. 26. *Calamus vero alius*, inquit, *totus concavus, quem ſyringiam vocant, utiliſſimus fiſtulis, quoniam nihil eſt*

car-

cartilaginis aut carnis. Materia igitur maximè arundinea fuit, ut *Calphurnius* Eclog. [illegible]

Nec tibi defuerit mea fiſtula : quam mihi nuper
Matura docilis compegit harundine Lydon.

Aut à cicutis petita, ſic idem *Calphurnius* Eclog. 4.

— Levibus quem ſæpe cicutis
Ludere conantem vetuiſti fronte paterna.

Cicutam verò *Servius* in Virgil. tradit eſſe internodia calamorum, cui non accedit *Scaliger. Sidonius* Car. 2. ad hanc fiſtulæ materiam alludit:

Alta cicuticines liquerunt Mænala Panes.

Nec minus ad fiſtulam uſitatus fuit ſtipes avenaceus. Unde *Valer. Flaccus* lib. 4.

Cum ſubito Arcadio ſonuit cava fiſtula riſu.
Imperiumque Patris celerans Cyllenius ales

Ad-

Advenit: & leni modulatur carmen
avena.

Fiſtula unius calami, σύριγξ μονοκάλαμος, *Heſychio* ἴυγξ appellatur. Etenim ab initio ſingulares fuere tubuli, mox bini cohærentes. Qui numerus poſtremò crevit ad ſeptenos usque, magnitudine omnes inter ſe impares, ſed proportione certa. In ſummo quà inflabantur æquales erant, inæquales, ſed æqualiter, qua exit ſpiritus. Unde diſpares deſcribit *Ovidius* Metam. lib. 8.

Fiſtula diſparibus paulatim ſurgit
avenis.

Et Metam. lib. 2.

— *Diſpar ſeptenis fiſtula cannis.*

Ubi & numerum tubulorum indicat, in quo conſentit *Virgilius* Eclog. 2.

Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta
cicutis
Fiſtula .....

Totum verò hujus connexionis modum, ſecundum æqualem exceſſum diſpoſitis calamis, & rationem concentus, qui ex illa proportione ſequebatur,

batur, omnibus aliis meliùs illustrat insignis apud *Achillem Tatium* lib. 8. locus, quem ideo hic adjungam prout verba Interpretis Latini se habent: *Fistula pluribus è Tibiis compacta est: quæ singulis ex arundinibus constant. Atque arundines ipsæ omnes perinde ac Tibia una sonum edunt: inter seque ita collocatæ sunt, ut altera alteri ordinatim adhæreat. Facies anterior posteriori similis habetur. Quoniam autem harundinum aliam alia excedit, illud scire oportet, altero ex capite quantò primam secunda superat, tantò secundam à tertia superari, cæterasque deinceps proportionem eandem sequi. Ex altero autem capite æquales illas inter se omnes esse: quæ omnium media est, ea longiore dimidio minor est. Eo autem ordine dispositæ arundines fuerunt, ut æqualis effici concentus posset. Nam cum acutissimus sonus in sublime admodum feratur, gratissimus autem contra deprimatur, amboque extremas arundines, alter alteram scilicet,*

cet, sortiti sint, interjacentes alias, quæ vocum intervalla moderarentur, constitui necesse fuit. Illæ enim sonos impares, sed tamen pro rata portione distinctos nactæ, acutaque cum gravibus temperantes, in causa sunt ut extremæ inter se congruant sic, ut æqualis demum concentus efficiatur. In fistula describenda incipit ille à minimis calamis, & procedit ad majores. Alii à majoribus progrediuntur ad minimos, ut *Tibullus* lib. 2. El. 5.

*Fistula cui semper decrescit *arundinis ordo,*
Nam calamus cera jungitur usque minor.

In hunc modum avenas *struere* dicit *Ovidius* lib. 1. Metam. vers. 676. de pastore, qui

— *Structis cantat avenis.*

In illa fistulæ structura cohærebant bini vel plures calami juncti cera. Linum vel setas quoque in hunc usum addit *Scaliger* in Art. Poët. De cera non pauci consentiunt Autores. *Virgilius* Eclog. 3.

Aut

— *Aut unquam tibi fiſtula cera*
Juncta fuit.

Apud *Æſchylum* Prometh. Vinct. κηρόπλαστος δόναξ *fiſtula cerea.* Quippe in qua calamos expreſſè vinculo ceræ junctos decantat *Calphurnius* Eclog.4.

— *Calamos & odore vincula ceræ*
Jungere.....

Nec aliter Eclog. 8.

Tu calamos aptare labris, conjungere cera.

Idem Eclog. 10.

Nulli fas eſt inflare cicutas,
Quas ego Mænaliis cera conjungo ſub antris.

Ita enim plures voces reddidit fiſtula ex pluribus cannis compacta, qualis illa alba cera conjuncta, apud *Theocritum*, novem vocum, Idyll.8. σύριγξ ἐννεάφωνος. Quippe totidem cannas etiam Fiſtulam nonnunquam habuiſſe obſervo, uti illa eſt Romæ mihi viſa in Tabula parva figulina, quam in Muſéo ſuo ſervat *Jo. Petr. Bellorius*, & hîc exhibeo.

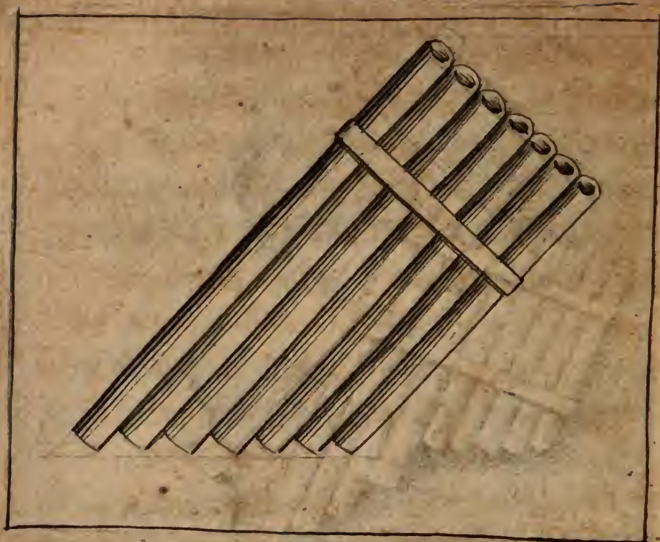
Cum

Cum undecim calamis, quorum ſex inæquales & reliqui æquales, Fiſtula conſpicitur in ædibus Farneſianis Romæ, cujus mihi indicium dedit *Franciſcus Nazarius*.

Fiſtula ſeptem cannis compacta viſitur in aræ Cybelis latere dextro, quam ex ædicula Sancti Michaelis Romæ in Vaticano exhibet *Gruterus* Inſcript. pag. 27. tali ſchemate, ac verſâ paginâ occurrit.

Si-

Similis eſt fiſtula quæ cum crotalo & duabus Tibiis conſpicitur Romæ in Cippo, Via Aurelia in ſuburbio, unà cum inſcriptione nondum edita, cujus indicium debeo Eruditiſſimo amico *Raphaeli Fabretto*. Ex inſcriptione illa ſequentia ſolùm legi poſſunt.

DIIS. SANCTIS
MATRI. DEVM. MAG
NAE IDI.. DEO ATTI
MENO..... VSVC
....

In-

Inventionem Fistulæ Mercurio tribuit *Apollodorus* de Deor. Orig. lib. 3. Alii Fauno sive Pani adscribunt. Quidam ab Idi pastore inventionis originem deducunt, si consulamus *Isidorum* Orig. lib. 2. cap. 20. *Fistulam*, inquit, *quidam putant à Mercurio inventam: alii à Fauno, quem Græci vocant Pana. Nonnulli eam ab Idi pastore Agrigentino ex Sicilia.* Ideo Fauno suspensa, apud *Calphurnium* Eclog. 8.

Jam mea ruricolæ dependet fistula Fauno.

Atque *Tibull.* lib. 2. El. 5.

Pendebatque vagi pastoris in arbore votum
Garrula sylvestri fistula sacra Deo.

Ejus primus inventor Pan apud *Virgil.* Bucol. Eclog. 2.

Pan primus calamos cera conjungere plures
Instituit: Pan curat oves oviumque magistros.

Unde pastoribus illa maximè fuit in usu,

uſu, & *fiſtula nota jumentis*, apud *Sil. Ital.* lib. 2. quia Pan Paſtoralis Deus. *Propertius* lib. 4. Eclog. 4.

Sylvani ramoſa domus; quo dulcis ab æſtu
Fiſtula poturas ire jubebat oves.

Horatius Carm. lib. 4. od. 12.

Dicunt in tenero gramine pinguium
Cuſtodes ovium carmina fiſtula,
Delectantque Deum, cui pecus & nigri
Colles Arcadiæ placent.

Junius Philargyrus in Bucolica Virgilii, per Pana naturam rerum omnium intelligit, & per Panis, paſtoralis Dei, cornu, Solem ſignificari & Lunam: per fiſtulam, ſeptem planetas ſtellas: per pellem maculoſam, cœli ſydera: per cannam, ventos &c. Cæterum ex fabuloſis Paganorum traditionibus Pani Deo inventio fiſtulæ aſſignatur, nec, quam inventioni huic occaſionem fingunt, ignoro, ab *Achille Tatio*, præter alios, edoctus, quo teſte, lib. 8. de Clitoph. & Leucip. Amor. *fuit quondam tempus, cum fiſtula hæc neque Tibia*

neque arundo erat, ſed virgo formoſa, quæ cum ſui amore captum Pana Deum fugeret, denſiſſimam in ſylvam ſeſe recepit. Pan verò conſecutus puellæ manum injecit: cumque capillis comprehenſam illam tenere ſe arbitraretur, arundinum frondes pro coma apprehendiſſe comperit, quas puellæ loco è terra enatas ajunt. Has igitur, utpote quæ amicam ſibi ſuam eripuiſſent, iræ impotentia devictus, ſuccidit. Verum puella, quam ſub arundinibus latere putabat, minimè inventa, facti conſcientia commotus, quod amicam letho ſe dediſſe crederet, ingemuit, diſſectaſque arundines, tanquam virginis membra eſſent, colligens atque in unum componens, manibus continere atque ori admovere perrexit. Ita dum amatoriè lamentatur, ipſiſque arundinum ſectionibus, quaſi puellæ vulneribus, ſuſpirans oſcula infert, ſpiritus calamos intravit, perque anguſtias eorum remeans ſonum edidit. Syringam Nympham illam, Ladonis fluvii filiam,

vocatam,

vocatam, refert *Ovidius*, qui Metamorph. lib. 1. verſ. 690. & ſeq. exponit quomodo illa, ardenter à Pane Deo amata, ne virginitatem amitteret, in arundinem fuerit commutata, additque de Pane:

Panaque, cum prenſam ſibi jam Syringa putaret,
Corpore pro Nymphæ calamos tenuiſſe paluſtres:
Dumque ibi ſuſpirat, motos in arundine ventos
Effeciſſe ſonum tenuem, ſimilemque querenti:
Arte nova vociſque Deum dulcedine captum,
Hoc mihi conſilium tecum dixiſſe manebit:
Atque ita diſparibus calamis compagine ceræ
Inter ſe junctis nomen tenuiſſe puellæ.

Fabulam illam repræſentare ſuſpicor figuram, quam ex Thermis Veſpaſiani adducit *Boiſſardus*, & ego hîc ſubjicio, niſi

nisi quod artifex non satis aptè assidentem sculpserit, cùm loco fistulæ pluribus calamis compactæ, simplicem tubam affinxerit.

Præterea quia Pan ejus inventor ferebatur, fistulam ejusmodi, quæ plures calamos junctos & ordine decrescentes habuit, postea nonnulli *pandorium* vel *panduram* nuncuparunt, quemadmodum *Isidorus: Pandorium ab inventore vocatum; de quo Virgilius: Pan primus calamos cera conjungere plures instituit. Fuit enim apud gentiles Deus pastoralis, qui primus dispares calamos ad cantum aptavit, & studiosa arte composuit.* Cæterum pandorium vel panduram aliter veteres accepere autores, aliter recentiores, bene ita monente *Cl. Salmasio* in Aug. Rom. Script. Quippe veteres *trichordum* appellarunt, ut *Pollux* & *Hesychius*: Recentiores, ut *Isidorus* atque *Cassiodorus*, inter ἔμπνευστα organa recensuerunt. Et sic *pandorium* vel *panduram* vocare cœperunt, quæ septem discrimina vocum totidem calamis

lamis edidit, *fistulam* verò, quæ una tantum arundine constitit. Hoc discrimen probat *Salmasius* testimonio *Martiani Capellæ*: *quidam agrestes canori semidei, quorum Hircipedem pandura, Sylvanum arundinis enodis fistula sibilatrix, rurestris Faunum Tibia decuerunt*. Cui & addam aliud ex eodem autore petitum lib. 9. *Tibiæ per Tritonidem nostri comitem & Marsyam Lydum sonuerunt, calamos Maryandini & Aones in laudes inflavere cælestium, Panduram Ægyptios attentare permisi*. Hic *Anton. Delrio* legit, *pandorium*, ex *Isidoro*. Qui hujusmodi organo cecinit, *pandurizare* dictus est Latinis. Quod usurpat *Ælius Lampridius* in Heliogabalo. Græcis πανδούριον, πανδοῦρα, & πάνδουρος appellatur. πανδούρα *Hesychius* interpretatur & *psalterium* & σύριγγα. E lauro, quæ ad mare nascitur, factum describit *Eustathius*, id quod sumpsisse videtur ab *Athenæo* lib. 3.

CAPUT VII.

De Tuba, Concha, Buccina, Cornu, Lituo, Tibia utriculari, & Pithaulica, organo, atque hydraule. Eorumque omnium & Tibiæ diſcrimine.

NOn pauci ſine ullo diſcrimine de Tuba, Tibia, buccina, &c. dixere, quas tamen omnes reapſe diſtinctas apud Veteres fuiſſe conſtat. Ut diverſa organa illa tractat *Apulejus* lib. 3. Florid. *Siquidem*, inquit, *vox hominis, & tuba rudiore torvior, & Tibia queſtu delectabilior, & fiſtula ſuſurro jucundior, & buccina ſignificatu longinquior*. Omnis illa differentia olim inter Tibiam atque Tubam, clariùs patebit, ubi Tubarum formas & ſpecies apud Veteres obſervatas indicavero breviſſimè. Diverſa illa fuit à Tibia non ſolùm

ſolùm quà nominis, ſed etiam inventionis originem, imo & quà formam, materiam, atque uſum.

Tubæ nominis ortum à *tubo* ſive canali, quem referebat, deduxit *Varro* lib. 4. Pro tuba *ſalpiſtas* nonnulli dixêre, nam & *Rhodiginus* lib. 16. cap. 19. genera Tubarum Salpiſtica vocari docet. Atque *Turnebus* Adverſ. lib. 28. cap. 6. ex Lexico veteri, *Salpiſta*, *Tubicen* interpretatur. Fuerunt autem Tubæ in ſumma parte amplæ & concavæ, in infima verò arctæ. Pars illa latior Tubæ κώδων dicta eſt Græcis, uti *Suidæ*. In quam formam laminæ ad Tubas ductæ atque effictæ ſint, abunde docet *Joſephus* lib. 3. Antiquit. cap. 11. de Moyſe: *Reperit etiam formam buccinæ ex argento factæ: eſt autem talis, longitudinem quidem habet paulo minus cubitalem, craſſitudine autem eſt Tibiæ paulo craſſior; cujus os tantum patebat, quantum ad inflandum ſufficeret: deſinebat in extremitate campanulæ ſimilis; quemadmodum tuba,*

quæ Afofra *vocatur apud Hebræos.* Ex quibus *Josephi* verbis *Scacchius* Myroth. 3. cap. 55. ſtatuit Tubam Hebræorum ejuſdem omnino formæ fuiſſe cum Tuba Romanorum, quam ex lapidibus & nummis talem tradit, qualis hic videri poteſt.

Tubæ formam rectam ab incurvo cornu diſtinxit *Ovidius:*

Non Tuba directi, non æris cornua flexi.

Pari mente *Juvenalis* Sat. 2. verſ. 117.

Cornicini, ſive hic recto cantaverit ære.

Aliter tamen de eadem *Lucanus* lib. 1.

—Batavoſque truces, quos ære recurvo
Stridentes acuere tubæ.

Quippe Tuba plerumque ex ære fuit. *Virgilius* Æn. lib. 9.

At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit ......

Ex oſſibus etiam ſimul junctis atque conglutinatis tubam quondam formatam

BIBLIOTECA NAZIONALE "VITTORIO EMANUELE III"
NAPOLI

tam esse censet *Passeratius* in *Propert.* lib. 4. El. 3.

Et struxit querulas rauca per ossa tubas.

Quem reprehendit *Fortun. Scacchius* in Myroth. 3. quasi inter tubam & Tibiam non distinxerit, qui antiquitus fieri solitas tubas ex ossibus putat. Quod quidem de Tibia verum esse admittit *Scacchius* præeunte *Plutarcho*, sed ad tubam ossa minus accommodata fuisse. Poëtam igitur tubam osseam dixisse, propter osseam ligulam, quam tubæ ait admotam ad sonum edendum, de qua sic loquitur: *Ligulæ circa medium partes constringuntur ac colligantur, & à tubicine ad sonum edendum sic astrictæ intra os recipiuntur.* Utrumque sanè concurrere ad Tubam asserit *Artemidorus* lib. 1. c. 58. Σύγκειται γὰρ (ἡ σάλπιγξ) ἐξ ὀστέου καὶ χαλκοῦ. *Composita est enim tuba ex osse & ære.*

De Tuba agit *Jul. Pollux* Onom. lib. 4. cap. 11. & ejusdem discrimina varia annotat *Eustathius* in Iliad. Ξ. cujus

cujus ſex genera facit: Primam, quam Minerva invenit, quæ etiam Argivis colitur hoc cognomento, Σάλπιγξ Ἀθηνᾶ. Alteram apud Ægyptios, quam Oſiris reperit, utunturque ad ſacrificia; Tertiam Gallicam, haud nimis magnam, quæ os habeat deformatum in beſtias, & canalem ipſum plumbeum, in quem inſpirant Tubicines: atque eam eſſe acuti ſoni, vocari autem ab ipſis Gallis, *Carnyx*; Quartam Paphlagonicam, gravi mugitu ſurſum inflandam, cujus os effigiem habet bovis; Quintam Medicam, è calamo Tubum habentem, gravi ſono; Sextam Tyrrhenicam, cujus inventores Tyrrheni, quæ ſimilis Tibiæ Phrygiæ, habens orificium ſciſſum & fractum. Illa forſan Tuba eſt, cujus inventionem Piſeo Tyrrheno tribuit *Plinius* lib. 6. cap. 56.

Tuba Tyrrhenum melos dicitur apud *Hyginum* Fab. 274. quia Tyrrhenus Herculis filius eam invenit, qui concha pertuſa buccinavit. Priſcos e-

nim ante inventam tubam concha uſos eſſe extra controverſiam eſt, quemadmodum etiam ad *Lycophronem* notavit *Meurſius.* Sic *Apulejus* lib. 4 Metam. *Jam paſſim maria perſultantes Tritonum catervæ; hic concha ſonaci leniter buccinat.* Quippe Tritoni, ut Deo Marino & Neptuni Buccinatori, tuba attributa eſt à Veteribus, ex concha, id eſt, cochlea marina, quæ tortilis creſcit ab anguſta parte, qua inflatur, turbinatim & in amplum deſinit. Eleganter hæc perſequitur *Ovidius* lib. 1. Metam. verſ. 333.

Cæruleum Tritona vocat conchaque ſonaci
Inſpirare jubet: fluctuſque & flumina ſigno
Jam revocare dato. Cava buccina ſumitur illi
Tortilis in latum, quæ turbine creſcit ab imo.

Quem locum ex opinione veterum interpretandum cenſet *Turnebus* lib. 2. Adv. cap. 21. credentium Tritonem, Neptu-

Neptuni Buccinatorem, canoro immanique clamore aquas increpare, & tanquam auritas vocare, quæ ejus imperio consueverint parere. Idem etiam de Miseno *Virgil.* Æn. lib. 6. vers. 171. qui cava

— *personat æquora concha.*

De hac maris concha *Nonnus* Dionys. lib. 17. & *Silius Italicus* lib. 14.

Nec mora terrificis sævæ stridoribus æris
Per vacuum latè cantu resonante profundum
Incubuere tubæ, queis excitus æquore Triton,
Expavit torvæ certantia murmura conchæ.

Hinc originem fluxisse credo, cur Tritonas cum buccinis fastigio Saturni ædis superposuerint, referente *Macrobio* lib. 1. Saturn. cap. 8. Et ex hac concha, quæ pro Buccina Tritoni assignata est, aptè explico quare Venus, quæ apud *Claudianum* Tritone marino Deo per altum vehi dicitur, aliis inducatur,

quasi concha vecta, quemadmodum apud *Tibullum* lib. 3. El. 3.

Et faveas concha Cypria vecta tua.

Forsan talis tuba vel buccina marina est, quam exprimunt Numismata Bruttiorum adducta à *Goltzio* in Græcia magna Tab. 24. Quæ paulo aliter videtur in Numism. Valentiæ apud eundem Tab. 35.

Fuit ergo buccinæ talis usus ante tubam, & primus Tyrrhenus Herculis filius, apud *Hyginum*, concha pertusa buccinavit, & pagum convocavit, testatusque est, ita fatente *Hygino*, se mortuum sepulturæ dare. Quod exemplum Romanos servare tradit, Fab. 324. ut cum aliquis decedit, Tubicines cantent & amici convocentur, testandi gratia eum neque veneno neque ferro periisse. Ideoque frequens ejus usus fuit

Luctificum clangente Tuba,

apud *Val. Flaccum* lib. 3. Quæ neque minus consuevit

inter sacra sonare,

ex

ex *Calphurn.* Ecl. 1. Unde *Suidæ*: Σάλπιγξ ἱερατικὸν ὄργανον, *Tuba ſacrum inſtrumentum*, nam ſacerdotes ea uſi ſunt. Poſſem alios multos apud Veteres Tubæ uſus recenſere, ſi id jam agerem, quorum nonnullos ſibi peculiares habuit, quoſdam cum Tibia communes. In Triumphis cantabatur fera

— — *nil niſi pompa Tuba*,

ſi credimus *Ovidio* lib. 1. Faſtor. Illa eadem apud *Virgil.* Æn. 5.

Commiſſos medio canit aggere ludos.

Quare *terminalis tuba Apulejo* lib. 10. quæ primitias & ludicra certaminum finiret & terminaret, & *Floralis Tuba*, *Juvenali*, qua Floralibus uſi ſunt. In bello claſſicum tuba cantatum quis ignorat? quæ bellicum quondam cecinit in legionibus Romanis, ex *Fabio* lib. 2. cap. 18. aliiſque. *Vegetius* lib. 2. cap. 22. *Quoties pugnatur & Tubicines & Cornicines ſimul canunt.* Cuique turmæ ac manipulo ſuos fuiſſe Tibicines patet ex *Salluſtio*, qui de Mario:

Cohor-

Cohortium, turmarum, Legionum Tubicines simul omnes canere jubet. Illud idem clarè ſatis deprehendo in Inſcriptione *Gruteriana* pag. 544.

DIIS. MANIBVS
SACRVM
VLPIAE. PYRALLIDI
CONIVGI. ET
SIBI
HILARVS. AVG. LIB
TVBIC. LEG. V.
ALAVD. P. FEL.
VIVVS. FECIT.

Sed & alia, non minus elegans, nec à *Grutero* notata, Inſcriptio exſtat in hortis Quirinalibus, quam mecum communicavit, in Antiquitatis ruderibus inveſtigandis diligentiſſimus, *Raphaël Fabrettus*:

D. M.
P. AELIVS. AVITVS
TRAIANOPOLI
TVBICEN. EQ. SING. AVG
TVRM. AELI. LVCANI
NATIONE. THRAX
V. A.

V. A. XXXV. MIL. A. XV.
P. AELIVS. AVRELIVS
HER. ET. IVLIVS. MAXIMVS
ſic
DECVRIO. SECVS. HER. OPTIMO
AMICO. FACIEND. CVRAVER.

Buccina etiam bello ſignum datum eſſe conſtat ex *Curtio* lib. 3. cap. 3. & *Virgilio* Æn. 6.

— *Bello dat ſignum rauca cruentum*
Buccina .....

Sic etiam *Claudianus* de bello Gildonico verſ. 447.

Excitet inceſtos turmalis buccina ſomnos.

Quod illuſtrat in Tabella marmorea Inſcriptio apud *Gruterum* pag. 559.

C. SALLIO. MATERNO. BVCCINATORI. LEG. V ALAVDAE. C. SALLIO. ARCINIO. CAESAR. Ñ. TVBIC. C. SALLIO SVESS. LA. Ñ. PRIMIONI. CORNICVLAR. LEG. III. AVG. C. SALLIO. CAPONIO. CORNIC. OLL. IIII. SALLIA. FORTVNAT. PARENT. INFELICISS. FEC.

Vide

Vide *Lipsium* lib. 5. de Re Milit. Rom. Dial. 10. *Vegetius* lib. 2. cap. 22. *Classicum appellatur quod Buccinatores per cornu canunt*. Ad vigilias quoque Buccina signum dedit, teste *Livio* lib. 7. inde *Propert.* lib. 4. El. 4.

Et jam quarta canit venturam buccina lucem.

Qui buccina cecinere, Græcis dicti βυκανισταὶ, ut *Dionys. Halicar.* sicut Latinis *Buccinatores*, quod quidem *Varro* à vocis similitudine & cantu dictum vult, quia *Bou Bou*, canunt. *Isidorus* Buccinam *à voce, quasi vocinam* derivat, quod Pagani ea vocabantur. Adhibita quippe ad cives convocandos, unde *Propertius* de Romuli temporibus lib. 4. El. 1.

Buccina cogebat priscos ad verba Quirites.

Inde transiit ad pastores, qui buccina ex bubulo cornu usi sunt ad convocandos boves. *Columella* lib. 6. cap. 23. *Id semper crepusculo fieri debet, ut ad sonum buccinæ pecus, si quod in sylva substiterit,*

stiterit, septa repetere consuescat. Ita *Propertius* lib. 4. El. 11.

Nunc intra muros pastoris buccina lenti.
Cantat ......

Inter buccinam bellicam & cornu etiam, quo in prælio usi sunt, aliquid fuit discriminis. *Valer. Flaccus* lib. 6.

Prælia nunc rauco curant incendere cornu.

Ut Tubas ita & Cornua pro inventis Tyrrhenorum habet *Athenæus* lib. 4. Ab illis *Cornicen* dictus, de quo Inscriptio ex *Gruter.* pag. 1106.

Q. ATILIVS
RVFVS
CORNICEN
P. Q. X.

Appellata autem sunt Cornua, juxta *Varronem*, quod olim fierent ex bubulo cornu, quæ postea ex ære effecta. Sic *Virgilius* Ænead. lib. 6.

Æreaque assensu conspirant cornua rauco.

Et *Statius* Thebaid. lib. 8.

— *Cum*

—Cum jam Mavortia contra
Cornua, jam ſævos fragor æreus excitat enſes.

Fuere verò reflexa ex ære recurvo, in quem finem *Vegetius* lib. 2. cap. 8. *Tubicines*, inquit, *Cornicines, Buccinatores: qui vel tuba, vel ære recurvo, vel Buccina committere prælium ſolent.* Ubi diſtinctè quid inter ſingula hæc inſtrumenta fuerit differentiæ apparet, unde στρογγύλη σάλπιγγι σαλπίζειν, *inflexa tuba canere*, apud *Artemidorum*, de Cornu ex ære recurvo accipiendum eſt, qualia non raro in veterum monumentis occurrunt hac forma, ut in Columna Trajana num. 56. ſed illud Tubæ adjunctum, quod ſpecie haſtæ, ſpicula lata habentis, *Ciacconio* impoſuit, ex animadverſione *Jo. Petr. Bellorii*, alii uſui inſerviebat, nimirum ut facilius pondus inſtrumenti ſuſtinerent, & commodius incinerent; quemadmodum in aliis locis expreſſiùs videtur, & præcipuè num. 84. Ejuſdem rei non obſcura veſtigia depre-

hendo

hendo in Marmore Antiquo, mihi Romæ viſo, cujus delineationem è regione habes. Exſtat in horto domus quondam *Advocati Ronconi* è regione S. Iſidori Hibernenſium & hominem exhibet cum lituo, ad cujus pedes Cornu inflexum, tale ferè ac in Columna Trajana, cum hac inſcriptione:

M. IVLIVS VICTOR
EX COLLEGIO
LITICINVM CORNICINVM.

Talia inflexa ex ære cornua expreſſit, me judice, *Apulejus* lib. 11. Metam. *Ibant & Tibicines dicati magno Serapi: Tibicines qui per obliquum calamum ad aurum porrectum, dextera familiarem templi, Deique modulum frequentabant.* Licet ad aliud genus Tubæ *Scacchius* Myroth. 3. cap. 57. hæc verba *Apuleji* trahat, in quibus duo notat: alterum ſpectat ad formam magnitudinemque Tubæ, quam expreſſit in illis verbis: *obliquum calamum ad aurem porrectum.* Alterum reſpicit muſicalem harmoniam, ad quam illius tubæ uſus erat, quem

M·IVLIVS·VICTOR

E
X
C
O
L
L
E
G
I
O
L

ITICINVM·CORNICINVM.

quem ex iis verbis, *dextera familiarem templi Deique modulum frequentabant*, talem elicit *Scacchius*, quaſi dextera extendente vel retrahente tubæ canales, muſicales ſoni ab ea ederentur: in eaque extenſione & retractione Tibicines modularentur. Cæterum quamvis ingenioſam explicationem non rejiciam, ſerius tamen apud me veri fidem merebitur, donec præeuntia antiquorum monumenta tali ſchemate viderim, quod necdum mihi ex veteribus haurire licuit, licet noſtris temporibus illud Tubæ genus exſtare atque in uſu eſſe non ignorem.

Fuit aliud Buccinæ genus incurvum, *Lituus* veteribus dictum, ex *Feſto*, gracilem edens vocem, quo in bello utebantur. Qui eo canebat *Liticen* dictus eſt. *Priſcianus* lib. 1. *Liticen, Liticinis, ex Lituo, quod eſt genus Tubæ minoris.* Unde & ſoni fuit acutioris, quemadmodum apud *Statium*:

Et lituis aures circumpulſantur acutis.

Lucanus lib. 1.

—*Stri-*

— *Stridor lituum clangorque Tubarum.*

Quippe *Scholiastes* ad *Horatium* notat, Lituum equitum fuisse, ut peditum Tubam. Præterea *Lituus* etiam appellata est virga brevis, in parte, qua robustior erat, incurva, qua sacrificiorum administri usi sunt. Sed hujus litui, qui tanquam insigne auguratus fuit, primus usus à Romulo fluxisse creditur, qui eo regiones direxit tum cum urbem condidit, cujus figuram non uno loco in *Grutero* contemplamur. Ille Romuli lituus, id est incurvum & leviter à summo inflexum bacillum, ab ejus litui, quo canitur, similitudine nomen invenit, quod credimus *Ciceroni* lib. 1. de Divinat. Licet dubitet *Gellius* lib. 5. cap. 8. & quæri posse animadvertat, utrum lituus auguralis à Tuba, quæ lituus appellatur, an tuba à lituo augurum lituus dicta sit. *Utrumque enim*, inquit, *pari forma & pariter incurvum est.* Sed si, ut quidam putant, tuba, à sonitu, lituus ap-

appellata eſt, neceſſe concludit ita accipi, ut virga auguralis à tubæ ſimilitudine lituus vocetur. Iſtiuſque vocabuli uſum pro Tuba, ex *Virgilio* confirmat:

Et lituo pugnas inſignis obibat &
haſta.

Paria atque eadem planè de hujus & litui auguralis denominatione habet *Macrobius* Saturn. lib. 6. cap. 8. Ex adunco ære lituum deſcribit *Seneca*, & ſimul ejuſdem materiam cum forma nobis indicat, in Oepido:

Sonuit reflexo claßicum cornu
Lituuſque adunco ſtridulos cantus
Eliſit ære ......

Tranſeo ad aliud genus organi, Tibiam nempe, quam *utricularem* vel *utriculariam* ex conformationis modo appellare licet. Illam deſcriptam reperio in epiſtola ad Dardanum, quæ *Hieronymo* vulgo tribuitur: *Antiquis temporibus fuit chorus quoque ſimplex, pellis cum duabus cicutis æreis, & per primam inſpiratur, ſecunda vocem emit-*

emittit. Ubi *Salmasius* ita legendum existimat *antiquis temporibus dorus quoque simplex pellis.* Nam δορὸς Græcis est pellis. Plures postea calami ad utrem accessere *Naulia* sive *nablia*, diminutivum à *nabla*, quæ organi species est apud *Suidam*, ad hujus Tibiæ significationem nonnulli trahunt. Scilicet volunt vocabulum Hebraicum, *Nevel* & *Navel*, quod in *Esaia* legitur & *Amos*, Græca figura *naulon* formare, cujus diminutivum *naulion*; sed repugnante *Politiano* Miscell. cap. 14. qui hoc vocabulum Hebraicum prætendit, Græcè *psalterium* dictum, Latinè *laudatorium. Nevel* autem Romanus *Emanuel*, apud *Politian.* Hebraico Commentario in Psalmos, putat esse *utricularium Tibiam*, videlicet etymon secutus, quod ab utre deduci vocabulum illud apud Hebræos videatur.

Hujus Tibiæ forma inde elucet, quod illi ventriculum humanum figuræ similitudine comparent Anatomici. Usus autem talis fuit, ut quoties sonus

 elicien-

eliciendus esset, deberent Utricularii inflare utrem & retinere manu calamos & pressum utrem cubito quatere, ita ut calami vibrarentur ex jactatione assidua. *Virgilius* in Copa:

Copa Syrisca caput Graja redimita mitella,
Crispum sub crotalo docta movere latus,
Ebria formosa saltat lasciva taberna,
Ad cubitum raucos excutiens calamos.

In quem lege doctissimum *Scaligerum.* Tempore quidem posteriori *Mantuanus* Poëta Tonium quendam utricularium paganum *saccomusa* ludentem eleganter depingit in Bucolicis:

Et cum multifori Tonius cui Tibia buxo,
Tandem post epulas & pocula multicolorem
Ventriculum sumpsit, buccasque inflare rubentes
Incipiens, oculos aperit: ciliisque levatis
Multotiesque alto flatu è pulmonibus hausto
Utrem implet, cubito vocem dat Tibia presso;

Nunc

Nunc huc nunc illuc digito ſaliente ....
Qui hujuſcemodi organo uſus eſt, Latinis dicitur *Utricularius* quam vocem uſurpat in Nerone *Suetonius* cap. 54. *Sub exitu quidem vitæ palam voverat, ſi ſibi incolumis ſtatus permanſiſſet, proditurum ſe partæ Victoriæ ludis etiam hydraulum & choraulam & utricularium.* Ibi patet utricularium in ludis jam tum Neronis tempore ceciniſſe. Græci illos artifices ἀσκαύλους appellavêre, unde etiam Latinis *Aſcaules*, pro utriculario. Sic *Martiali* lib. 10. ep. 3.

— Credis hoc Priſce
Voce ut loquatur Pſittacus coturnicis?
Et concupiſcat eſſe Canus Aſcaules.

Turnebus Adverſ. lib. 11. cap. 25. apud *Vopiſcum* in Carino, pro *Camptaulæ*, quam vocem minus uſitatam dicit, & à Græcis oriundam ne à Græcis quidem ipſis agnoſci, legit *Aſcaulæ*: mihi quidem, inquit, falſa videtur & irreptitia, legendumque *Aſcaulæ*, ut ſunt *Utricularii.* Sed & mox in eadem vita, pergit *Turnebus*, pithaulas legimus: quorum

armamentum muſicum imitatur, ut quidam cenſent, dolium, ut illorum utriculum. Ita aliorum erat rotundius & tumidius, minus tamen: aliorum oblongius & teretius majuſque inſtrumentum. Ego verò pythaulas eſſe legendum contenderim, ut ſint tibicines qui Pythia cantant.

Pithaules apud veteres is fuit, qui ex πίθου, cado ligneo, *Tibiam* inſpirat, quam *Pithaulicam* vocat *Diomedes* lib. 3. In cadis enim impares Tibiæ animatæ hominis ſpiritu, foraminum varietate aut regularum motu ſonitum edidere. In quam ſententiam nonnulli trahunt *Senecam*, ubi inquit: *Quomodo cantantis vox per totum cum quadam diſcutione percurrit ac reſonat, & tam leviter mota tamen circuit non ſine tactu ejus tumultuque quo incluſa eſt*. Nec defuere qui huc reſpexiſſe *Propertium* putaverunt lib. 4. El. 6.

— carmenque recentibus aris
Tibia Mygdoniis libet eburna cadis.

Scaliger de Pithaulis olim interpretatus erat hunc verſum, ſed poſtea ſententiam mu-

mutavit, *Beroaldus*, *Cadis*, vino exponit, quod vinum diis libaretur, vel ēmendat, *Modis*. Neutrum *Passeratio* placet, qui hîc, nec ineptè, tibiam Phrygiam significari vult, quia Mygdones, Lydi & Phryges vicini sunt; atque *Cadi*, urbs Phrygiæ, vel, ut alii volunt, Lydiæ, ut *Strabo* lib. 12. Cæterum Pithaulicæ Tibiæ alii expressiùs meminére. *Varro* apud Nonium in Ramices: *Priusquam in Orchestra Pithaules inflet Tibias, domi suæ ramices rumpit.* Quippe iis locus etiam in Theatro erat, quod affirmat *Seneca* Ep. 76. de theatro Neapolitanorum: *Et hîc*, inquit, *ingenti studio, quis sit pithaules bonus, judicatur. Habet tibicen quoque Græcus & præco concursum.* Ideoque Pithaulas centum habuisse Carinum memorat *Vopiscus*. Sed hîc Pithaulas paulo aliter interpretatur *Donatus*, & fuisse putat tibicines qui Tibiæ singulari specie concinuére, ita ut mulcerent aures, & quasi audientes persuaderent, nam πείθω est Latinis persuadeo & in sententiam meam adduco, & πειθὼ persuasio.

Fuére etiam Tibiæ, quæ aliis organorum generibus inserviebant, sed illas, quia extraneis vocibus insonuére peregrinis flatibus completis calamis, ut *Cassiodor.* lib. 1. ep. 45. ait, sciens prætereo, qui condixi me tantùm demonstraturum differentiam inter Tibiam, & reliqua Organa pneumatica, quæ spiritu humano excitata sonum edidére. Habuére tamen Veteres Organa, quæ vento animata exprimebant concentum, quoties digitis attingerentur regulæ cum Tibiis concinentes, de quibus elegans extat Epigramma Juliani Desertoris in Veter. Epigram. lib. i. cap. 86. Organa illa ætate Juliani primùm nata vult *Bulengerus*, in quibus variæ & impares Tibiæ follibus inspiratæ, digitis percutientibus varium sonum edidére. Quorum usus hodie ubique ferè viget. Illa denotavit *Manilius*, qui ita, ex emendatione *Scaligeri*, lib. 5.

Hinc venient vocis dotes, Boreæque sonantis,
Garrula, quæ modulis diversè Tibia forma,

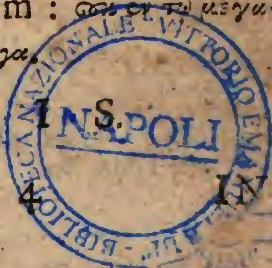
Et

Et quodcunque manu loquitur, flat uque movetur.

His affinia apud Veteres fuére Organa Hydraulica, in uſu valde frequenti, & à Cteſibio inventa, ex *Plinio* lib. 6. cap. 37. Horum artifices *Hydraulæ* dicti ſunt, quorum meminére *Suetonius*, *Sidonius Apollin. Petronius*, aliïque. Hydraulica verò dicta quod vento, qui aquæ motu creatur, inflata perſonant, teſte *Vitruvio* lib. 10. cap. 1. & 13.

Atque hæc hactenus de Tibiis Veterum hiſque affinibus Organis raptim in chartam conjeci, quantum quidem valuit calamus, Antiquitate & Vetuſtatis memoria ſubnixus. Plura fateor, prætetrii, quæ addi potuiſſent, ut excreſceret Volumen. Sed memor ſum aurei illius dicti de Caphesia Tibicine memoriæ proditi; qui diſcipulum ſuum feriens, quod contentiùs inflaſſet tibias, addidit elogium ſane divinum: οὐκ ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ εὖ, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ μέγα.

F I N I S.

INDEX

Rerum & Verborum.

Con-

Sal-

F I N I S.

E R R A T A.

P. 12. l. 12. & 17. leg. *Idæam* & *Idææ.*
P. 91. l. 19. & p. 124. l. *ult.* leg. *Bulengero* & *Bulengerum.*

